

SAVONIA

ammattikorkeakoulu

OPINNÄYTETYÖ - YLEMPI AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

ARVIOINTI JA TIEDON TUOTTAMINEN PERHEKUNTOUTUKSESSA

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus

TEKIJÄ Elli Voutilainen

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Tutkinto-ohjelma Sosiaali- ja terveysalan kehittämisen ja johtamisen tutkinto-ohjelma	
Työn tekijä(t) Elli Voutilainen	
Työn nimi Arviointi ja tiedon tuottaminen perhekuntoutuksessa: Systemaattinen kirjallisuuskatsaus	
Päiväys	14.4.2022
Sivumäärä/Liitteet	63/1
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) SOS-Lapsikyläsäätiö	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan arvioinnin ja tiedon tuottamisen teemoja lastensuojelussa ja perhekuntoutuksessa. Tutkimuksessa haetaan vastausta kysymyksiin 1. mikä on laitospuolisen perhekuntoutuksen merkitys ja tehtävä lastensuojelussa tehtävässä arvioinnissa, 2. mihin arviointi kohdistuu ja kuinka se toteutuu perhekuntoutuksen kokonaisuudessa sekä 3. millainen perhekuntoutuksessa tuotettu tieto on merkityksellistä ja käyttökelpoista arvioinnissa. Tarkastelu tapahtuu palveluntuottajan toteuttaman perhekuntoutuksen näkökulmasta. Tämä opinnäytetyö on toteutettu yhteistyössä SOS-Lapsikyläsäätiön kanssa. Tämän opinnäytetyönä tehdyn tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa, joka on hyödynnettävissä toimintaa kehitettäessä.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä käytettiin systemaattista kirjallisuuskatsausta. Aineistohaut tehtiin tammi-helmikuussa 2022 Finna, ScienceDirect ja EBSCOhost -tietokantoihin. Hakua täydennettiin manuaalista hakua hyödyntämällä. Hakusanoina käytettiin termejä "arviointi", "dokumentointi", "lastensuojelu", "perhekuntoutus" ja "perhetyö" sekä näiden englanninkielisiä vastineita ja erilaisia yhdistelmiä. Aineiston valinnassa käytettiin apuna ennalta muodostettuja sisäänotto- ja poissulkukriteerejä. Lopullisen tutkimusaineiston muodosti 12 tieteellistä julkaisua, jotka on tehty 2000-luvulla. Aineisto analysoitiin käyttäen induktiivista sisällysanalyysia.</p> <p>Tulosten mukaan laitospuolisen perhekuntoutuksen tehtävä lastensuojelun arvioinnissa on toimia tiedon tuottajana. Perhekuntoutuksen aikana muodostuvaa ja muodostettavaa tietoa hyödynnetään arvioinnissa sekä lastensuojelun että perhekuntoutuksen prosesseissa. Arvioinnissa käytettävä tieto on tutkimuksen mukaan jaettavissa riski- ja hyvinvointitietoon. Näillä molemmilla on merkittävä tehtävänsä arvioinnissa. Merkittävää on tieto, joka kohdistuu lapseen ja koskee sosiaalisia suhteita, vuorovaikutusta sekä kasvun ja kehityksen tukemista. Tutkimuksessa nousi esille monitoimijaisuuden, osallisuuden ja dokumentoinnin merkitykset laadukkaan palvelun toteuttamisessa. Alkuperäisaineistojen analysoinnissa lapsikeskeisyys ja lapsen aseman erityisyys nousivat merkittävästi esille ja lapsen ensisijaisuus lastensuojelun ja perhekuntoutuksen asiakkaana korostui. Tutkimuksessa nousi esille tarve jatkotutkimukselle erityisesti tavoitteellisuuden, yhteistyön ja osallisuuden teemoja koskien.</p>	
Avainsanat Perhekuntoutus, lastensuojelu, tiedon tuottaminen, arviointi.	

Field of Study Social Services, Health and Sports	
Degree Programme Master's Degree Programme in Management and Development for Social and Health Care Professionals	
Author(s) Elli Voutilainen	
Title of Thesis Assessment and Production of Information in Family Rehabilitation: Systematic literature review	
Date April 14, 2022	Pages/Appendices 63/1
Client Organisation /Partners SOS Children ´s Villages foundation	
<p>Abstract</p> <p>This master ´s degree thesis examines the themes of assessment and information production in child protection and family rehabilitation. The study sought answers to the following questions 1. what is the significance and role of institutional family rehabilitation in the assessment of child protection, 2. what is the assessment focused on and how is it implemented in the entirety of family rehabilitation, and 3. what kind of information produced in family rehabilitation is relevant and useful in the assessment. The investigation was conducted from the perspective of a service provider of family rehabilitation services. This thesis was implemented in collaboration with the SOS Children's Village. The purpose of the study was to produce information that could be utilized in the development of services.</p> <p>A systematic literature review was used as the research method. Data searches were performed in January-February 2022 in the Finna, ScienceDirect and EBSCOhost databases. The search was supplemented with manual search. The keywords were "assessment", "documentation", "child protection", "family rehabilitation", "family work" and different combinations of these. The terms were used in Finnish and English. Predefined inclusion and exclusion criteria were used to select the data. The final research material consisted of 12 scientific publications made in the 21st century. The data were analyzed using inductive content analysis.</p> <p>According to the results, the role of institutional family rehabilitation in assessing child protection is to act as a producer of information. The information generated and to be formed during family rehabilitation is utilized in the assessment in both child protection and family rehabilitation processes. According to the study, the information used in the assessment can be divided into risk and well-being information. Both information groups have an important role to play in the assessment. What is important is the information that concerns the child and social relationships, interactions and support for growth and development. The study highlighted the importance of interprofessional collaboration, inclusion, and documentation in implementing a quality service. In the analysis of the original data, child orientation and the specificity of the child's status came to the fore, and the child's priority as a customer of child protection and family rehabilitation was emphasized. The study highlighted the need for further research, especially on the themes of goal orientation, cooperation and inclusion.</p>	
<p>Keywords</p> <p>Family rehabilitation, child protection, information production, assessment</p>	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	LASTENSUOJELUN LAAJA TOIMINTAKENTTÄ.....	7
2.1	Lastensuojelun avohuolto	8
2.2	Lastensuojelun perhekuntoutus	8
2.3	SOS-Lapsikylän perhekuntoutus	10
3	PROSESSIT JA LAKIPERUSTAN VAIKUTUS PERHEKUNTOUTUKSEN KOKONAISUUDESSA JA TAUSTALLA.....	11
3.1	Lastensuojeluprosessin kuvaus	11
3.2	Perhekuntoutus osana lastensuojelun prosessia	13
4	TIEDON TUOTTAMINEN JA ARVIOINTI LASTENSUOJELUSSA JA PERHEKUNTOUTUKSESSA ...	15
4.1	Mittaamisen ja arvioinnin haasteet	15
4.2	Havainnoinnin, menetelmien ja dokumentoinnin kokonaisuudet tiedon taustalla	17
4.3	Haasteet yhtäaikaisessa kuntoutuksessa ja arvioinnissa	18
5	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	20
6	SYSTEMAATTINEN KIRJALLISUUSKATSAUS JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	21
6.1	Tutkimuskysymykset ja aineiston hankinta	22
6.2	Aineiston analysoiminen	27
7	TULOKSET	31
7.1	Arviointi lastensuojelun avohuollossa.....	32
7.2	Arviointi lastensuojelussa ja perhekuntoutuksessa.....	34
7.3	Tieto ja sen muodostuminen perhekuntoutuksen ja lastensuojelun kokonaisuudessa	37
7.4	Dokumentointi osana lastensuojelua ja perhekuntoutusta.....	40
7.5	Lapsen erityinen asema lastensuojelun kokonaisuudessa	43
8	POHDINTA.....	45
8.1	Keskeiset tulokset	45
8.2	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	50
8.3	Jatkotutkimusaiheet	51
	LÄHTEET	53
	LIITE 1: TAULUKKO TUTKIMUSAINEISTOSTA	59

1 JOHDANTO

”Luulo ei ole tiedon väärä” sanotaan vanhassa sanonnassa. Tuo sanonta on varsin sopiva myös tämän päivän lastensuojeluun ja perhekuntoutukseen. Tieto ja tiedon varassa toimiminen ovat takeita sille, että lastensuojelun asiakas saa ansaitsemaansa, tietoon perustuvaa palvelua ja tasa-arvoisuus voi toteutua. Tietoon perustuvuus toimii niin asiakkaan kuin työntekijänkin suojana; tiedon pohjalle rakennetut prosessit toimivat asiakkaan oikeuksien toteutumisen turvaajina, mutta luovat myös raamit ammatillisen ja tasalaatuisen työn tekemisen mahdollistamiseksi.

Lastensuojelussa toimitaan tasapainoisen ja turvallisen lapsuuden mahdollistamiseksi. Lapsuudessa saadut hyvät eväät kantavat pitkälle, joskus eväitä valmistamaan tarvitaan omaa perhettä laajempi kokoonpano. Lastensuojelun tarkoituksena on tukea perheitä, varmistaa lapsen riittävän hyvät kasvuolosuhteet ja tarvittaessa ammatillisen avun keinoin turvata lapsen elämää. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja Hyvinvoinnin laitos 2021.) Tässä opinnäytetyössä nämä kaksi näkökulmaa, tieto ja lapsen oikeus suojeluun ja turvalliseen lapsuuteen yhdistyvät, kun tarkastelun kohteena on lastensuojelullinen perhekuntoutus ja siinä toteutuva arviointi ja tiedon tuottaminen.

Arviointi on Paasion (2006, 95) mukaan ”*perustavaa inhimillistä toimintaa, jossa kyetään luotettavalla tavalla yhdistämään arvot tietoon tosiasioista*”. Jaakkola (2016, 8) kuvaa sosiaalityön kentällä tapahtuvan arvioinnin olevan prosessi, jossa pyritään tiedonmuodostukseen ja ongelmanratkaisuun liittyen asiakkaan yksittäiseen asiaan tai tilanteeseen. Jaakolan mukaan arvioinnin tavoitteena on edistää muutosta lapsen tilanteessa lastensuojeluprosessin aikana. Hän kuvaa arvioinnin olevan ammatillinen työote ja painottaa sen olevan läsnä koko lastensuojeluprosessin ajan. (Jaakola 2020, 34, 105.) Tässä opinnäytetyössä *arviointi* -käsitteen merkitys on arvioinnissa, joka kohdistuu ymmärryksen luomiseen asiakkaan tilanteesta ja joka toimii niin päätöksenteon kuin työskentelynsäkin perusteluna. Arviointi ei siis viittaa evaluaatioon eli toiminnan, tässä tapauksessa lastensuojelullisen perhekuntoutuksen, arviointiin.

Vaikuttavuuden arviointi on laajentunut viime vuosina koskemaan myös sosiaalialaa ja sillä on sijansa lastensuojelunkin kentällä (Kananoja & Ruuskanen 2019, 61–62). Tässä opinnäytetyössä ei ole pyrkimyksenä tarkastella vaikuttavuutta tai arvioida sen laajamittaista toteutumista. Vaikuttavuus koskee tässä työssä yksittäistä asiakasta, lasta tai perhettä, ja sitä millaisia vaikutuksia lastensuojelupalvelulla on juuri heidän tilanteeseensa. Tarkastelu kohdistuu siis muutosvaikutuksiin, joita tavoitteiden suuntainen toiminta ja työskentely on saanut aikaan tai joita tavoitellaan. Vaikuttavuus on tässä työssä esillä myös liittyen työmenetelmiin ja niiden valintaan. Oikeanlaisen ja tilanteeseen sopivan työmenetelmän valinnalla voidaan edistää toivottuja muutosvaikutuksia ja tuottaa vaikuttavaa palvelua (Hietamäki 2016, 29–30).

Tässä työssä *arviointitieto*-käsitteellä tarkoitetaan arvioinnin pohjana käytettäviä tietoja ja havaintoja. Käsite ei siis kuvaa arvioinneista muodostuvaa tietoa. Työssä käytetään termejä *tiedon tuottaminen* ja *tiedon muodostaminen* rinnakkain ja synonyymeina toisilleen. Lähdeaineistoissa nämä molemmat käsitteet olivat käytössä ja niiden pienet sävyerot vaihtelivat eri lähteiden välillä. *Lapsi*-käsitteellä on tässä opinnäytetyössä laaja merkitys. Sitä käytetään kuvaamaan kaikenikäisiä lastensuojelun lapsiasiakkaita eli se ulottuu syntymättömästä vauvasta aina täysi-ikäisyyden saavuttavaan

nuoreen saakka. Käsite ei siis viittaa niinkään ikään vaan kuvaa roolia perheen ja yhteiskunnan jäsenenä.

Tutkimus tehdään yhteistyössä SOS-Lapsikyläsäätiön kanssa. Tavoitteena on, että tutkimuksessa muodostunutta tietoa voidaan hyödyntää SOS-Lapsikylän perhekuntoutustoiminnan kehittämisessä. Tutkimuksen lähtökohtana on siis ajatus siitä, että tutkimuksen tuottama ja esille nostama tieto toimii taustatietona kehittämistyölle, jota tehdään arviointiin kytkeytyviin toimintatapoihin ja käytäntöihin liittyen. Tutkimustieto muodostaa teoreettisen pohjan, jolle arviointikäytännöt tulevaisuudessa voidaan rakentaa. Tässä opinnäytetyössä huomiota ei kiinnitetä erityisesti SOS-Lapsikylän tapaan toteuttaa perhekuntoutusta, tarkoituksena ei ole sen nykyisiin toimintatapoihin tai käytössä oleviin menetelmiin keskittyminen. Tarkastelu kohdistuu yleisesti laitospuoliseen perhekuntoutukseen ja on siten laajemmin yleistettävissä. Tarkastelukulmaksi on kuitenkin valittu palveluntuottajana toimivan organisaation näkökulma.

Tutkimuksen kannalta keskeistä on luoda kuva siitä, mikä on perhekuntoutuksessa muodostettavan tiedon suhde lastensuojelussa tehtävään arviointiin ja mihin kohtaan lastensuojelun prosessia muodostuva tieto sijoittuu. Merkittävää on myös tarkastella arvioinnin ja tiedon muodostamisen prosesseja ja niiden suhdetta kuntouttavaan työskentelyyn. Kiinnostus kohdistuu siihen, voidaanko perhekuntoutusprosessin aikana syntyvää tietoa hyödyntää lastensuojelun arviointia tehtäessä ja millainen perhekuntoutuksessa muodostuva tieto on merkityksellistä arvioinnin näkökulmasta. Perhekuntoutusjakso itsessään on tavoitteellinen prosessi. Tässä työssä tarkastellaan, kuinka tämä prosessi asemoituu suhteessa arviointiprosessiin ja kuinka näiden prosessien yhtymäkohdissa ja yhteisillä rajapinnoilla pystytään hyödyntämään ja muodostamaan yhteistä tietoa niin että monitoimijuuden hyödyt heijastuvat tärkeimpään asiakkaaseen eli lastensuojelun piiriin kuuluvaan lapseen.

2 LASTENSUOJELUN LAAJA TOIMINTAKENTTÄ

Lastensuojelu koskettaa suurta joukkoa lapsia, nuoria ja perheitä vuosittain. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos tilastoi vuosittain lastensuojelun asiakkuuksia ja toteutettuja tukitoimia. Vuonna 2020 lastensuojeluilmoituksia tehtiin 87 233 lapsesta ja kiireellisesti sijoitettuja lapsia oli 4 662. Kiireellisten sijoitusten määrä oli 3 prosenttia suurempi kuin edellisellä vuonna, sen sijaan huostassa olevien lasten määrä ei kasvanut. Huostassa oli 11 386 lasta. Poikkeusoloista johtuva hallinto-oikeuksien ruuhkautuminen aiheutti vähenemistä tahdonvastaisissa huostaanotoissa, uusien huostaanottojen määrä vähenikin 9 prosenttia edellisestä vuodesta. Vuoden 2020 aikana kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 19 086 nuorta ja lasta eli 1,6 prosenttia väestön 0–20-vuotiaista. Tilastojen mukaan Suomessa oli vuonna 2020 lastensuojelun avohuollon asiakkaana 48 802 lasta ja nuorta. Tämä tarkoittaa, että 4 prosentilla väestön 0–20-vuotiaista oli lastensuojelun avohuollon asiakkuus. (Tilastoraportti 19/2021, 1, 16.)

Poikkeuksellinen tilanne yhteiskunnassa ei näy vielä laajasti lastensuojelun tilastoissa, mutta todennäköistä on, että koronaepidemian vaikutukset tulevat heijastumaan lapsiin ja nuoriin vielä pitkän aikaa. Odotettavissa siis on, että lastensuojelun asiakkaiden määrä on lähivuosina kasvusuunnassa, sillä perheiden vaikeudet ja lastensuojelun asiakkaiden tuen tarve ovat lisääntyneet koronaepidemian takia. (Eriksson, Nelimarkka, Paasivirta, Tiili & Yliruka 2021, 8–9.)

Lastensuojelu-termillä tarkoitetaan usein lastensuojelulaille perusteltua toimintaa. Lastensuojelun taustalla on kuitenkin myös muita lakeja ja sopimuksia. Lapsen oikeudet ovat esillä niin Suomen perustuslaissa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksissa kuin myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessakin. Lapsen edun asettaminen ensisijaiseksi on velvoite, jota nämä lait ja sopimukset edellyttävät. Vastuu lapsen hyvinvoinnista kuuluu ensisijaisesti huoltajille ja vanhemmille. Heillä on myös velvollisuus vastata lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta sekä oikeus määrätä siitä, miten se järjestetään. Mikäli lapsen oikeudet eivät toteudu julkinen valta voi puuttua perheen autonomiaan. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2021.)

Lastensuojelun tarkoituksena on lapsen hyvinvoinnin edistäminen. Tätä toteutetaan vaikuttamalla lasten yleisiin kasvuoloihin, tukemalla vanhempia kasvatustehtävässä ja toteuttamalla varsinaista lasten suojelutehtävää. Lastensuojelu toteutuu siis sekä ennaltaehkäisevänä toimintana että lapsi- ja perhekohtaisena suojeluna. Lastensuojelun asiakkaiden ikähaitari on laaja, se ulottuu syntymättömistä lapsista aina 25-vuotiaisiin jälkihuollon piirissä oleviin nuoriin. Lastensuojelu kohdistuu niin lapsiin, nuoriin kuin heidän perheisiinsä ja lähiverkostoihinsa. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2021.)

Lastensuojelun järjestämisvastuu on kunnalla sosiaalihuoltolaissa määritellyn sosiaalihuollon suunnittelu- ja toteuttamistehtävän kautta. Kunta vastaa järjestämisestä, mutta sen ei tarvitse välttämättä toimia kaikkien palveluiden tuottajana. Kunta voikin tuottaa palveluja sekä yhteistyössä kuntayhtymän tai säätiön kanssa että ostamalla palvelut yksityisiltä palveluntuottajilta, järjestöiltä tai valtiolta. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

2.1 Lastensuojelun avohuolto

Lastensuojelussa käytetään yleisesti jaottelua avo-, sijais- ja jälkihuoltoon. Avohuolto käsittää tällöin kaiken sen toiminnan, joka sijoittuu ennaltaehkäisevän työn piiriin ja sen tarkoituksena on ”edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskykyä ja -mahdollisuuksia” (Lastensuojelulaki 417/2007 34§). Avohuollon tukitoimet pyritään toteuttamaan yhteistyössä lapsen ja vanhempien tai muiden huoltajien kanssa. Avohuollon tukitoimet ovat aina vapaaehtoisia ja niiden toteutumisen edellytyksenä on, että lapsen huoltaja ja 12 vuotta täyttänyt lapsi suostuvat niihin. (Räty 2019, 317.)

Avohuollossa korostuu sosiaalihuollon neuvova ja ohjaava rooli. Tukitoimien toteutumisen onnistumiseen vaikuttaa oleellisesti asiakkaan (lapsi, nuori ja/tai perhe) oma aktiivisuus ja osallistuminen tarjottuun toimintaan. Avohuollon tukitoimenpiteiden toteutuminen suunnitellaan yksilöllisesti tehdyn asiakassuunnitelman perusteella. (Räty 2019, 316.) Tukitoimien sisältönä voi olla esimerkiksi lapsen tukeminen koulunkäynnissä ja harrastuksissa, taloudellinen tuki asunnon hankinnassa, hoito- ja terapiapalvelut, jotka tukevat lapsen kuntoutumista, tehostettu perhetyö tai perhekuntoutus. (Lastensuojelulaki 417/2007, 36§). Sosiaalihuoltolain mukaiset sosiaalipalvelut, toimeentulotuki ja ehkäisevä toimeentulotuki sekä varhaiskasvatuslain mukaiset varhaiskasvatuspalvelut kuuluvat avohuollon palvelujen lisäksi lastensuojelun asiakasperheille edellä mainittuja palveluja määrävien lakien mukaan (Laki toimeentulotuesta 1412/1997, 1§, 3§; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, luku 3; Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 1§, 2§, 12§).

2.2 Lastensuojelun perhekuntoutus

Perhekuntoutus on lastensuojelulain mukainen avohuollon tukitoimi. Perhekuntoutuksen asiakasmäärästä ei ole valtakunnallista tilastoa. Perhekuntoutuksen juuret ulottuvat aina 1900-luvun alkuvuosikymmenille asti, 1930- ja 1940-luvuilla aloitettiin Suomessa kunnallinen kotipalvelu lapsiperheille. 1960- ja -70-luvuilla palvelu kehittyi kotiaavusta sosiaalipalvelujen suuntaan ja toiminta toteutui esimerkiksi sairaan lapsen hoitoapuna. 1990-luvulle tultaessa tilanne muuttui yhteiskunnallisten muutosten myötä ja tarjottu apu kapeni lähinnä kriisiapuna annettavaan työhön. 1970-luvulta alkaen kotipalvelun rinnalla on kehitetty tehostettua perhetyötä ja nykyinen sosiaalityön kenttään kuuluva lastensuojelun avohuollon työ on jatkumoa näille työmuodoille. (Bardy 2001, 68–69.) Perhekuntoutusta järjestetään lastensuojelullisen perhekuntoutuksen ohella myös kuntoutuksellisesta lähtökohdasta käsin. Tällöin perusteena perhekuntoutukseen osallistumiselle voi olla lapsen diagnosoitu pitkäaikais sairaus ja kuntoutus voi toteutua esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen LAKU-perhekuntoutuksena eli moniammatillisena neuropsykiatrisen diagnoosin saaneen lapsen tai nuoren ja hänen perheensä kuntoutuksena. (ks. Kela/kuntoutus 2020).

Yleisesti tarkastellen lastensuojelun perhekuntoutus tarkoittaa nykypäivänä koko perheen kuntouttavaa hoitoa, joka toteutuu yleisimmin lastensuojelun tai päihdehuollon laitoksessa. Perhekuntoutusta voidaan järjestää myös syntymättömän lapsen suojaamiseksi ja turvaamiseksi niin, että päihteitä käyttävä, raskaana oleva nainen osallistuu perhekuntoutukseen. (Räty 2019, 324.)

Perhekuntoutukseen tulevan perheen tilanne on usein kriisiytynyt tai ainakin ongelmat perheessä ovat jatkuneet pitkään ja kärjistyneet. Ongelmat voivat liittyä joko vanhempien taholta nouseviin ongelmiin, lapsen pulmiin tai koko perheen vaikeuksiin. Perhekuntoutusperheen ongelmina voidaan nähdä muun muassa lapsen omat kehitykselliset erityistarpeet, vanhemman terveydentila tai yleinen jaksamattomuus ja vanhemmuuden taitojen puutteet. Lasten kaltoinkohtelu tai laiminlyönti sekä pitkittyneet huolto- ja tapaamisriidat voivat myös johtaa tilanteeseen, jossa perhe päätyy kuntoutusjaksolle. Perheillä on usein myös taloudellisia ja asumiseen liittyviä vaikeuksia. Lisäksi suhteet läheisiin voivat olla jännitteisiä. Lastensuojelullisille ongelmille tyypillistä on ylisukupolvisuus ja usein tilanne onkin sellainen, jossa perhekuntoutukseen tulolle ei ole yksittäistä helposti hahmotettavaa syytä. Perhekuntoutukseen tullaan aina sosiaalityöntekijän lähettämänä ja päätöksellä. (Hurtig 2010, 240, 242–243; Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 19–20.)

Perhekuntoutuksen käsitettä ei ymmärretä yksiselitteisesti ja sen määrittelyt ovat toisistaan poikkeavia. Hallituksen esityksen (164/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, 148–149) avulla käsite on pyritty yhdistämään palveluun, jossa koko perhe sijoitetaan laitokseen avohuollon tukitoimena. Palvelun tavoitteena on tällöin vahvistaa perheen voimavaroja ja työskennellä lapsen kasvuolosuhteiden turvaamiseksi. Yleistäen voidaan todeta, että lastensuojelullinen perhekuntoutus on intensiivistä ja tavoitteellista työtä, jonka tarkoituksena on perheen hyvinvoinnin lisääminen ja ongelmien ratkaiseminen (Hurtig 2010, 238–239).

Yhtenä ratkaisuna määrittelyn yhtenäistämiseen on esitetty perhekuntoutuksen määrittelyä sisältöelementtien kautta. Lapsikeskeisen suojelun ja lasten, vanhempien ja koko perheen toimijuutta vahvistavan ja kuntouttavan työskentelyn lisäksi perhekuntoutusta koskeviksi keskeisiksi sisältöelementeiksi nähdään lapsen ja perheen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi ja konkreettinen apu, ohjaus ja hoito sekä läheisten, vertaisten ja yhteisön tuki. (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 4, 13–14.) Esillä on ollut myös systeeminen malli ja monitoimijainen malli. Systeemisen toimintamallin pohja-ajatuksena on ymmärrys ihmisestä osana perhettä ja laajempaa verkostoaan. Tähän malliin kuuluu myös palvelujen tarkastelu osana systeemiä ja ajatus siitä, että kaikki systeemin osat vaikuttavat toisiinsa. Mallin mukaisen toiminnan päämääränä on auttaa asiakasperheitä ymmärtämään mitkä ovat ne perhesysteemin asiat, jotka ovat näkyvien haasteiden taustalla ja syynä. Muutosvaikutuksia nähdään syntyvän koko systeemissä, kun yhtä systeemin osaa muutetaan. Keskeistä tässä mallissa on huomion kiinnittäminen vuorovaikutukseen ja suhteisiin ihmisten välissä. Toimintamalli muodostuu siis sekä perhesysteemiin kohdistuvasta muutostyöstä että koko verkoston muodostavan palvelusysteemin tarkastelusta. (Lahtinen, Männistö & Raivio 2017, 16–17; Aaltio & Isokuorti 2019, 15.) Monitoimijaisessa mallissa keskeisellä sijalla on yhteistyö, jossa asiakkaat ja muut ei-ammattilaiset ovat aktiivisesti ammatti-ihmisten rinnalla mukana tiedon rakentamisessa ja yhteistyössä. Monitoimijainen malli voi toteutua pienimmillään työskentelyssä perheen kanssa; perhe muodostuu lapsesta ja vanhemmasta, joiden valtasuhteet ovat erilaiset ja tämän kautta myös heidän osallistumisensa ja näkökulmansa työskentelyyn ovat erilaiset. Monitoimijaisessa toimintatavassa korostuu lapsikeskeisyys. Toimintatavassa yhteistyöhön pyritään saamaan mukaan perheen ja heidän läheistensä lisäksi ammattilaiset ja muut osalliset toimijat ja yhteisenä pyrkimyksenä on lapsen hyvinvoinnin edistäminen. (Muukkonen 2016, 232; Tulensalo, Kumpulainen & Kekkonen 2017, 14–15.)

Perhekuntoutuspalvelua tuottavat kunnat, järjestöt ja yksityiset palveluntuottajat. Kukin palveluntuottaja määrittelee tuottamansa palvelun sisällön ja vaihtelu palveluiden sisällä on suurta. Perhekuntoutuksen ja tehostetun perhetyön käsitteiden lisäksi lähes vastaavia tai samansisältöisiä palveluita kuvataan myös käsitteillä perheohjaus, kotiin vietävä kriisityö, ympärivuorokautinen perhekuntoutus, ympärivuorokautinen perhearviointi tai -kartoitus, perhearviointi kotiin tehtynä sekä vanhemmuuden arviointi kotiin tehtynä. Käsitteiden ja palvelusisältöjen tarkennukseen ja yhdenmukaistamiseen on viime vuosina pyritty ja eri tahoilla on laadittu mallinnuksia siitä, miten sisältöjä voitaisiin kuvata yhtenäisistä lähtökohdista. Nykytilanteessa, jossa palvelujen sisältö ja toteutus ovat vaihtelevia ja yhteisesti määrittelemättömiä, on kukin palveluntuottaja toteuttanut ja kehittänyt omia palveluja. Tämän kehitystyön tuloksena perhekuntoutuksen toimintakentälle on syntynyt innovatiivisia ja vaikuttavia palvelukonsepteja. Vaikeudet eri palvelujen laadun ja sisällön vertailussa nähdään kuitenkin ongelmana sekä palvelujen tuottajien että asiakkaiden taholla. (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 13–15, 17–18.)

2.3 SOS-Lapsikylän perhekuntoutus

SOS-Lapsikylä on kansainvälinen lastensuojelujärjestö. Suomessa se toimii lastensuojelun kentällä asiantuntijana ja palveluntuottajana. SOS-Lapsikylä tuottaa laajasti erilaisia lastensuojelupalveluja kunnille, perhekuntoutus variaatioineen on yksi sen tuottama palvelu. Järjestö on voittoa tavoittelematon ja sen päätehtävänä on toimia lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaamiseksi. (SOS-Lapsikylä 2021.)

SOS-Lapsikylän perhekuntoutus toteutuu laitospuolisena ja sen tarkoituksena on auttaa perheitä, joissa lastensuojelullinen huoli on suuri, huostaanoton uhka todellinen tai suunnitteilla on perheen jälleenyhdistäminen. Perhekuntoutuspalvelua tarjotaan kahdeksassa yksikössä, jotka sijoittuvat eri puolille Suomea. Kuntoutusjakson aikana perheet asuvat kodinomaisissa tiloissa perhekuntoutusasunnoissa, henkilökunnan tukea on saatavilla ympärivuorokautisesti. (SOS-Lapsikylä 2021.)

SOS-Lapsikylän perhekuntoutus muodostuu hoidollisesta ja ohjaavasta työskentelystä. Toiminta perustuu dialogisuuteen ja kuntoutusjakso toteutetaan tavoitteellisesti ja muutokseen tähtäävästi. Kuntoutusjakson sisältö, työskentely ja tavoitteet suunnitellaan kunkin perheen tarpeita vastaaviksi. Kuntoutuksessa keskeisinä tekijöinä ovat perheen asiantuntijuus, luottamus ja avoimuus. Kuntoutusjakso toteutuu yhteistyössä perheen ja perheen lähiverkoston kanssa. Yhteistyötä tehdään niin ammatillisten yhteistyötahojen kuin perheen läheistenkin kanssa. Kuntoutusjakson tärkeinä tavoitteina on perheen yksilöllisten tavoitteiden ohella lapsen kasvuolojen turvaaminen ja perheen vuorovaikutuksen tukeminen. (SOS-Lapsikylä 2021.)

3 PROSESSIT JA LAKIPERUSTAN VAIKUTUS PERHEKUNTOUTUKSEN KOKONAISUUDESSA JA TAUSTALLA

Toimintaa lastensuojelun kentällä määrittää pohjimmiltaan lastensuojelulaki. Tässä laissa määritellään perhekuntoutuksen sijoittuminen avohuollon tukitoimien piiriin. (Lastensuojelulaki 417/2007, 36§). Lastensuojelulain perusteella tehdyissä päätöksissä asiakkaana on aina lapsi. Päätös perhekuntoutuksesta voidaan tehdä myös sosiaalihuoltolain perusteella (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 13–14§).

Laki lapsen huollosta määrittelee lapsen oikeuden tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin hänen yksilöllisten tarpeidensa ja toivomustensa mukaisesti. Lapsella on myös oikeus hyvään hoitoon ja kasvatukseen, ikään ja kehitystasoon nähden tarpeelliseen valvontaan ja huolenpitoon sekä turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 1§.) Näiden oikeuksien toteutumiseksi järjestetään tarvittaessa tukitoimia. Tukitoimet järjestetään lapsi- tai perhekohtaisena lastensuojeluna, tukitoimia voidaan järjestää myös ilman lastensuojelunasiakkuutta ehkäisevänä lastensuojeluna. Lastensuojelun asiakkuuden ollessa kyseessä tukitoimet järjestetään osana avo-, sijais- tai jälkihuoltoa. Tukitoimien käyttö perustuu palveluntarpeen arviointiin, jonka tekee sosiaalityöntekijä. (Lastensuojelulaki 417/2007, 3§, 26§.)

3.1 Lastensuojeluprosessin kuvaus

Palveluntarpeen arvioinnin prosessi käynnistyy, kun lapsena tai nuoren tilanteesta herännyt huoli tulee sosiaalityöntekijän tietoon. Tämä huoli voidaan tuoda esille lastensuojeluhakemuksen tai -ilmoituksen kautta. Huolen perusteella voidaan tehdä myös lastensuojelutarpeen arviointipyyntö. Lastensuojelulaissa määritellään yksityiskohtaisesti tilanteet ja ammattihenkilöt, joilla on ilmoitusvelvollisuus. Ilmoituksen tai arviointipyynnön voi tehdä myös muu henkilö tai nuori itse. (Lastensuojelulaki 417/2007, 25§.)

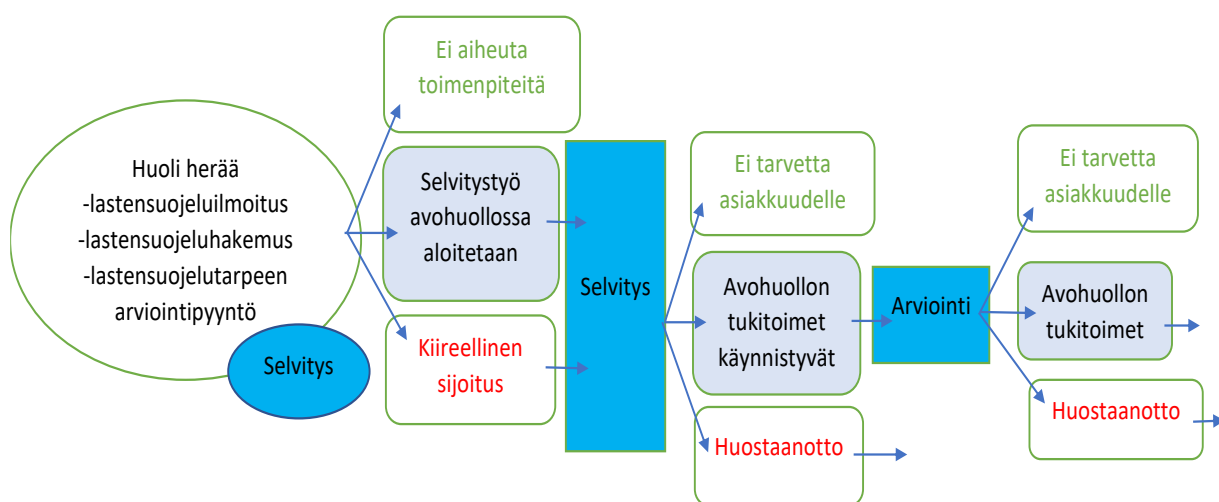
Ensimmäinen yhteydenotto johtaa tilanteeseen, jossa tehdään arviointi kiireellisen lastensuojelun tarpeesta. Lisäksi tehdään sosiaalihuoltolain 36§ mukainen palveluntarpeen arviointi. Lastensuojelulisten tukitoimien tarpeellisuuteen kohdistuva arviointi on tehtävä viipymättä, se on aloitettava seitsemän arkipäivän kuluessa asian vireille tulosta ja saatettava loppuun kolmen kuukauden kuluessa. (Lastensuojelulaki 417/ 2007, 26§.)

Asian tultua vireille sen etenemisellä on tilanteesta riippuen kolme erilaista toteutumisvaihtoehtoa. Äärimmäisessä tapauksessa lapsi tai nuori sijoitetaan sosiaalityöntekijän tai sosiaalipäivystyksen aloitteesta kiireellisenä tapauksena tilanteen arvioimista varten. Sijoitus on tällöin ajallisesti rajattu ja sen aikana tehdään lastensuojelutarpeen tai huostaanoton arviointi. Toinen vaihtoehto on selvitystyön aloittaminen avohuollossa. Tämän selvityksen tarkoituksena on kartoittaa lapsen kasvuolosuhteita sekä arvioida lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsesta. Selvityksen aikana kuullaan perheenjäseniä sekä muita perheen kanssa työskenteleviä tahoja. Lastensuojeluasiakkuuden alkaessa on lapselle nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, jonka on oltava laissa määriteltävät ehdot täyttävä sosiaalihuollon ammattihenkilö. On

myös mahdollista, että sosiaalityöntekijä päätyy saamansa tiedon perusteella arvioon siitä, että tarkempaa selvitystyötä ei tarvita eikä tilanne johda lastensuojelun asiakkuuteen. Tällöin asian käsittely päättyy. (Lastensuojelulaki 417/2007, 13b§, 26§; Vilen, Seppänen, Tapio & Toivanen 2014, 34.)

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vastaa lapsen lastensuojeluasian suunnittelusta, seurannasta ja toteuttamisesta. Hän huolehtii myös tukitoimenpiteiden järjestämisestä lapsen edun edellyttämällä tavalla ja johtaa asiakasprosessia. Prosessi on kuvattu kuvassa 1, joka on yksinkertaistus prosessista ja siitä on rajattu pois huostaanottoa seuraavat vaiheet. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä on vastata viimesijassa kaikkien lapsen liittyvien ratkaisujen ja päätösten lapsen edun mukaisuudesta. Hän on myös virkavastuunsa perusteella vastuussa siitä, että menettely ja päätöksenteko toteutuvat laillisesti. (Heinonen & Sinko 2009, 89–90; Araneva 2016, 242.)

Selvitys ohjaa toimintaa jatkossa. Selvityksessä voidaan tulla siihen lopputulokseen, että tarvetta lastensuojelun asiakkuuteen ei ole. Tällöin sosiaalityöntekijä voi suositella ennaltaehkäiseviä tukitoimia perheelle, lapselle tai nuorelle. Selvitys voi johtaa myös tilanteeseen, jossa vastaava sosiaalityöntekijä tekee päätöksen huostaanotosta yhteistyössä vanhempien kanssa tai hän voi päätyä hakemaan huostaanottoa hallinto-oikeudesta. Kolmas selvitystä seuraava toimenpide voi olla avohuollon tukitoimien käynnistäminen. (Lastensuojelulaki 417/2007, 27§, 34§, 39–44§; Vilen, Seppänen, Tapio & Toivanen 2014, 34.)

KUVA 1. Kuvaus lastensuojelun asiakasprosessista (perustuu Lastensuojelulakiin 417/2007)

Avohuollon tukitoimien toteuttamiseen liittyy jatkuva arviointi. Arviointi kohdistuu palvelujen ja tukitoimien vaikutuksiin ja asiakkaan kokonaiselämäntilanteeseen. Asiakassuunnitelman avulla ja tiiviillä sosiaalityöllä pyritään lapsen ja perheen ongelmien ratkaisuun ja vanhemmuuden tukemiseen. Avohuollon tukitoimenpiteet ovat huostaanottoon nähden ensisijaisia lievimmän riittävän toimenpiteen periaatteen mukaisesti. Tämä tarkoittaa siis sitä, että ennaltaehkäisevän ja avohuollon piiriin kuuluvan työn avulla pyritään hoitamaan tilanteet niin että tarvetta sijaishuollon toimenpiteille ei syntyisi. Ensisijaisuus ei kuitenkaan tarkoita, että avohuollon tukitoimia on välttämätöntä käyttää ennen

huostaanottoa; huostaanotto on toteutettava välittömästi, jos sen edellytykset ovat olemassa ja lapsen etu sitä välttämättä vaatii. (Räty 2019, 11, 316–317.) Arvioinnin perusteella avohuollon tukitoimia voidaan muuttaa paremmin tarvetta vastaaviksi. Arvioinnissa voidaan myös todeta, että tarvetta avohuollon tukitoimille ja lastensuojelun asiakkuudelle ei enää ole nähtävissä. Tällöin asiakkuus päätetään. (Vilen, Seppänen, Tapio & Toivanen 2014, 34.)

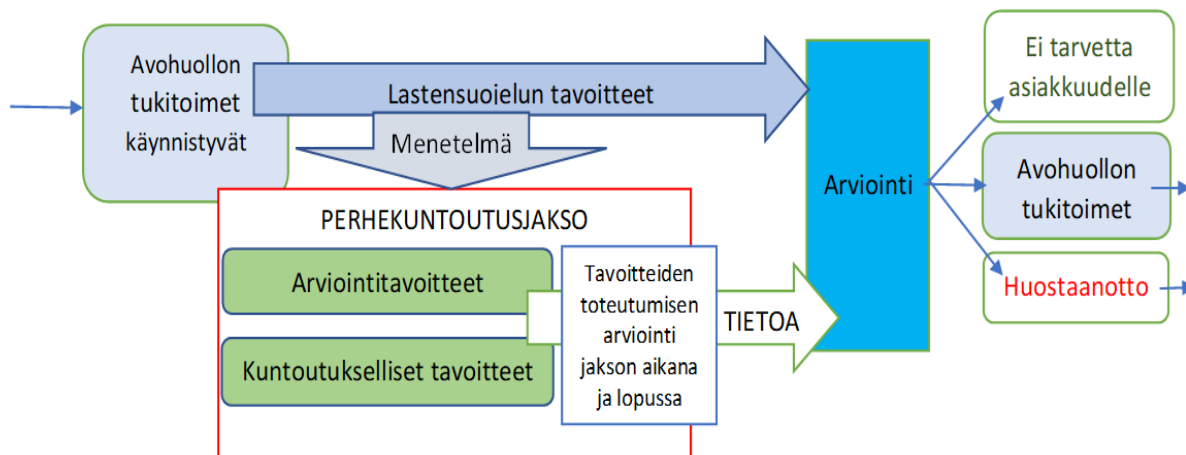
Arviointi on keskeisessä osassa kaikissa lastensuojelun prosessin vaiheissa. Arvioinnin tarkoituksena ei ole vain tuottaa vastausta siihen, tarvitseeko lapsi lastensuojelun tukea tai palveluja vai ei. Arvioinnilla pyritään luomaan kuva lapsen elämäntilanteen kokonaisuudesta ja lapsen kokemuksesta sekä muodostamaan ymmärrys lapsen kokonaisvaltaisesta tilanteesta. (Petrelius, Tulensalo, Jaakola & Hietämäki 2016a, 7.)

3.2 Perhekuntoutus osana lastensuojelun prosessia

Perhekuntoutuksen sisältö ja tavoitteet määräytyvät perheen tarpeista käsin. Kuntoutusjaksolle määritellään tavoitteet, joiden toteutumista arvioidaan säännöllisesti. Tavoitteet asetetaan yhteistyössä perheen kanssa. Onnistunut tavoitteiden asettelu on perheen sitoutumisen ohella merkittävä perhekuntoutuksen onnistumiseen vaikuttava tekijä. Tavoitteiden on oltava selkeitä ja konkreettisia ja perheen on pystyttävä tunnistamaan, millaista muutosta heiltä odotetaan. Tavoitteiden asetteluun tarkastellaan lastensuojeluasiakkuuden syitä, esille nousseita huolenaiheita ja muutosodotuksia. Perhekuntoutuksen tavoitteet eivät aina ole täysin yhtenevät lastensuojelun sosiaalityön tavoitteiden kanssa, ne ovat kuitenkin samansuuntaiset. Tavoitteiden päämääränä on aina lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin lisääntyminen. (Hurtig 2010, 243–245.)

Simolan (2018) mukaan perhekuntoutuksessa perheelle asetetut yksilölliset tavoitteet voidaan jakaa kahteen pääluokkaan, joita ovat kuntoutumistavoitteet ja arviointitavoitteet. Tässä jaottelussa kuntoutustavoitteilla tarkoitetaan vanhemmat psyykkisen voimien tukemiseen, vanhemmuuden perustaitojen vahvistamiseen, parisuhteen tukemiseen, verkostojen luomiseen ja lapsen kokemusten läpikäymiseen liittyviä tavoitteita. Arviointitavoitteet liittyvät perheen kokonaistilanteen, perhekuntoutuksen jälkeisen tuen tarpeen ja vanhempien päihteiden käytön arviointiin. Arviointia tehdään koko kuntoutusjakson ajan. Sen tarkoituksena on toimia toisaalta kuntoutustoiminnan suunnittelua ohjaavana tekijänä, mutta sillä on myös pitkäaikaisemmat vaikutukset, jos arviointitietoa käytetään sosiaalityön päätöksen teon tukena. Tällöin on erityisen tarkasti huolehdittava siitä, että perhe on tietoinen heitä koskevan arvioinnin lähtökohdista, toteuttamisesta ja mahdollisista sen tuomista seuraamuksista. (Simola 2018, 33–38, 60, 63.)

Perhekuntoutusjakson aikana perheen kanssa työskennellään yhtä aikaa useiden tavoitteiden suuntaisesti. Lastensuojelussa on asetettu tavoitteet, joiden toteutumiseen pyritään perhekuntoutuksen ollessa menetelmänä. Näiden tavoitteiden perhekuntoutusta koskeva arviointi tehdään kuntoutusjakson lopussa osana sosiaalityöntekijän tekemää arviointia. Kuntoutusjaksolla on myös omat sille asetetut tavoitteensa. Näitä tavoitteita arvioidaan koko jakson ajan ja kuntoutus muotoutuu näiden tavoitteiden ympärille. Kuvan 2 mukaisesti perhekuntoutusjakson aikana tavoitteet voidaan karkeasti jakaa perhekuntoutuksen kuntoutuksellisiin ja arviointitavoitteisiin sekä lastensuojelun tavoitteisiin.

KUVA 2. Perhekuntoutusjakson sijoittuminen tiedontuottajana lastensuojelun avohuollon prosessiin

Arviointiin liittyviä haasteita ja kehittämisen tarpeita on nostettu esille monien lastensuojeluun ja sosiaalityöhön kytkeytyvien toimijoiden taholta. Tilanteen selkiyttämistä tarvittaisiin tuen tarpeen arvioinnissa sosiaalityössä ja perhekuntoutuksessa. Tulisi myös jäsentää, millaisilla arviointimenetelmillä perhekuntoutuksen työskentelyyn kytkeytyvää arviointia tehdään ja miten tämä tieto täydentää sosiaalityöntekijän kokoavampaa ja laaja-alaisempaa arviointia. Tärkeää olisi myös selkiyttää sitä, mikä on perhekuntoutuksessa tuotettavan tiedon merkitys lastensuojelun päätöksenteolle. (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 35–38, 41.)

4 TIEDON TUOTTAMINEN JA ARVIOINTI LASTENSUOJELUSSA JA PERHEKUNTOUTUKSESSA

Arviointi ja arviointitiedon tuottaminen ovat ajankohtaisia kysymyksiä laajalla sosiaalialan kentällä. Lastensuojelussa tehtävää arviointia on tutkittu aiemmin varsin vähän ja toimintatavat ovat olleet kirjavia ja vaihtelevia. Viime vuosina tähän ongelmaan on herätty ja tutkimus- ja kehittämishankkeita on käynnistetty ja toimintaa on kehitetty. Parhailaan (2021–2022) Sosiaalialan osaamiskeskusten ja Tampereen yliopiston lastensuojelun tutkimusryhmä työskentelee laajan Lastensuojelu lapsen etuna? -tutkimuksen parissa tarkoituksenaan selvittää lapsen tilanteeseen liittyvää tietoa, ymmärrystä ja tulkintoja, joita tehdään lastensuojelun tarvetta arvioitaessa. Tutkimuksen kohteena ovat niin sosiaalityöntekijöiden kuin muidenkin ammattilaisten arviot lapsesta lastensuojelussa ja sen rajapinnoilla. (Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus 2021.) Arviointitiedon ja koko sosiaalialan toiminnan näyttöön perustuvuutta peräänkuulutti tutkija Petteri Paasio jo vajaat kymmenen vuotta sitten. Hän nosti esille myös kysymyksen siitä, miksi näyttöön perustuvat käytännöt ovat arkea terveydenhuollossa, mutta eivät sosiaalialan kentällä. Hän näki näyttöön perustuvuuden käytösten valinnassa asiakkaan oikeutena ja parhaana hyvinvoinnin edistäjänä. (Paasio 2014, 10, 14–15.)

Ammatillinen arviointi, jota lastensuojelussa tehdään, perustuu tietoon. Tietoa tuotetaan pääasiassa kahdella tavalla. Ensimmäinen on tapa, joka tuottaa luonnontieteellisiin menetelmiin perustuvia, havaintojen perusteella hankittuja tietoja ja toinen heterogeenista, väliaikaista ja sosiaalisesti relevanttia tietoa tuottava tapa. Jälkimmäisellä tavalla tuotettu tieto on tasavertaista ja vuorovaikutteista kun taas ensimmäisellä tavalla tuotetaan asiantuntijatietoa, joka on kokemustietoon nähden ylivertaista ja objektiivista. Viime aikoina myös asiantuntijatiedon on alettu nähdä syntyvän sosiaalisessa ympäristössä kuten työryhmissä ja yhteisöissä. (Korhonen, Julkunen, Karjalainen, Muuri & Seppänen-Järvelä 2007, 15.) Tieto muodostaa pohjan arvioinnille ja arvioinnin tulisi aina perustua tietoon, arviointia ei tule tehdä uskomusten, oletusten tai mielipiteiden varassa. Lastensuojelun kentällä tämä tarkoittaa erityistä huolellisuutta asioiden kirjaamisessa; siinä miten asiat kirjataan ja mitä tietoa dokumentoidaan. (Vierula 2014, 296–297.)

Tieto voidaan jakaa teoreettiseen ja empiiriseen tietoon, menettelytapatietoon, henkilökohtaiseen tietoon ja käytännön viisauteen. Nämä tiedonlajit muodostavat pohjan ammatilliselle tiedolle. Ammatillinen tieto on siis yhdistelmä teoriaa, tutkimusta ja käytäntöä. Sosiaalialan viitekehyksessä teoreettinen tieto muodostuu tutkimustiedosta ja kokemus luo pohjan henkilökohtaiselle tiedolle. Näiden lisäksi ammatillisen tiedon kokonaisuuteen tarvitaan menettelytapatietoa. (Raunio 2009, 121–122.)

4.1 Mittaamisen ja arvioinnin haasteet

Vaikuttavuus ja sen arvioiminen on haasteellista sosiaalialan kentällä ja etenkin kun tarkastelun kohteena on yksittäinen asiakas tai asiakasperhe. Paasio kuvaa vaikuttavuuden arvioinnin tapahtuvan vaikuttavuuden aikaansaamiseen liittyvien kysymysten avulla. Näiden kysymysten avulla tehdään tarvearviointi, määritellään toiminnan logiikka ja toteutetaan suunniteltu tehtävä. Tämän jälkeen selvitetään hyvinvoinnissa tapahtuneet muutokset ja selvitetään kustannukset, joita muutoksien saavuttaminen on synnyttänyt. Paasion mukaan on oleellista, että vaikuttavuuden arviointi erotetaan

tehtävän toteutumisen arvioinnista; vaikuttavuuden arviointi kohdistuu koko tehtävän ympärille muodostuvaan prosessiin. (Paasio 2006, 100–102.)

Vaikuttavuuden arvioinnilla pyritään selvittämään toimenpiteiden ja tulosten suhdetta. Sosiaalialan, lastensuojelun ja perhekuntoutuksen kohdalla vaikuttavuuden arvioinnissa on huomioitava, että valittu ja toteutettu interventio lisäksi asiakkaan kokonaistilanteeseen vaikuttavat useat muut vakioimattomat seikat ja asiat. Asiakkaan tilannetta tarkasteltaessa on tehtävä selväksi, tarkastellaanko vain yhden intervention vaikutuksia vai onko kyse kokonaistilanteeseen ja siinä tapahtuneen muutoksen arvioinnista. (Pärnä 2010, 251–253; Kettunen 2017, 7.)

Vaikuttavuutta arvioitaessa käytetään standardoituja mittareita, joiden avulla saavutettu tulos voidaan todeta ja mitata. Evidenssi ja näyttöön perustuva sopivat huonosti perhekuntoutuksen toimintakenttään. Perheen toimintakykyä mittaavaa standardoitua, yhtenäistä tai muutosta validisti mittaavaa mittaria ei tällä hetkellä ole olemassa. Samankaltaisia haasteita on nähtävissä muidenkin perhekuntoutuksen asiakkaisiin liittyvien muutoskohteiden osalla, riittävän laajan lapsen hyvinvoinnin mittaamisen mahdollistavaa yksittäistä menetelmää ei ole saatavilla. (Pärnä 2010, 270–273.) Standardoitujen arviointivälineiden puute ei koske vain perhekuntoutusta vaan se on näkyvillä laajemmin suomalaisen lastensuojelun kentällä. Lastensuojeluun sopivien standardoitujen mittausmenetelmien kehittämisen tarpeen taustalla on tutkija Elina Aaltion mukaan halu yhdenmukaistaa ja ohjata lasta ja perhettä koskevaa tiedonkeruuta ja tiedon käsittelyä. (Aaltio 2022.)

Sosiaalialan interventioiden vaikuttavuuden mittaamiseen haasteet nousevat esille myös FinSocin eli sosiaalipalveluiden arviointiryhmän julkaisemassa järjestelmällisessä kirjallisuuskatsauksessa. Ulkomailla validoituihin vaikuttavuusmittareihin liittyy ymmärrettävyyden pulmia, käytetyt käsitteet ovat vaihtelevia ja työmenetelmien kirjo on laaja. Suomalaiseen palvelujärjestelmään sovellettavia tuloksia varten tarvittaisiin tutkimustietoa suomalaisista interventioista. Vaikuttavista työmenetelmistä saatavaa tietoa voitaisiin hyödyntää käytännössä. (Westman, Haverinen, Ristikartano, Koivisto & Malmivaara 2005, 49–50.) Mittaamisen menetelmän kehittämisen vaikeutena voidaan pitää sitä, että suomalaisella lastensuojelun kentällä ei ole yhteistä ja selkeää ammattimaisesti määriteltyä käsitystä siitä, mistä lapsen tai nuoren hyvinvoinnin kokonaisuus muodostuu. Hyvinvoinnin viitekehyksen määrittelyn avulla voitaisiin ohjata arvioinnin kohdistumista niihin teemoihin, jotka ovat oleellimmat lapsen tai nuoren hyvinvoinnin kannalta. (Petrelius, Tulensalo, Jaakola & Hietämäki 2016a, 15.)

Petrelius (2016) on tutkinut kansainvälistä tutkimustietoa, joka koskee lastensuojelussa tehtävää arviointia. Hänen tutkimuksensa mukaan keskeistä on lapsen kasvun ja kehityksen teoreettinen ja tutkimustietoon perustuva tunteminen sekä strukturoitujen, luotettavien ja tutkimukseen perustuvien arviointivälineiden käyttö. Oleellista on myös se, että arviointivälineet itsessään eivät korvaa työntekijöiden ammattiosaamista tai ammatillista arviointia. Laadukas arviointi muodostuu kokemusperäisen, ammatillisen ja arviointivälineiden avulla muodostettujen arviointitietojen kokonaisuudesta. (Petrelius 2016, 143.)

4.2 Havainnoinnin, menetelmien ja dokumentoinnin kokonaisuudet tiedon taustalla

Arviointiprosessiin kuuluu tiedon muodostukseen liittyvä havainnointi. Asiakkaan kannalta on olennaista, miten ja mistä tieto muodostuu ja miten havainnot syntyvät, kuka niitä tekee ja mihin ne kirjataan. Lopulta keskeistä on, mitä johtopäätöksiä tiedon ja arvioinnin perusteella tehdään. Sosiaalialalla ei ole yleisiä käytäntöjä, joiden mukaan toimintatavat määräytyisivät. Ratkaisuksi tähän haasteeseen Paasio tarjoaa näyttöön perustuvia käytäntöjä. Lähtökohtana tässä ideassa on, että tutkimustiedon soveltaminen ammatillisessa käytännössä on paras tae sille, että käytäntö on onnistunut. Näyttöön perustuvan käytännön toteutuminen edellyttää sitä, että aiheesta on olemassa tieteellistä tutkimusta ja sen tulokset ovat hyödynnettävissä käytäntöihin. (Paasio 2014, 14–16.)

Näyttöön perustuvien käytäntöjen rinnalla käytetään termiä hyvät käytännöt. Näille molemmille on yhteistä vaatimus menetelmien luotettavuudesta ja tutkimukseen perustuvuudesta. Näyttöön perustuvat käytännöt ovat yleisesti käytössä terveydenhuollon alalla. Käypä hoito -suosituksesta löytyy myös sosiaalialalle soveltuvaa materiaalia. Lastensuojelun piirissä käytettäväksi sopivia, implementoituja varhaisen tuen menetelmiä lasten ja perheiden tukemiseksi esitellään Kasvun tuki -sivustolla. (Itla 2021; Käypä hoito -suositukset.)

Hyvien käytäntöjen avulla on tarkoitus uudistaa toimintaa tuomalla siihen tutkittuja, arvioituja ja toimivaksi todettuja työmenetelmiä ja -käytäntöjä. Ajatuksena on vahvistaa tieteellisen kritiikin kestävää tietoperustaa ja lisätä näyttö- ja tietoperusteisuutta. Hyvien käytäntöjen avulla pyritään asiakkaan hyvään kohtaamiseen. Tarkoituksena on myös tasavertaistaa asiakkaiden saamia palveluita ja kohtelua. (Korhonen, Julkunen, Karjalainen, Muuri & Seppänen-Järvelä 2007, 44–45, 63.) Paasio tiivistää näyttöön perustuvan käytännön olevan *"ajantasaisen parhaan mahdollisen tutkimusnäytön tunnollista, selkeästi ilmaista ja harkittua käyttöä tehtäessä päätöksiä asiakkaan asiassa"* (Paasio 2014, 18–19.)

Perhekuntoutusjaksolla muodostuu tietoa lapsesta, vanhemmuudesta ja perheen vuorovaikutussuhteista. Näillä tiedoilla voi olla vaikutusta, kun lapsen tai perheen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tekee päätöksen kuntoutusjakson jälkeen tarvittavista tukitoimista. Ei siis ole lainkaan yhdentekevää mitä tietoa kuntoutusjaksolla syntyy ja kuinka sitä dokumentoidaan. Asiakkaiden yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta tiedontuottamisen tapaan on syytä kiinnittää huomiota. Näyttöön perustuvien tai hyvin käytäntöjen kriteerien mukaiset toimintatavat ovat yksi keino vastata tiedon laadun haasteeseen. Implementoinnilla varmistetaan, että valittuja menetelmiä toteutetaan niin että kohde-ryhmä hyötyy niistä (Itla 2021).

Näyttöön perustuvaa toimintaa toteutettaessa huomioidaan tutkimusnäyttö, asiakkaan toiveet ja tarpeet sekä työntekijän ammattitaito ja kokemus. Näiden kolmen perusasian pohjalta muodostuu kokonaisuus, jonka pohjalta toimintaa toteutetaan. Näyttöön perustuva toiminta on siis näyttöön perustuvia menetelmiä laajempi kokonaisuus. (Itla 2021.) Perhekuntoutus on prosessi, jossa toimintatavat ja -menetelmät valitaan pitkälti asiakkaan tarpeista käsin (Pärnä 2010 239–240). Näyttöön perustuvien käytäntöjen ja menetelmien käyttö ei estä palvelun räätälöintiä perheen tarpeita vastaavaksi. Sen sijaan näiden, ennalta määriteltyjen ja kuvattujen menetelmien hyödyntäminen voi tuoda palvelun sisällön paremmin asiakkaiden ja lähettäjätahojen tietoisuuteen. Jaetulla tiedolla on suuri

merkitys siinä yhteistyössä, jossa asiakkaan, palveluntuottajan ja lähettäjätahon tietoja ja asiantuntemusta yhdistetään sekä yhteistä perheen tilanteeseen liittyvää asiantuntijuutta kehitetään. (Linna-Kangas, Seppälä, Suikkanen & Lehtoranta 2014, 312–313.)

Kirjallisten dokumenttien ja asiakirjojen laatimiseen liittyvät haasteet ovat nähtävillä, kun tarkastellaan perhekuntoutuksen roolia tiedontuottajana lastensuojelussa tehtävää arviointia varten. Dokumentointiin liittyvästä huolellisuudesta huolimatta on mahdollista, että asiakas ei koe tehtyjen dokumentointien vastaavan hänen tai hänen perheensä elämäntilannetta. Asiakkaat voivat myös kokea dokumenttien konkretisoivan eroja heidän ja työntekijöiden välillä. Niihin voi liittyvä yksityisyyden menettämisen tunteita, kokemuksia vääränlaisesta vallankäytöstä tai ne voivat toimia myöhemmin negatiivisten kokemusten mieliinpalauttajina. (Vierula 2014, 277–278.) Vierula (2012) on nostanut esille myös dokumenttien hallinnolliseen päätöksen tekoon ja vallankäyttöön liittyvän roolin. Asiakkaan asiasta laadittu dokumentti ei ole vain tallenne vaan sillä on todellisuutta tuottava ja ylläpitävä luonne. Vierula kuvaa kirjauksen liittyvän prosessiin, jossa asiakkaan henkilökohtainen tieto muuttuu henkilöä koskevaksi institutionaaliseksi asiakirjatiedoksi. (Vierula 2012, 149–150.)

Haastavuudesta huolimatta dokumentoinnilla on keskeinen osa arvioinnin kokonaisuudessa. Perhekuntoutustyöskentelyissä toteutuneiden kohtaamisten esille nostamat asiat ja niissä käydyt keskustelut tulevat näkyviin kirjallisissa dokumenteissa. Dokumentointia voidaan tehdä monin tavoin. Hyvä dokumentointi on moniäänistä, siinä tulee esille niin asiakkaan kuin työntekijänkin havainnot, kokemukset ja tieto. (Tulensalo & Muukkonen 2016, 111–112.) Asiakkaan osallistaminen dokumentointiin voidaan tehdä monin tavoin. Dokumentointia voidaan tehdä yhdessä kirjaten tai asiakkaan omilla kirjauksilla. Vähimmillään sen tulisi toteutua asiakkaan mahdollisuutena tutustua kaikkiin häntä koskeviin ja hänestä tehtyihin kirjauksiin. (Petrelius, Tulensalo, Jaakola & Hietamäki 2016a, 18–19.)

Tulevaisuudessa oman lisänsä dokumentointiin tuo rakenteisten asiakirjojen käyttöönotto. Rakenteinen kirjaaminen tarkoittaa ennalta sovitun ja yhtenäisen tiedon rakenteen mukaisesti tehtävää kirjaamista. Tätä kirjaamisen tapaa on käytettävä, kun laaditaan asiakirjoja, jotka tallentuvat Kanta-palveluiden sosiaalihuollon asiakaspalvelun arkistoon. (Virtanen 2021, 2–6.)

4.3 Haasteet yhtäaikaisessa kuntoutuksessa ja arvioinnissa

Perhekuntoutuksessa työskennellään siis yhtä aikaa perhettä kuntouttaen ja arviointia tehden. Perhekuntoutuksessa tehtävä arviointi kohdistuu kuntoutusjaksolle asetettujen tavoitteiden toteutumiseen. Lastensuojelun asiakassuunnitelmassa määriteltyjen tavoitteiden toteutumista arvioi lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Tilanne, jossa perhekuntoutuksessa yhtä aikaa tuetaan perhettä muutokseen ja arvioidaan perheen selviytymistä, voidaan nähdä osin ristiriitaisena. Kuinka toteutetaan kuntoutusta, jossa keskeistä on sekä yksittäisten perheen jäsenten kuntoutuksellisten tarpeiden huomioiminen, perheen toimijuuden tukeminen sekä perheen ja läheisten vuorovaikutussuhteiden tukeminen ja yhtä aikaa arvioidaan perheen hyvinvointia ja toimivuutta. (Pärnä 2010, 253; Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 32, 36.)

Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen kuntoutustyöskentely tapahtuu asiakkaiden (perheiden) ja työntekijöiden luottamuksellisessa suhteessa. Työskentelyn vaikutusten kannalta työskentelysuhteen laadulla on merkitystä; suhteen rakentuminen vaatii riittävästi aikaa, luottamuksen rakentumisen ja

sitoutumisen. Luottamuksellisen suhteen syntyminen edellyttää työntekijältä ammattitaitoa ja on erityisen tarpeellista työskentelyssä, jossa yhdistyy sekä tuen antaminen että kontrolli ja arviointi. (Vilen, Seppänen, Tapio & Toivanen 2014, 40–43; Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 20–21.) Simola (2018) näkee vanhemman ja työntekijän suhteen erityisen merkittävänä perhekuntoutuksen vaikutusten kannalta. Hän näkee, että vanhemman ja työntekijän välinen suhde on perhekuntoutuksen mekanismi, jota ilman perhekuntoutuksen kuntoutuksellisia tuloksia ei voida saavuttaa. Simolan mukaan perhekuntoutuksen tulokset muodostuvat perheen kuntoutumisesta ja arviosta, joka kuntoutusjakson lopulla laaditaan sosiaalityön päätösten tueksi, ja joka on tulos perhekuntoutuksen työskentelystä. Simolan mukaan kuntoutukselliset tavoitteet eivät voi toteutua ilman vanhempien ja työntekijöiden välistä luottamusta, aitoa kohtaamista ja positiivista palautetta, arviointitavoitteet sen sijaan on mahdollista saavuttaa ilman näitä. (Simola 2018, 60–61.)

Kuntoutuksen ja arvioinnin yhdistämisen haasteeksi nousee myös se, kuinka kuntoutusjaksolla tehtyä arviointia tai arviointia varten tuotettua tietoa voi yleistää koskemaan perheen tai lapsen tilannetta kuntoutuksen ulkopuolella. Olosuhteet kuntoutusjaksolla ovat usein hyvin poikkeavat verrattuna perheen olosuhteisiin kuntoutuksen ulkopuolella. Kuntoutusjaksolla perhe saa tukea arkitoimintoihin, lastenhoitoon ja jatkuvasti mahdollisuuksia työskennellä ongelmiinsa liittyvien kysymysten parissa henkilökunnan kanssa. Perhekuntoutuksessa mahdollisesti opittujen uusien toimintamallien siirtäminen arkeen kotona ei ole yksiselitteistä tai helppoa. (Hurtig 2010, 245–247.)

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on muodostaa kuva siitä, miten tiedon tuottaminen ja arviointi sijoittuvat perhekuntoutuksen kokonaisuuteen. Tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan perhekuntoutuksen osuutta sosiaalityöhön kuuluvan arvioinnin toteuttamisessa ja perhekuntoutuksen roolia tiedon tuottajana arviointia varten.

Keskeiset kysymykset, joihin etsitään vastausta ovat: 1. Mikä on laitospuolisen perhekuntoutuksen merkitys ja tehtävä lastensuojelussa tehtävässä arvioinnissa? 2. Mihin arviointi kohdistuu ja kuinka se toteutuu perhekuntoutuksen kokonaisuudessa? Kolmas kysymys koskee tiedon tuottamista: 3. Millainen perhekuntoutuksessa tuotettu tieto on merkityksellistä ja käyttökelpoista arvioinnissa?

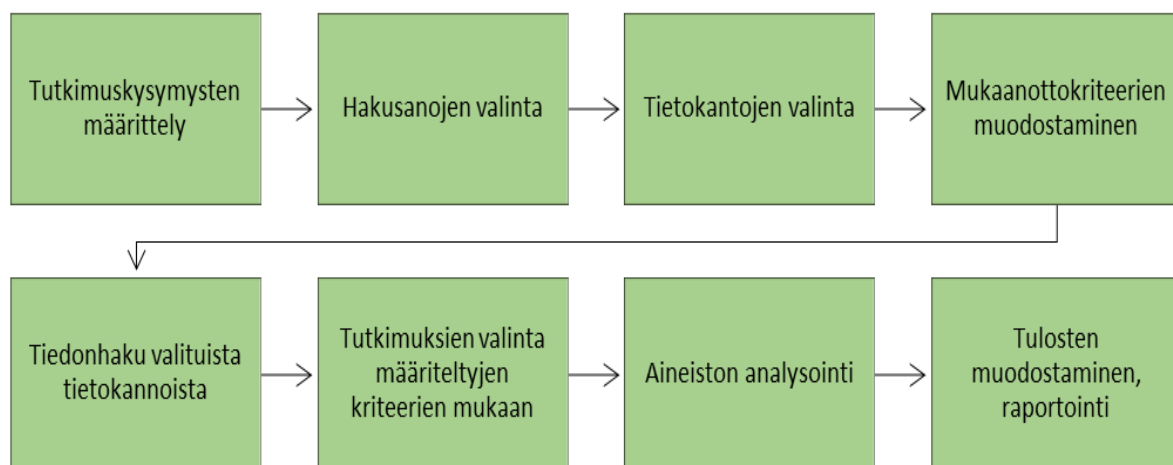
6 SYSTEMAATTINEN KIRJALLISUUSKATSAUS JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tämän opinnäytetyön tutkimusmetodina on systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Se on tutkimusmenetelmä, jolle on ominaista synteettisen kokonaiskuvan tai yleiskatsauksen muodostamisen tavoite (Kallio 2006, 19). Apuna tutkimusmateriaalin hankinnassa ja kirjallisuuskatsauksen tekemisessä käytettiin lähdekirjallisuutta, opettajan ohjausta ja Savonia ammattikorkeakoulun kirjaston informaatikkoja. SOS-Lapsikylän yhteyshenkilöt olivat mukana aiheen ideoinnissa.

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on teoreettinen tutkimus, jossa kerätään tietoa rajatulta alueelta ja tämän tiedon pohjalta etsitään vastausta tutkimusongelmaan. Kirjallisuuskatsauksen tekeminen edellyttää, että tutkittavasta aiheesta on jo olemassa olevaa tutkimustietoa. (Johansson 2007, 3–4.) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on siis sekundaarinen tutkimus eli siinä tutkitaan jo olemassa olevaa tutkimustietoa (Niela-Vilen & Hamari 2016, 23).

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on varsin monipuolinen tutkimusmenetelmä. Sen päämääränä voi olla uuden teorian muodostaminen tai jo olemassa olevan kehittäminen. Sen avulla voidaan myös arvioida teoriaa. Tarkoituksena voi myös olla luoda kokonaiskuva tarkasteltavasta teoriasta tai aihealueesta. Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan myös pyrkiä ongelmien tunnistamiseen tai pääasiallisena kiinnostuksenkohteena voi olla teorian historiallisen kehittymisen seuraaminen. (Baumeister & Leary 1997, 312; Suhonen, Axelin & Stolt 2016, 7.) Tässä opinnäytetyössä painottuu kokonaiskuvan luominen siitä perhekuntoutuksen osa-alueesta, joka liittyy arviointiin, tiedon tuottamiseen ja niiden yhteyteen lastensuojelussa tehtävään arviointiin. Tämä opinnäytetyö toteutetaan systemaattisella otteella ja sen voi katsoa lukeutuvan narratiivisen kirjallisuuskatsauksen piiriin. Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on valitun kirjallisuuden avulla luoda perusteltu, rajattu ja jäsenneilty kuvaus tutkittavasta aiheesta. Narratiivisesta kirjallisuuskatsauksesta voidaan käyttää myös nimityksiä kuvaileva tai laadullinen kirjallisuuskatsaus. (Kangasniemi ym. 2013, 293.)

Systemaattiselle kirjallisuuskatsaukselle on ominaista sen toteutuminen etukäteen määritellyn prosessin kautta. Prosessi muodostuu aineiston valinnasta, analysoinnista ja syntetisoinnista. Systemaattisen katsauksen vaiheiden tarkalla määrittelyllä pyritään minimoimaan virheet ja mahdollistamaan toistettavuus. Tutkimusprosessi kokonaisuudessaan muodostuu suunnittelusta, aineiston hausta, analysoinnista ja synteessin muodostamisesta sekä raportoinnista. (Johansson 2007, 5–6; Salminen 2011, 10–11; Niela-Vilen & Hamari 2016, 23.) Tässä opinnäytetyössä tutkimusprosessi eteni suunnitellusti niin, että tutkimuskysymysten määrittelyn jälkeen valittiin hakusanat ja käytettävät tietokannat sekä määriteltiin mukaanottokriteerit. Tiedonhaku tehtiin valittuihin tietokantoihin ja hakujen tuloksena esiin nousseesta aineistosta valittiin mukaanottokriteerien mukainen tutkimusaineisto, joka analysoitiin tulosten muodostamiseksi. Tutkimusprosessin kulku on kuvattu kuvassa 3.

KUVA 3. Kirjallisuuskatsauksen vaiheet (mukaillen Kangasniemi ym. 2013, 294; Niela-Vilen & Hamari 2016, 24–27, 30–32)

6.1 Tutkimuskysymykset ja aineiston hankinta

Kirjallisuuskatsauksen tekeminen alkaa tutkimuskysymyksen määrittelystä. Tutkimuskysymys tai -kysymykset on hyvä määrittellä tarkasti, sillä ne toimivat suunnanmäärittäjinä koko prosessissa (Günther & Hasanen 2021). Niela-Vilen ja Hamari (2016) korostavat aiheen laajuuden määrittelyä sekä saatavan tiedon hyödynnettävyyden merkitystä. Liian laaja kysymys voi tuottaa ongelmia laajan aineiston hallinnassa, kun taas suppean kysymyksen kohdalla ongelmaksi voi muodostua riittämätön tai eri tavoin fokuoitunut aineisto. Laadullisista tutkimuksista koostuvan aineiston haasteena voi olla myös alkuperäistutkimuksille tyypillinen narratiivisuus ja laajuus; tutkimuskysymysten kannalta olennainen tieto on pystyttävä seulomaan laajasta tietomäärästä. (Niela-Vilen & Hamari 2016, 24–25.)

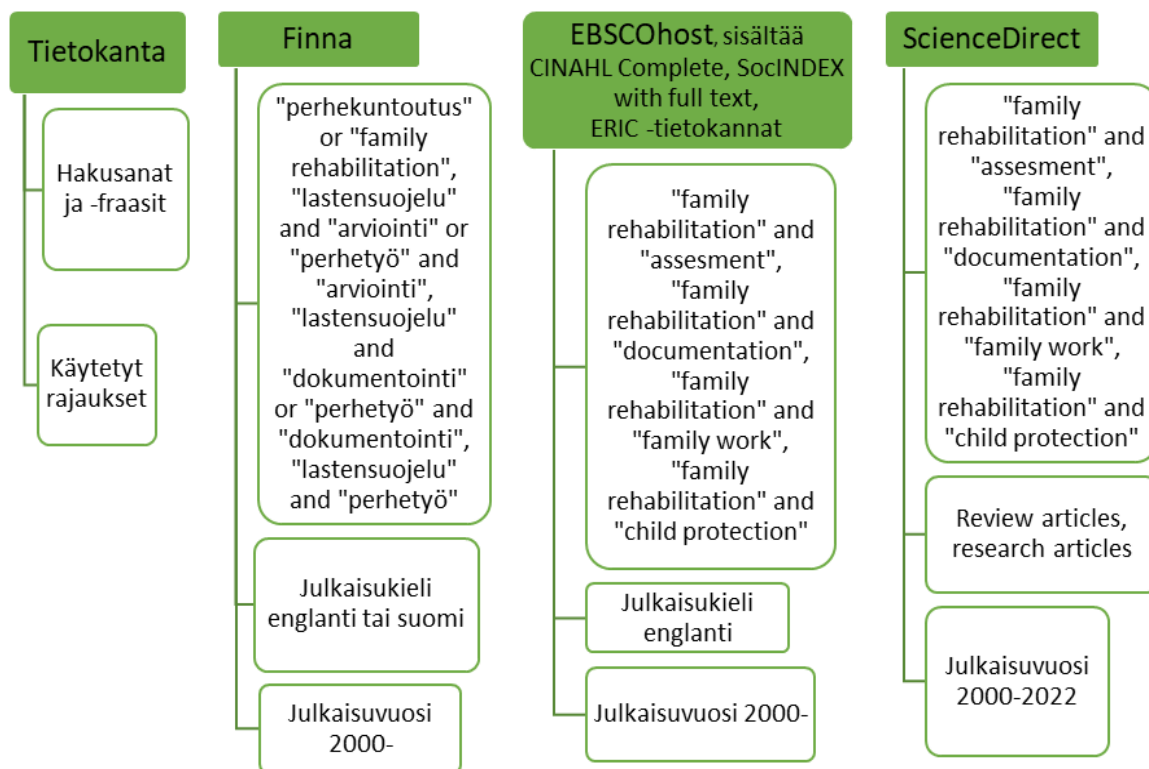
Tässä tutkimuksessa tutkimuskysymykset muodostuivat perhekuntoutuksessa tehtävän arvioinnin, tiedon tuottamisen ja niiden merkityksien ympärille. Teeman tarkemman määrittelyn tärkeys ja tarve nousivat esille, kun yhteistyötahon kanssa käytiin keskustelua perhekuntoutuskentän ajankohtaisista kysymyksistä. Aihe nousi selkeästi esille myös useissa lähdemateriaaleissa, arvioinnin merkityksen selvittäminen lastensuojelun sosiaalityössä mainittiin useissa viime vuosina tehtyjen hankkeitten materiaaleissa (ks. Tulevaisuuden lastensuojelu -hanke; Lastensuojelu lapsen etuna -hanke). Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymykset koskevat rajattuja arvioinnin ja siihen kiinteästi liittyviä tiedon tuottamisen osuuksia, jotka ovat osa perhekuntoutuksen kokonaisuutta.

Tutkimuksen aineiston kerääminen tapahtui etukäteen määriteltävien vaiheiden mukaisesti. Systemaattiselle kirjallisuuskatsaukselle on tyypillistä, että aineiston keruussa käytetään apuna hakuja, joita tehdään valittuihin tietokantoihin. Tietokantahakujen lisäksi systemaattisen kirjallisuuskatsauksen mukaan tulevaa aineistoa voidaan tarvittaessa etsiä myös manuaalisen haun avulla. Hakuja varten on määriteltävä keskeiset käsitteet, joihin haku perustuu. Näiden hakujen tuloksena muodostuu aineisto, josta arviointikriteerit täyttävät tutkimukset tai artikkelit otetaan mukaan varsinaiseen tutkimusaineistoon. Mukaanotto- ja poissulkukriteerien avulla hallitaan aineiston kokoa ja sen keskit-

tymistä tutkimuskysymyksen kannalta oleellisimpiin aiheisiin. Poissulku ja mukaanotto tehdään kriteerien mukaisesti ensin otsikkotasolla, sitten abstraktitasolla ja lopuksi tarkastellaan koko tekstejä. (Niela-Vilen & Hamari 2016, 25–27; Coughlan & Cronin 2017, 32–35.)

Keskeisiksi käsitteiksi, joita tietokantahakuja tehtäessä käytettiin, valikoituivat ”lastensuojelu”, ”perhekuntoutus”, ”arviointi”, ”dokumentointi”, ”perhetyö” ja perhekuntoutuksen englannin kielinen vastine ”family rehabilitation”. Hakua laajennettiin käyttämällä myös englanninkielisiä hakutermejä ”assessment”, ”documentation”, ”family work” ja ”child protection”. Hakusanojen valinnassa apuna oli Savonian ammattikorkeakoulun informaattikko ja apuna käytettiin myös Finto AI -palvelua. Englanninkielisiksi hakutermeiksi valikoituivat käännökset, jotka kuvasivat mahdollisimman tarkasti suomenkielistä vastinettaan siinä merkityksessä, joka sanalla tässä yhteydessä on. Esimerkiksi ”arviointi” -termistä käytettiin vastinetta ”assessment”, joka kuvaa yksilöön kohdistuvaa arviointia, kun taas vaihtoehtona ollut ”evaluation” on käytössä yleisemmin järjestelmän arvioinnissa (TEPA-termipankki). Englanninkielisen ”child protection” rinnalla käytettävää ”child welfare” -termiä kokeiltiin sekä EBSCOhost- että ScienceDirect -tietokannoissa kokeiluhakujen yhteydessä. Tämä valinta ei tuottanut aineistoon sopivia uusia tuloksia ja se hylättiin varsinaisiin hakuihin sopimattomana.

Tietokantahakuja tehtiin kokeilumielessä Finna-tietokannan lisäksi Medic ja Arto -tietokantoihin. Näissä koehakutilanteissa kävi ilmi, että Medic ja Arto eivät tuottaneet oleellista tai käyttöön sopivaa lisämateriaalia Finnan tuottamaan materiaaliin verraten. Artoon tehtyjen hakujen tuloksena saadut materiaalit olivat laadultaan tai aiheiltaan sopimattomia, suppeita ja ei-tieteellisiä. Medic-haut eivät tuottaneet uutta materiaalia Finnaan verraten. Näiden kokeilujen perusteella informaattikon ohjetta seuraten varsinaiset tutkimukseen kuuluvat tietokantahaut tehtiin Finna-tietokantaan. Finna-tietokannan avulla kerättiin aineistoa suomalaisista lähteistä. Finna toi luotettavasti esille yliopistoissa tehdyt tutkimukset eikä yliopistojen omilla sivuilla tehdyissä koehakutilanteissa esille noussut uusia aineistoja. Hakua laajennettiin kansainvälisiä aineistoja etsittäessä ScienceDirect ja EBSCOhost -tietokantoihin. EBSCOHost on yhdistelmähaku, joka kohdistuu ERIC, CINAHL Complete ja SocINDEX with full text -tietokantoihin. Kuvassa 4 on nähtävillä käytetyt tietokannat sekä hakutermit ja -fraasit.

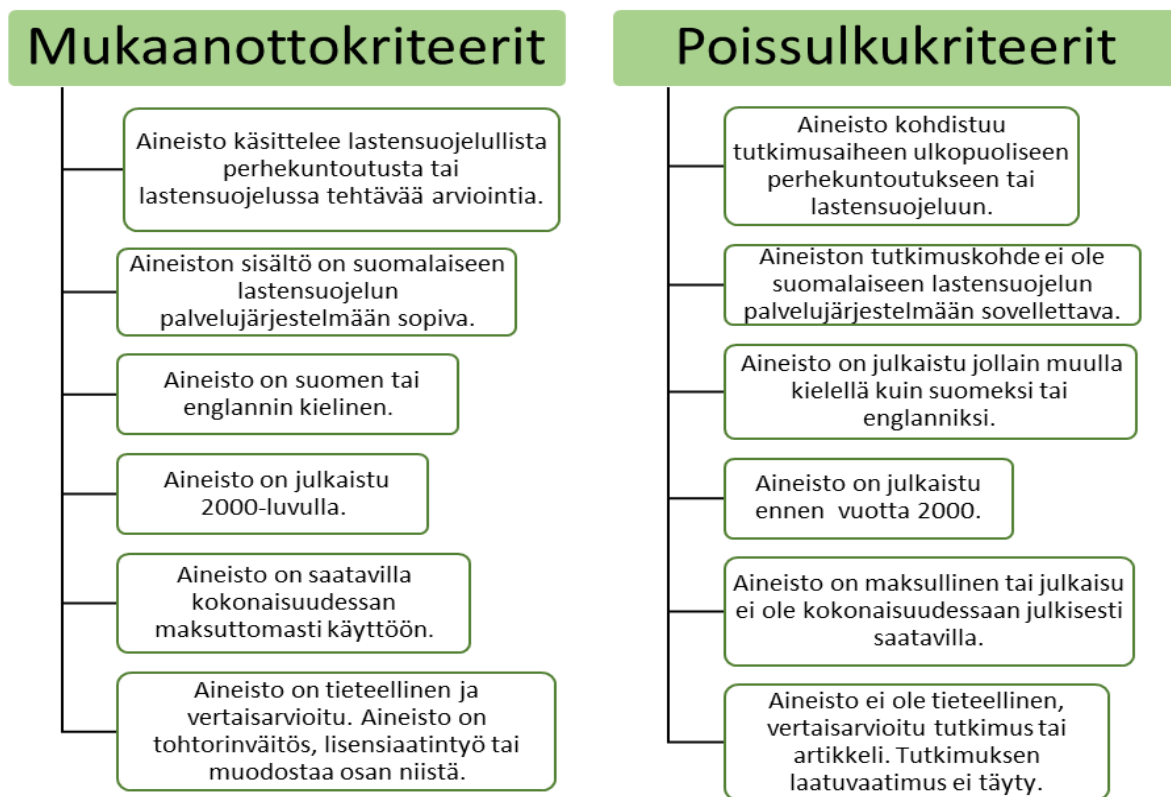
KUVA 4. Tietokannat, hakusanat ja käytetyt rajaukset

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen prosessiin kuuluu aineiston valintaan liittyvien sisäänotto- ja poissulkukriteerien muodostaminen. Tämän tutkimuksen laajuus huomioiden siinä rajoitetaan tarkastelemaan arviointia ja tiedontuottamista suomalaisessa lastensuojelun perhekuntoutuksen tilanteissa. Kansallisen ja kansainvälisen lastensuojelun tutkimuksessa on noussut voimakkaasti esille tiedon ja toimintatapojen pirstaleisuus sekä tarve jatkotutkimukselle (mm. Pekkarinen, Heino & Pöso 2013; Whittaker ym. 2016; Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 9–11; Jaakola 2020, 141–142). Kansainvälisten tutkimusten tulosten yhdistäminen kotimaiseen viitekehykseen on useiden eri tutkijoiden mukaan kuitenkin monimutkaista eriävien termistöjen, toiminnan pohjalla olevien lähtökohtien ja kulttuuristen erojen vuoksi (mm. Westman, Haverinen, Ristikartano, Koivisto & Malmivaara 2005; Rousu 2007, 183; Petrelius 2016, 132; Jaakola 2020, 40–42). Tällä perusteella tässä tutkimuksessa keskitytään tutkimustietoon, jota on muodostettu suomalaisen palvelujärjestelmän mukaisen perhekuntoutuksen ja lastensuojelun piirissä.

Hakukriteereihin on kirjattu myös aineiston laatuun liittyvänä kriteerinä vaatimus sen luotettavuudesta: tullakseen hyväksytyksi aineiston oli oltava tieteellinen ja vertaisarvioitu artikkeli, väitöskirja tai lisensoitu työ. Hakuun avulla etsittiin materiaalia, joka on julkaistu suomen tai englannin kielellä. Opinnäytetyön ulkopuolelle rajattiin kustannussyistä myös aineisto, joka ei ollut saatavilla maksuttomasti käyttöön. Haku kohdistui aineistoihin, jotka on julkaistu 2000-luvulla. Tämä rajaus tehtiin perustuen lastensuojelun jatkuvaan uudistumiseen ja käytäntöjen kehittymiseen, nykyinen lastensuojelulaki on tullut voimaan 2007 (Lastensuojelulaki 417/2007). Julkaisuajankohde kriteeriä ei kuitenkaan rajattu tarkasti tähän vuoteen, jotta mukaan saatiin hiukan pidempi tarkastelujakso, jonka avulla voidaan nähdä suuntia, joissa toiminta on edennyt ja kehittynyt. Aineistoa analysoitaessa on

huomioitu lastensuojelulain muutokset ja hyödynnetty voimassa olevaan lakiin pohjautuvaa tietoa. Tässä tutkimuksessa käytetyt kriteerit ovat nähtävänä kuvassa 5.

KUVA 5. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

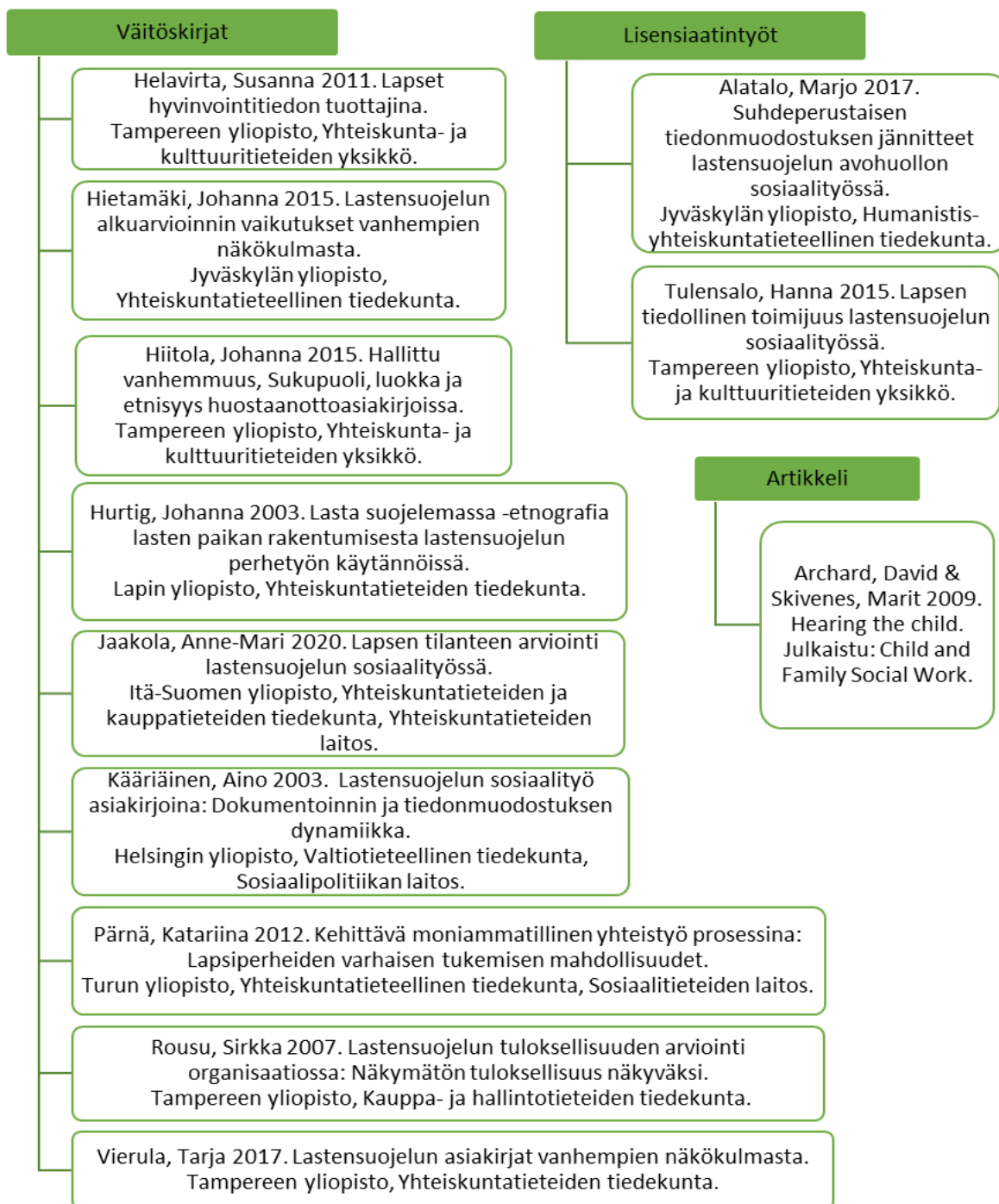
Haut valittuihin tietokantoihin tehtiin 19.1.2022 ja 1.2.2022. Haut toistettiin yhdenmukaisin hakupe-
rustein mahdollisten virheiden esiintuomiseksi. Haut tuottivat yhteensä 465 aineistoa. Aineistoa kar-
sittiin ensimmäiseksi poistamalla päällekkäisyydet hakutuloksista. Päällekkäisyyksiä löytyi sekä tieto-
kantojen sisällä että niiden välillä. Tämän karsinnan jälkeen tarkasteltiin sopivuutta otsikkotasolla.
Tässä tarkastelussa hakutuloksista karsiutui pois muun muassa sijaishuoltoon, ikääntyneisiin, so-
maattisiin sairauksiin ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyviä tutkimuksia. Kansainvälisessä materi-
aalissa poissulku kohdistui tässä vaiheessa erityisesti edellä mainittujen kriteerien lisäksi aineistoon,
jonka sisältö ei ollut sovellettavissa suomalaisen lastensuojelujärjestelmään. Abstraktitasolla tarkas-
teltaessa karsinta kohdistui muun muassa erityiskasvatukseen kohdistuviin tutkimuksiin. Sisältöta-
solla tutkimuksiin tutustuessa kävi ilmi, että yksi mukana oleva väitöskirja ei täyttänyt mukaanotto-
kriteerejä. Sen sovellettavuus suomalaisen lastensuojelun viitekehykseen oli heikko ja tutkimustu-
loket kohdentuivat lastensuojelullisen perhekuntoutuksen ulkopuolelle.

Tietokantoihin tehtyjen hakujen perusteella tutkimusaineistoon valikoitui 11 julkaisua. Julkaisujen tarkastelu- ja analysointivaiheessa löytyi manuaalisen haun avulla vielä yksi lopulliseen aineistoon sopiva kansainvälinen artikkeli ja siten lopullinen aineisto muodostui 12 julkaisusta. Kuvassa 6 on nähtävillä lopullisen tutkimusaineiston muodostuminen eri vaiheineen.

KUVA 6. Tutkimusaineiston muodostuminen

Aineiston käytettävyyttä arvioidaan joko osana mukaanottoprosessia tai erillisellä systemaattisella prosessilla, joka kohdistuu valittuihin tutkimuksiin (Pursell & McCrae 2020, 21). Tässä opinnäytetyössä arviointi sisällytettiin mukaanottokriteereihin. Valittu aineisto (kuva 7) muodostui kotimaisista väitöskirjoista ja lisensointitöistä sekä tieteellisestä artikkelista, joiden tutkimuksellinen laatu ei aiheuttanut epäilystä sopimattomuudesta tutkimusaineistoksi. Kooste valittujen aineistojen tiivistelmistä on liitteessä 1.

KUVA 7. Aineistoon sisällytetyt tutkimukset

6.2 Aineiston analysoiminen

Aineiston valinnan jälkeen on vuorossa kirjallisuuskatsauksen neljäs vaihe, jossa on tarkoituksena analysoida valittua aineistoa suunnitelmallisesti ja järjestelmällisesti (Niela-Vilen & Hamari 2016, 23). Aineiston analysoinnissa voidaan käyttää erilaisia menetelmiä. Menetelmän valinta määräytyy tavoiteltavan abstraktiotason mukaan. Tässä opinnäytetyössä tavoitteena on kuvailevan luokittelun taso, jossa aineisto jäsenellään ja ryhmitellään kokonaisuudeksi. Kuvailevaa luokittelua käytetään yleensä laadullisissa tutkimuksissa, joissa keskeistä ei ole näytön aste tai yleisyys, vaan ennemminkin tavoitellaan tietoa käsiteltävästä ilmiöstä, sen keskeisistä käsitteistä ja niiden suhteista. Oleellista

on siis kuvailu ja ymmärrys, jota pyritään tuomaan esille aineiston kriittisellä analysoinnilla ja syntetisoinnilla. Kuvaileva luokittelu etenee aineiston perehtymisen jälkeen luokitteluun, joka tapahtuu tutkimuskysymysten suunnassa. Se voidaan muun muassa tehdä suhteessa alkuperäistutkimuksessa käytettyihin teemoihin tai teorioihin tai sisällöllisesti hierarkkisesti, kronologisesti tai prosessina. Valitun luokittelumuodon mukaisesti aineistoista haetut kuvaukset poimitaan yhteen, ryhmitellään ja tiivistetään. (Kangasniemi & Pölkki 2016, 83–86.) Aineiston järjestelyn yhteydessä voidaan käyttää myös termejä koodaus, teemoittelu, tyypittely, luokittelu, ryhmittely tai kategorisointi. Näiden kaikkien avulla on tarkoitus etsiä vaihevaiheelta edeten vastauksia tutkimuskysymyksiin. Aineiston analysoinnissa käytetään yleisesti useita eri menetelmiä rinnakkain tai peräjälkeen. Eteneminen on usein iteratiivista eli siihen kuuluvat palaamiset edellisiin vaiheisiin ja niiden sekä koko prosessin toistaminen. Mitkään laadullisen sisällönanalyysin keinot eivät itsessään tuota tutkimustuloksia vaan niiden tehtävänä on toimia aineiston järjestelyn ja käsittelyn apuna. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5–7; Niela-Vilen & Hamari 2016, 30–31; Puusa 2020, 147–149, 151.) Kirjallisuuskatsaus tutkimustapana lähtee siitä oletuksesta, että aineistoa tarkastellaan kriittisesti ja sen tarkoituksena on tunnistaa, arvioida ja tiivistää jo olemassa olevaa tieteellistä tutkimustietoa. Kirjallisuuskatsaus ei siis ole vain kooste jo tuotetuista tutkimuksista tai kirjallisuusarvostelun kaltainen yksittäisen teoksen esittely. (Salminen 2011, 5.)

Tässä opinnäytetyössä aineiston analysointi alkoi huolellisella perehtymisellä aineistoon. Erityisesti huomio kiinnittyi alkuperäistutkimusten tuloksiin ja johtopäätöksiin (Niela-Vilen & Hamari 2016, 31). Tutkimuksien läpilukemisen jälkeen muodostettiin muutamia suurempia aihealueita, joiden alle alettiin kerätä erillisiä huomioita eri tutkimuksista. Nämä aihealueet toimivat apuna aineiston järjestelyn ensimmäisessä vaiheessa ja niiden avulla oli tarkoituksena etsiä juuri tämän opinnäytetyön kannalta merkittävää tietoa ja sulkea ulos mielenkiintoisia, mutta tutkimuskysymysten kannalta epäolennaisia tutkimustuloksia tai havaintoja (Puusa 2020, 149).

Aineistosta nostettiin esille tutkimuskysymysten kannalta oleellisia ilmaisuja ja havaintoja. Tätä aineiston pelkistämistä seurasi ryhmittely, jossa yhteen kuuluvista ilmaisuista muodostettiin alakategorioita. Kategorioiden muodostamiseen liittyvässä ryhmittelyssä ilmaisuista etsittiin yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Alakategorioiden yhdistämisen avulla muodostuivat yläkategoriat, jotka nimettiin ja ryhmiteltiin tutkimuskysymyksiin pohjautuen yhdistäviksi kategorioiksi. Kategorioiden muodostuksessa käytettiin apuna listauksia ja taulukointia, jossa aihealueesta kerätyistä samankaltaisista huomioista muodostettiin ryhmiä, näistä ryhmistä alakategorioita ja yläkategorioita. Tähän analyysin vaiheeseen liittyi aineiston abstrahointia, kun ilmaisuja käsitteellistettiin kategorioita muodostettaessa. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 6–7.) Esimerkkitaulukko (kuva 8) kuvaa kuinka aineistoista poimituista ilmaisuista on muodostettu vaiheittain ala-, ylä- ja yhdistävät kategoriat. Kuviossa ei ole esillä kaikkia yläkategorioita, jotka muodostavat yhdistävän kategorian; siinä on kuvattu vain yhden yläkategorian muodostuminen ja liittyminen yhdistävään kategoriaan.

KUVA 8. Esimerkki aineiston ryhmittelystä

Aineiston analysointi voi tapahtua joko deduktiivisesti tai induktiivisesti. Tässä opinnäytetyössä aineistoa analysoitiin induktiivisesti eli aineistolähtöisesti. Induktiiviselle lähestymistavalle on ominaista se, että etukäteen ei valita tai määritellä teoriataustaa tai käsitejärjestelmää, johon pohjautuen aineistoa analysoidaan. Sen sijaan aineistoa lähestytään avoimesti ja annetaan sen tuottaa tietoa. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5.) Rousu (2007, 198–199) kuvaa tätä herkkyytenä kuunnella aineistoa ja pitää tätä kuuntelua merkittävänä laadulliseen tutkimukseen liitettävänä piirteenä. Avoimuus aineiston tarkastelussa nosti tässä työssä esille muutamia teemoja, jotka olisivat jääneet huomiotta, jos analyysi olisi tehty alkuperäisiin tutkimuskysymyksiin tiukasti pitäytyen. Tällöin analyysi olisi kohdistunut vain arviointiin ja tietoon. Valitun induktiivisen tarkastelun kautta esille nousi näiden ohella dokumentoinnin teeman tärkeys: sen asema arvioinnin ja tiedontuottamisen kokonaisuudessa nousi

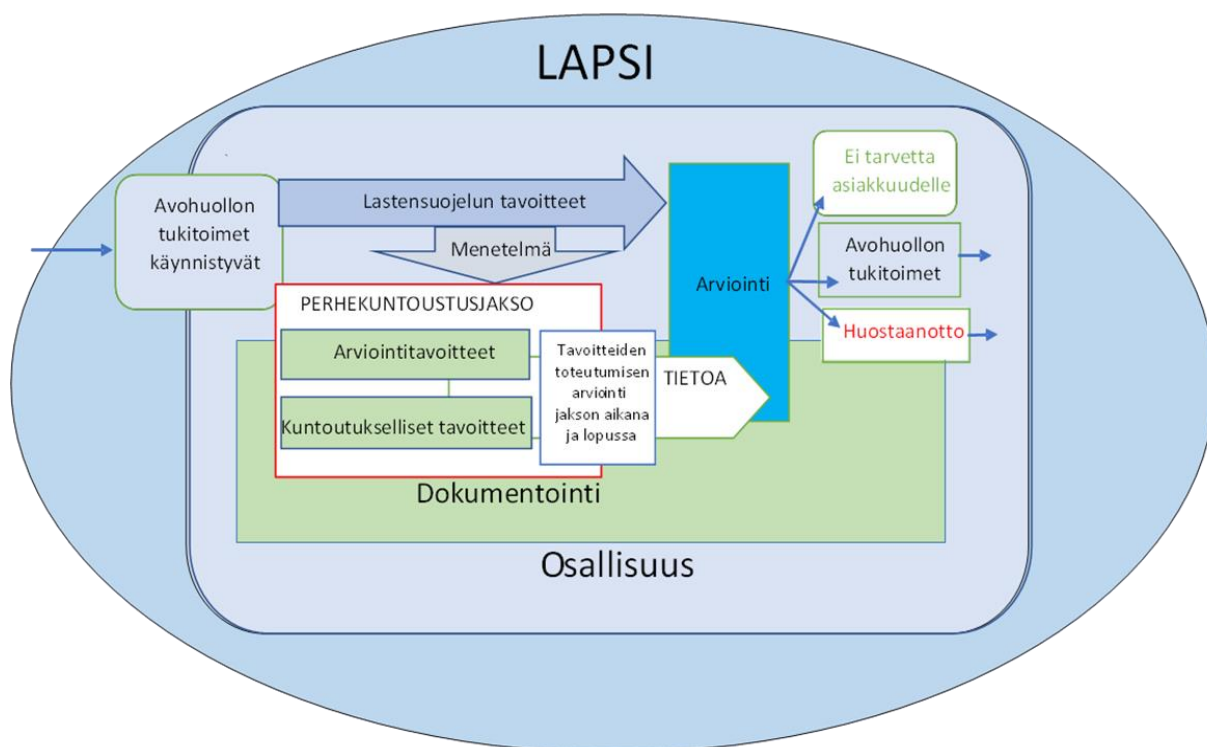
merkittäväksi. Vielä tätäkin merkittävämpi on löydös lapsen asemasta ja merkityksestä koko prosessissa. Tutkimusaineiston muodostavissa materiaaleissa nousee laajalti esille lapsen erityisyys, ainutlaatuisuus ja asema lastensuojelutyön ensisijaisena asiakkaana.

Sisällönanalyysin tulokset raportoidaan käänteisessä järjestyksessä analyysin toteuttamiseen nähden eli niin että liikkeelle lähdetään yhdistävistä kategorioista ja ylä- ja alakategorioiden kautta edetään kohti aineistossa esiintyneitä ilmaisuja (Kyngäs & Vanhanen 1999, 10). Tämän opinnäytetyön tulokset esitellään luvussa 7.

7 TULOKSET

Toteutetun systemaattisen kirjallisuuskatsauksen aineistoon kohdistuvassa sisällönanalyysissä esille nousi tutkimuskysymysten kannalta oleellista tietoa, jonka esitystavaksi valikoitui eteneminen suppeasta aihealueesta kohti laajempia teemoja. Tämän luvun aluksi esitellään tämän valinnan perusteella tulokset, jotka koskevat perhekuntoutuksen ja lastensuojelun yhteyttä koskien lastensuojelussa tehtävää arviointia (1. tutkimuskysymys). Tämän jälkeen tarkastelu laajenee koskemaan arviointia laajemmin ja arviointiin sisällytetään tässä vaiheessa myös perhekuntoutuksen sisällä tehtävä arviointi (2. tutkimuskysymys). Laajeneminen jatkuu, kun siirrytään kohti tiedon tuottamista; muodostaahan tiedon tuottaminen merkittävän osan molempia edellä mainittuja arvioinnin muotoja (3. tutkimuskysymys). Lopuksi tarkastellaan tutkimuksessa esille nousutta dokumentointia. Se saa oman osuutensa merkittävyytensä ansiosta, onnistunut dokumentointi on oleellinen tekijä sekä perhekuntoutuksen ja lastensuojelun sosiaalityön että perhekuntoutuksen ja asiakkaiden välisen yhteistyön onnistumisessa. Tutkimusaineistossa merkittävään asemaan nousutta lapsen roolia ja huomioimista koskevat tulokset käsitellään lopuksi. Niiden merkitys kulkee läpi koko tulososion, mutta kyse on niin merkittävästä seikasta, että se ansaitsee aivan oman alalukunsa ja erityisen huomion.

Työn tuloksien kokonaisuus on nähtävissä kuvassa 9. Kuva on muunnelma jo esillä olleesta perhekuntoutuksen ja lastensuojelun avohuollon prosessia visualisoivasta kuvasta (kuva 2). Kuvaan on lisätty dokumentoinnin alue, joka kattaa koko perhekuntoutuksen prosessin. Dokumentoinnin vaikutukset voivat heijastua lastensuojelussa tehtävää arviointiakin pidemmälle. Osallisuuden alue kuvaa osallisuuden ja yhteistyön merkitystä, joka ulottuu koko prosessiin ja kohdistuu kaikkiin sen osapuoliin. Kaiken tämän ympärillä on lasta kuvaava alue, jonka paikka kuvaa sen merkitystä, joka kohdistuu prosessin jokaiseen vaiheeseen ja kaikkeen lastensuojelussa tehtävään toimintaan.

KUVA 9. Lastensuojelun ja perhekuntoutuksen muodostaman prosessin kokonaisuus

7.1 Arviointi lastensuojelun avohuollossa

Lastensuojelun prosessiin kuuluva arviointi pohjautuu lastensuojelulakiin. Lastensuojelun järjestämisvelvoite on kunnalla ja vastuun sen toteutumisesta kantaa kunta. Rousu (2007) nostaa väitöskirjassaan esille vastuunjakoon liittyvän kysymyksen; lastensuojelun toteutukseen voi osallistua kunnan ohella muitakin toimijoita, mutta tästä huolimatta kunta ja erityisesti kunnan sosiaalityöntekijä vastaa palvelusta ja kantaa juridisen kokonaisvastuun tilanteesta. Alatalo (2017) kuvaa tutkimuksessaan sosiaalityöntekijän prosessinjohtajuuspuhetta ja nostaa esille lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän keskeisen aseman työskentelyä koordinoivana viranomaisena, sosiaalityöntekijällä on valta tehdä päätöksiä tai toimia valmistelijana päätöksille. Rousu käyttää vastaavaa roolia kuvatessaan käsitettä *”prosessinomistaja”* ja korostaa sosiaalityöntekijän olevan vastuukoordinaattori ja palvelujenohjaaja. (Rousu 2007, 20, 24, 36–37, 41, 255; Alatalo 2017, 41, 73–74; Jaakola 2020, 53.)

Jaakola (2020) avaa tutkimuksessaan arvioinnin tarkoitusta, kun hän määrittelee arvioinnin päämääräksi ymmärryksen ja käsityksen luomisen ja tuo esille, että arvioinnissa esille tuotavan tiedon tulee edistää ja tukea lasta koskevan päätöksenteon prosessia. Arvioinnin tarkoituksena on edistää muutosta lapsen tilanteessa ja se muodostaa osan lapsen asiakkuusprosessissa. Tässä arvioinnissa Jaakola näkee tiedon keruun ja analysoinnin muodostavan arvoasetelman, jossa lapsen tilanteen arviointi tehdään ja sitä perustellaan arvosidonnaisesti ja olemassa olevaan tutkimustietoon verraten. (Jaakola 2020, 34, 36–37.)

Lastensuojelun avohuollossa tehtävää arviointia varten ei ole olemassa velvoittavaa mallia eikä laki määritä toimintatapoja, joiden mukaan arviointi on tehtävä. Arviointityökalujen tai -menetelmien käyttö ei ole tavanomaista tai säännönmukaista. Jaakolan tutkimuksesta käy kuitenkin ilmi, että arviointityöskentelyä kehitetään sosiaalityön työpaikoilla ja arviointiprosessin mallinnuksia on tehty etenkin lastensuojeluprosessin alkuvaiheeseen liittyvää arviointia koskien. Sen sijaan muuhun arviointiin mallinnettuja prosesseja ei juurikaan ole saatu luotua, vaikka entistä strukturoidumman työtavan käyttöönotto arvioinnissa on nostettu tavoitteeksi jo lastensuojelulain uudistuksen yhteydessä vuonna 2008. (Jaakola 2020, 53, 102–105.) Rousu (2007) nostaa tutkimuksessaan esille tarpeen normittaa työprosessien kulkua ja kiinnittää huomion siihen, kuinka puutteellista on yleinen ja systemaattinen ymmärrys lastensuojelussa huolimatta siitä, että yhteistä ymmärrystä on pyritty luomaan niin faktatiedon, kokemustiedon kuin tutkimustiedonkin kautta. Hän peräänkuuluttaa myös argumentoivaa keskustelua vallankäytön menetelmistä ja vallasta, joka liittyy arvioiden laatimiseen. (Rousu 2007, 76–77, 269.) Myös Alatalon (2017, 80) tutkimustulokset tukevat havaintoa siitä, että kentällä nähdään tarpeellisenä kehittää strukturoituja toimintamalleja työkäytäntöjen tasalaatuistamisen avuksi.

Arvioinnin toteuttajat. Arvioinnissa, jonka toteutuksesta vastaa sosiaalityöntekijä, voi olla mukana muitakin osapuolia. Vierula (2017, 34) kuvaa muiden ammattilaisten roolia sosiaalityöntekijän tukena, kukin taho tuo yhteiseen työskentelyyn omaa asiantuntemustaan. Alatalo (2017) puhuu monitoimijuudesta sisällyttäen siihen ajatuksen lasten ja vanhempien tiedon ja ammattilaisten tuottaman asiantuntijatiedon yhdistämisestä. Hän tuo myös esiin haasteita, jotka liittyvät tilanteisiin, joissa sosiaalityöntekijä työskentelee muiden tietämisen kautta ja varassa. Hänen tutkimuksessaan

on noussut esille muiden toimijoiden tiedon kapea-alaisuus verrattuna sosiaalityöntekijän kokonaisvaltaiseen tietoon. Alatalo päätyy tutkimuksessaan kuitenkin siihen tulokseen, että lastensuojelun arviointikäytäntöjä kehitettäessä on tärkeää huomioida eri toimijoiden yhteistä tietämistä tukeva malli. (Alatalo 2017, 79, 82, 90, 92, 95.) Kääriäisen (2003) tutkimuksessa nousee esille toimimattoman yhteistyön aiheuttama turhautuminen. Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijän rooli yhteistyöverkostossa näyttäytyy toimimisena tiedon kerääjänä ja tallettajana. Esillä on myös luottamuksen merkitys yhteistyön mahdollistajana. (Kääriäinen 2003, 97.)

Pärnä (2012) on muodostanut tutkimustulostensa pohjalta lastensuojelutyöhön soveltuvan moniammatillisen yhteistyön hyvän käytännön. Sen perusideoita ovat siirtyminen organisaatiokeskeisyydestä asiakaslähtöisyyteen, voimavarasuuntautumiseen keskittyminen ja huomion kiinnittäminen oman toiminnan arviointiin asiakkaan arvioinnin sijasta. Moniammatillisen yhteistyön edellytyksinä Pärnä nostaa esiin yhteistyötahdon, asiakaslähtöisen yhteistyötarpeen tunnistamisen, ammatillisten rajojen ylittämisen ja asiantuntijuuden yhteisen rakentamisen. Oleellista on myös työn pitkäjänteisyys, kyse ei ole vain yksittäisistä verkostopalavereista tai puheluista vaan tavoitteellisesta yhteistyöstä. (Pärnä 2012, 205, 207, 213.) Tavoitteellisen hoito- ja palvelusuunnitelman laatiminen ja sen yhteinen prosessoiva arviointi on Rousun (2007) mukaan keskeinen lastensuojelun onnistumiseen vaikuttava tekijä. Hän toteaa tutkimustuloksiinsa pohjaten, että arvioinnin pitäisi kohdistua erityisesti siihen, kuinka asiakas kokee elämänlaatunsa kohentuneen ja siihen, kuinka lapsen kasvun riskiolosuhteet vähenevät. (Rousu 2007, 11.)

Lapsen osallisuus arvioinnissa. Lapsen osuus ja osallistuminen lastensuojelun avohuollossa tehtävään arviointiin ei ole aineiston perusteella lainkaan yksiselitteistä tai kaavamaisesti toteutuvaa. Tulensalo (2015) nostaa esille lapsen oikeuden osallistua arviointiin ja päätöksentekoon; työntekijä on veloitettu vähimmillään selvittämään lapsen mielipiteen. Tulensalon mukaan on myös merkittävää, että lapsi on tietoinen siitä, mihin hänen antamiaan tietoja käytetään, mitä ratkaisuvaihtoehtoja tilanteessa on ja mihin asiaan kuuleminen liittyy. (Tulensalo 2015, 27.) Hurtig (2003) lähestyy lapsen osallistumista arviointityöskentelyyn lapsen läsnäolon merkityksen kautta ja tuo esiin lapsen osallisuuden merkityksen. Hänen tutkimuksensa mukaan on mahdollista, että lapsi jää ulkopuoliseksi arviointiprosessista työskentelyn keskittyessä aikuisten väliseen vuorovaikutukseen. Lapsen ulkopuolisuus voi muodostua aikuisten valinnasta säästää lasta huolipuheelta. (Hurtig 2003, 141–142.)

Jaakola (2020) pitää lapsen osallistumista välttämättömänä. Hänen mukaansa lapsi on tärkein informantti arviointityöskentelyssä. Jaakolan tutkimus osoittaa, että lapsen osallisuus arvioinnin kokonaisuudessa toteutuu yleensä hyvin ja hänen subjektiivensa tilanteessa tunnustetaan. (Jaakola 2020, 138.) Myös Rousu korostaa lapsen erityisluonnetta asiakkaana toteamalla, että *”lapsi ei ole tavallinen yhteiskunnallisen palvelun käyttäjäasiakas – onhan kyse lapsen koko elämästä”*. Hän tuo lapsilähtöisyyden ohella esille myös sen, että arviointia ei tule nähdä huostaanoton selvittelynä ja nostaa esille lapsen oikeuden saada oikeanlaista tukea viipymättä. (Rousu 2007, 19, 44, 73.) Edellisten tutkimustulosten lapsilähtöisestä ja lapsen osallisuutta korostavasta ajattelusta poiketen Alatalo (2017) nostaa esille toisenlaisen huomion: hänen mukaansa lapsen kanssa työskentely ei ole aina tarpeel-

lista. Hänen tutkimustulostensa mukaan vallitseva näkemys on, että *”lasta ei tulisi rasittaa taitamattomasti toteutetuilla ja usein vaihtuvien ammattilaisten kohtaamisilla”*. Hän kiinnittää huomion myös osallisuuden ja suojelun väliseen jännitteeseen, joka on läsnä työskentelyssä. (Alatalo 2017, 85–86.)

7.2 Arviointi lastensuojelussa ja perhekuntoutuksessa

Edellä on tarkasteltu arviointia, joka liittyy lastensuojelun avohuollon prosessissa muutosvaiheisiin. Tämä arviointi näyttäytyy usein toteutuneiden tukitoimien tarkasteluna ja uusien tukitoimien suunnitteluna. Arviointia tulee kuitenkin tarkastella koko prosessin läpi mukana olevana asiana. Se ei ole läsnä vain muutosvaiheessa, arviointi on jatkuvaa ja kiinteä osa toimintaa. Hurtigin (2003) mukaan arvioinnin kriteerien laatiminen on lastensuojelun vaativin tehtävä. Hän korostaa lapsen hyödyn ensisijaisuuden huomioimista ja sitä, kuinka merkittävää vallankäyttöä arviointiin sisältyy. (Hurtig 2003, 173–174, 195.) Arvioinnin toteuttamiseen ja toteutumiseen vaikuttaa Jaakolan (2020) mukaan se toimiiko työntekijä hyvinvointiin tähtäävästi vai onko toiminnan takana suojeluun ja riskien arvioimisen painotus. Orientaation merkitys ulottuu myös siihen, kuinka arvioinnin tavoite määritellään ja kuinka lapsen tilanne määritetään. (Jaakola 2020, 57.)

Arvioinnin toteutumisen tarkastelussa huomio kiinnittyy taustalla oleviin orientaatioihin, jotka voidaan määrittellä riski- tai hyvinvointilähtökohtiin keskittyviksi. Suomalainen lastensuojelu pohjautuu ensisijaisesti lapsen hyvinvoinnin tukemiseen ja ennaltaehkäisyyn, kun taas lapsen riskejä tunnistava ja lasta riskeiltä suojeleva lähtökohta painottuu tarkasteltaessa muita länsimaita. Jaakolan (2020) tutkimuksesta käy myös ilmi, että *”arviointissa lapsen tilannetta ja hänen todellisuuttaan pyritään hahmottamaan eniten suhteessa lapseen itseensä ja hänen sosiaaliseen ympäristöönsä”*. Arvioinnin sisältöjä tutkiessaan Jaakola on havainnut, että arvioinnissa huomio useimmin kiinnitetään sosiaalisen kasvuympäristön tukeen ja sen vaikutukseen lapsen hyvinvoinnille, lapsen sosiaalisiin läheissuhteisiin sekä perheen tukiverkostoihin ja vuorovaikutukseen. (Jaakola 2020, 121, 136.)

Hyvinvointitietoon pohjautuva arviointi. Helavirta (2011) on tutkinut hyvinvointitiedon rakentumista ja tullut siihen tulokseen, että lasta koskeva hyvinvointitieto on ongelmien ja riskien kautta rakentunutta. Siinä painottuvat perhesuhteet ja koti ja sille ominaista on normaaliuden normittaminen. (Helavirta 2011, 8.) Tämän opinnäytetyön aineistossa esiintyi runsaasti normeihin perustuvia arviointiteemoja ja huomioita. Jaakola (2020) nostaa arviointiaiheina tai -teemoina esiin kiintymyssuhteet ja vuorovaikutuksen, ikätasoisien hoivan ja huolenpidon, kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen, kontrollin ja rajat, arkirutiinit, terveyden ja sosioekonomisen tilanteen tasapainon. Arvioinnissa voidaan keskittyä myös lapsen arkea ja elämäntilannetta kuvaaviin teemoihin ja tällöin teemoina voivat toimia myös päiväkotia ja koulu, vapaa-aika, lapselle tärkeät ihmiset ja lapsen käsitys itsestään. Jaakolan tutkimuksen mukaan useimmin arvioinnissa huomioitava asia on lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus. Muita eniten huomioituja tekijöitä ovat lapsen sosiaaliset suhteet (ystävät, lähipiiri, sukulaissuhteet ja kiintymyssuhteet) ja lapsen ominaisuuksien huomiointi. Lapsen vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet, sosiaalinen kehitys, sosiaalisuus sekä lapsen tunteet ja tarpeet ovat myös Jaakolan mukaan verrattain usein arvioinnissa esillä. (Jaakola 2020, 51, 53, 87–88, 130.) Hyvinvoinnin lähtökohdista nousevaan arviointiin kiinnittää huomion myös Hurtig (2003, 110), joka peräänkuuluttaa *”lapsen tarpeiden monimutkaisesta kokemuksellisuudesta ja emotionaalisen ulottuvuudesta”* huomioimista kapea-alaisen perushoivan tarkastelun sijaan.

Kääriäinen (2003) jatkaa hyvinvointiin liittyvien teemojen listaa huomioilla, jotka liittyvät hoivaan, arjenhallintaan, yhteistyöhön ja päihteisiin. Kääriäisen hoivan toteutumisen tarkastelun korostaminen on päinvastainen verrattuna Hurtigin (2003) edellä tekemään perushoivaan liittyvään huomioon. Kääriäinen laajentaa hyvinvoinnin tarkastelua myös huolipuheen suuntaan ja tekee huomion huolipuheen kahdesta luonteesta. Positiivinen huolipuhe kuvautuu rakkautena, kiintymyksenä, ilona ja myötätuntona. Negatiivin huolipuhe sen sijaan muodostuu vastuusta ilman rakkauden tunnetta, kiintymystä tai iloa. Vastuu, yhteys ja moraalit ovat Kääriäisen mukanaan myös teemoja, jotka esiintyvät lastensuojelun arviointiin liittyvinä. (Kääriäinen 2003, 92, 94, 97–98, 101, 105, 109, 113.)

Helavirta (2011) nostaa tutkimuksessaan esille eron lasta koskevan hyvinvointitiedon ja lasten tuottaman hyvinvointitiedon välillä. Lasta koskeva tieto on ennakkoon määriteltyjä hyvinvoinnin ulkoisia olosuhteita, elinoloja ja palveluntarpeita koskevaa. Lasten tuottaman hyvinvointitiedon sisältö muodostuu teemoista, jotka koskevat äitiä hyvän elämän lähteenä, lasten osallisuutta ja osattomuutta, sosiaalisia suhteita ja vastavuoroista huolenpitoa kodeissa. Helavirta kuvaa lasten tuottaman tiedon olevan vaiettua, tunteita herättävää ja niukkaa. Tieto on tutkimuksen mukaan myös nonverbaalista ja vartioitua. (Helavirta 2011, 8, 40.)

Riskitekijöiden arviointi. Hyvinvointilähtökohtien sijaan arvioinnissa voidaan myös keskittyä riskeihin. Hietamäen (2015, 164, 167) tutkimuksen mukaan ongelmiin keskittyminen kuitenkin heikentää vanhemman ja työntekijän yhteisen näkemyksen muodostumista, kun taas voimavarojen tarkastelu edistää myönteisten vaikutusten saavuttamista. Rousu (2007) nostaa esille vaikuttavuuden ja riskien yhteyden. Riskiolosuhteiden väheneminen on hänen tutkimuksensa mukaan oleellinen lastensuojelun vaikuttavuuden tekijä. Rousun mukaan arvioinnin tulee kohdistua riskiolosuhteiden lisäksi muutokseen lapsen terveydessä ja kehityksessä. Kehityksen riskitekijöiden arviointi tapahtuu vertaamalla lapsen taitoja, kehitystä ja tilannetta ikäkausitekijöihin. Ikäkausiin liittyvistä riskitekijöistä Rousu mainitsee vauvaikäisen kohdalla muun muassa fyysisen ja psyykkisen hoidon laiminlyönnin, vuorovaikutuksen puutteesta seurautuvat neurologiset, kielelliset ja sosiaaliset ongelmat sekä peruluottamuksen kehittymättömyyden. Leikki-ikäisen keskeiset riskit liittyvät vuorovaikutuksen ja minäkuvan kehittymisen pulmiin, kun taas kouluikäisen kohdalla riskeinä ovat oppimisen ongelmat sekä puutteellisista sosiaalisen ja tunne-elämän taidoista nousevat pulmat. (Rousu 2007, 11, 66–70.) Hurtig (2003) kiinnittää huomion ammatilliseen katseeseen, sillä problematisoinnin kohde on hänen mukaansa riippuvainen siitä, mihin työntekijä keskittyy ja huomionsa kiinnittää. Hurtig pitää tätä ongelmallisena silloin kun huomio kohdistuu näin toimien perheeseen lapsen kustannuksella ja aikuisten hyöty nousee lapsen riskejä merkittävämmäksi. (Hurtig 2003, 80–81.)

Hiitolan (2015) mukaan riskien arviointiin keskittyvä työskentely on yleistymässä suomalaisessa lastensuojelussa hyvinvointikeskeisen orientaation jäädessä taka-alalle. Hän ei pidä kehitystä suotuisana sillä riskiarviointi on sekä leimaavaa että työprosesseja kaavamaistavaa. Hiitolan mukaan on mahdollista, että lasten ja perheiden yksilöllisten tilanteiden huomioiminen vähenee riskiarviointimenetelmien yleistyessä. Ideaaliksi tilanteeksi Hiitola näkee hyvinvointilähtökohtien ja riskiarvioinnin yhdistämisen. Tällöin mahdollistuisi sekä yksilöllisyyden huomioinnin että riskiarvioihin liittyvän tasa-puolisuuden ja läpinäkyvyyden periaatteiden toteutuminen. (Hiitola 2015, 264–265.) Jaakolan (2020) tutkimus ei tue Hiitolan näkemystä hyvinvointikeskeisen orientaation hiipumisesta. Jaakolan

mukaan *”tulos lapsen tarpeiden ja hyvinvoinnin orientaation vahvuudesta arvioinnissa osoittaa, että suomalainen lastensuojelu perustuu lähtökohdiltaan lapsen hyvinvoinnin sekä suotuisan kasvun ja kehityksen edistämiseen”*. Sen sijaan Jaakola on Hiitolan kanssa samoilla linjoilla sen suhteen, että riskien tunnistamisella on myös merkittävä ja tärkeä paikka arvioinnissa. Jaakolan mukaan riskinarviointi kohdistuu nykytilanteessa muun muassa päihteiden, väkivaltaisuuksien ja vanhemman mielenterveyden vaikutusten arviointiin. Kaltoinkohteluun liittyvien tunnusmerkkien arvioinnin tärkeyttä korostaa Jaakolan ajatus niiden sisällyttämisestä kaikkiin tehtäviin arvioihin. Jaakolan tutkimus tukee Rousun (2007) esittämää kehitystekijöiden tunnistamisen merkitystä. Jaakolan tutkimuksen mukaan lapsen kehitystiedon osaamisen vahvuus liittyy taitoon tunnistaa kaltoinkohtelun tunnusmerkkejä ja huomioida lapsen kokemuksia, tunteita sekä vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteita. (Jaakola 2020, 138–139.)

Vanhemmuuden arviointi. Arviointi lastensuojelussa ei kohdistu vain lapseen. Vanhemmuuden arvioinnissa on Jaakolan (2020) mukaan keskeistä huomioida ennuste, joka kohdistuu vanhemman mahdollisuuksiin saada aikaan muutos ja selvittää mitkä ovat vanhemman kyvyt ja mahdollisuudet vastata lapsen ikätasoisiiin kehityksellisiin ja huolenpidollisiin tarpeisiin. Arviointi kohdistuu siis tekijöihin, jotka ovat keskeisiä vanhemman vanhempana toimimisen kyvyn kannalta. (Jaakola 2020, 49, 137.) Hurtig (2003) pitää ongelmallisena tilannetta, jossa arviointi ja siihen liittyvä työskentely kohdistuu vanhempiin ja etenee heidän aikataulujensa mukaisesti. Hän näkee mahdollisena jopa sen, että lapsen suojele vaarantuu vanhempien ollessa työntekijöiden huomion keskipisteenä. Hurtig nostaa emotionaalisen laiminlyönnin, tunnekylmyyden ja torjunnan esiin teemoina, jotka olisi tärkeää huomioida vanhemmuutta tarkasteltaessa. (Hurtig 2003, 78–79, 106–107.) Vierula (2017) korostaa Hurtigin tavoin lapsen ensisijaisuutta vanhempiin nähden; lapsen oikeuksien tulee aina olla ensisijaisia vanhemmuusoikeuksiin nähden. Vierula kuvaa ongelmatilannetta, joka syntyy, kun asiantuntijat, lapsi ja vanhempi eivät ole yksimielisiä siitä, mikä on riittävää ja hyvää vanhemmuutta. Vierulan tutkimus vahvistaa käsitystä, jonka mukaan lastensuojelun vanhemmuus korostaa äitiyttä. Hän kuvaa epäonnistumisen äitiydessä naista stigmatisoivana asiana, kokemusta vahvistavana asiana voi toimia viranomaistahon arvio vanhemmuuden epäonnistumisesta. Vierulan mukaan äidintaitojen arviointi on implisiittistä ja näkymätöntä, mutta yhtä aikaa sillä on vaikutus lastensuojelun käytäntöjen toteutumiseen. (Vierula 2017, 32, 39–41.)

Yhteistyönä tehtävä arviointi. Kääriäinen (2003) kuvaa tutkimuksessaan neljä tarkastelukulmaa, joista lastensuojeluun liittyviä seikkoja voi lähestyä. Nämä ovat vanhempien ja perheen, lapsen, sosiaalityön ja viranomaisten sekä yhteiskunnan ja palveluiden näkökulmat. Hänen mukaansa kaikki tahot toivovat samaa kehityssuuntaa: yhteistyön lisääntymistä ja selkiytymistä. (Kääriäinen 2003, 25.) Arviointia tehtäessä on oleellista huomioida, että kaikkien osapuolien äänet tulevat kuulluksi. Jaakolan (2020) tutkimuksen mukaan lapsi on 65 prosentissa tapauksista sosiaalityöntekijän tärkein tiedontuottaja arviointia tehtäessä. Merkittävässä roolissa vanhempien ohella ovat myös yhteistyötahot, joihin lukeutuvat muun muassa perhetyöntekijät, ohjaajat ja päiväkotien ja koulujen henkilöstö. (Jaakola 2020, 115.) Rousu (2007) korostaa lapsen ja lapselle tärkeiden ihmisten ja auttajien näkökulman huomioimista arviointia tehtäessä. Oleellista on, että vuorovaikutus on avointa ja rehellistä ja että asiakkaan oma ääni, kokemukset ja näkemykset pääsevät esille. Hänen tutkimuksessaan nousi esille arviointien toteutuminen yhteisneuvotteluissa, joihin valmistautumisessa käytettiin apuna

itsearvioinnin menetelmiä, kyselyjä, arviointiympyröitä tai edistymisen portaikkoja. (Rousu 2007, 253, 259.) Pärnä (2012, 218) näkee, että vastuu yhteistyöstä on työntekijöillä. Heidän on ammatillisen osaamisen taidoilla varmistettava, että asiakkaiden tarpeet ja vuorovaikutusvalmius tunnustetaan. Professionaalinen toiminta on siirrettävä tarvittaessa syrjään ja keskityttävä yhteisesti rakentuvaan toimintaan, joka mahdollistaa dialogin suhteessa toisiin ammattilaisiin ja suhteessa asiakkaaseen.

Arvioinnin erityispiirteet perhekuntoutuksessa. Alatalo (2017) nostaa esille kysymyksen siitä, mitä tietoa ja havaintoja arvioinnissa voidaan hyödyntää. Hän näkee, että hallinnollisten tiedontarpeiden ja suhdeperustaisen tiedon välillä on jännitteitä. Nämä jännitteet voidaan nähdä myös perhekuntoutuksessa, jossa yhtä aikaa muodostetaan tietoa lastensuojelussa tehtävää arviointia varten ja toimitaan luottamuksellisessa kuntoutuksellisessa suhteessa asiakkaaseen. Alatalon tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät liittävät suhdeperustaisen tiedonmuodotukseen vanhempien kanssa epäluottamuksen ja luottamuksen teemat: *”vanhempien epäluottamus, lastensuojeluun kohdistamat pelot, avoimesta vuoropuhelusta vetäytyminen tai suoranainen epärehellisyys merkitsevät vanhempien asemaa portinvartijana lasta ja perheen tilannetta koskevan tiedon äärelle pääsemisessä”*. Tutkimuksessa käy kuitenkin ilmi, että epäluottamuksesta voidaan päästä yli ajan, vaivannäön ja työskentelyyn sitoutumisen kautta. (Alatalo 2017, 81, 83–84.)

Hurtigin (2003) luoman tihkuvan auttamisen -käsite on läsnä perhekuntoutusta toteutettaessa. Hurtig kritisoi voimakkaasti ajatusta, jonka mukaan lasta autetaan auttamalla vanhempaa. Tihkuvaan auttamiseen kuuluu ajatus siitä, että apu tihkuu vanhemman kautta lapselle. Hurtig näkee, että tämä apu ei ole riittävää vaan lapsi ansaitsee olla toiminnan keskiössä, jossa *”lapselle muodostuu suojelun paikka”*. Tämän paikan toteutumiseen sisältyy Hurtigin mukaan se, että lapsen läsnäolo nähdään tärkeänä, työntekijät keräävät häntä koskevaa tietoa, keskustelevat hänen kanssaan ja tavoittelevat lapsen omia näkemyksiä ja kokemuksia. Hurtigin mukaan lapsen suojelun tavoitteen ensisijaisuus voi merkitä myös sitä, että arviointia ja suunnittelua ei voida tehdä sopimuksellisesti ja dialogisesti vaan on turvauduttava siihen, että ammattilaiset määrittelevät tilanteen ja sen vaatimat toimenpiteet. (Hurtig 2003, 3, 37–40, 177.) Rousu (2007) kuvaa hyvän asiakastyön muodostumista ja nimeää tavoitteellisen, yhdessä laaditun suunnitelman ja sen prosessoivan arvioinnin yhdeksi sen erityisen keskeiseksi tekijäksi. Oleellisena hän pitää myös henkilökunnan ammatillisia taitoja ja yhteistyökykyä, jotka näkyvät asiakkaan ja työntekijöiden välisen vuorovaikutuksen laadussa ja yhteistyötaitoina eri osallisten, myös lapsen ja verkostojen kanssa. Rousu nostaa esille erityisesti merkityksen, joka on eri toimijoiden yhteistyön laadulla, työnjaolla ja auttajien toiminnan suuntaamisella samaan suuntaan lapsen parhaaksi. (Rousu 2007, 252, 255.)

7.3 Tieto ja sen muodostuminen perhekuntoutuksen ja lastensuojelun kokonaisuudessa

Lastensuojelun ja perhekuntoutuksen toiminnan toteuttamiseen tarvitaan tietoa ja tiedon muodostamisella on tärkeä osa perhekuntoutuksen prosessissa. Tiedonmuodostus näyttäytyy työskentelyn läpikulkevana ja etenevänä prosessina (Alatalo 2017, 36).

Lastensuojelun kentällä on ominaista, että tieto muodostuu suhdeperustaisesti eli työntekijä-asiakassuhteissa tai työskentelyyn osallistuvien muiden toimijoiden, asiakkaiden ja työntekijöiden välisissä

suhteissa. Suhdeperustaisuuden voi nähdä merkitsevän myös tiedon tapauskohtaisuutta. (Alatalo 2017, 4, 11, 14.) Työn sujumisen kannalta on oleellista, että työntekijällä on tietoa lapsesta, vanhemmista ja heidän keskinäisistä suhteistaan. Merkittävää on myös tieto vanhemmuuden toteuttamisen tavoista. Vierulan (2017) mukaan tiedonmuodostuksessa ovat yhtä aikaa läsnä sekä institutionaaliset että henkilökohtaiset puolet, asiakkaasta muodostuu kaksi tarinaa. Tiedonmuodostus ulottuu asiakkaan henkilökohtaisen, ainutkertaisen elämän eri osa-alueille ja sillä on vaikutuksensa asiakkaan elämään. Tämä henkilökohtaisuus muodostaa lastensuojelussa tehtävälle tiedonmuodostukselle erityistä sensitiivisyyttä sisältävän vaateen. (Kääriäinen 2003, 84–85; Vierula 2017, 15, 99–100.) Alatalon tutkimuksessa (2017, 78, 81) tämä hallinnollisten tiedontarpeiden ja suhdeperustaisen tiedon jännite näyttäytyi vahvana ja sillä oli merkittävä vaikutus työn toteuttamisen tapoihin.

Tiedon muodostamiseen vaikuttavana seikkana Jaakola (2020) nostaa esiin teoreettisen tiedon ja sen pohjalta tehtävät perustelut. Teoreettisen tiedon avulla havaintoihin ja arvioihin perustuva tieto käsitteellistetään. Käsitteellistäminen toimii myös hiljaisen tiedon ja intuitioiden muuntamisessa näkyväksi ja perustelluksi tiedoksi. Muodostunut tieto on käsitteellistämistä huolimatta epätäydellistä ja on merkittävää, että koko prosessin ajan syntyvää tietoa tarkastellaan kriittisesti ja arvioiden. Jaakola kuvaa tekemisen tavan ja osaamisen yhteyttä ja määrittelee sen muodostuvan kolmesta osa-alueesta, jotka ovat lapsen kehitystä koskeva tieto ja osaaminen, analyttisyys ja systemaattisuus. Tutkimuksensa perusteella Jaakola näkee, että analyttisyys on yhteydessä systemaattiseen työtapaan ja mallinnettuihin työprosesseihin. (Jaakola 2020, 58–59, 100–101, 131.)

Hietamäen (2015) tutkimuksen mukaan asiakassuhteen laadulla on merkitystä työskentelyn onnistumiseen. Hänen tutkimuksestaan käy ilmi, että vanhemmat arvostavat heitä arvostavaa ja kuuntelevaa työskentelyä. Myönteisenä vanhemmat kokevat myös sen, että heille annetaan tietoa tehtävän arvioinnin toteutuksesta ja sen perusteluista eli siitä, mihin tietoon arviointi perustuu ja miten tieto muodostuu. Hietamäen tutkimuksen mukaan työskentelyn tietoa lisäävä tehtävä toteutuu etenkin muutostarpeiden suhteen: vanhempien kokemus on, että työskentely lisäsi heidän tietojaan siitä mitä muutostarpeita perheen tilanteessa on. Myös vanhempien perheen tilanteen tunnistamiseen liittyvät tiedot ja taidot paranivat työskentelyn myötä. (Hietämäki 2015, 164.)

Tiedonmuodostuksen osapuolet. Alatalo (2017) kuvaa tiedonmuodostuksen olevan yksi sosiaalityön ydinkysymys, miten tietoa asiakkaan tilanteesta tulisi hankkia ja miten tietoa tulisi hyödyntää. Vastauksena tähän hänen tutkimuksessaan nousee esille asiakastyössä rakentuvan tiedon hyödyntäminen, yhteistyössä tuotetun tiedon merkitys ja asiakkaiden (lasten, nuorten ja perheiden) osallisuus tiedon tuottamisessa. Alatalo korostaa asiakastyön merkitystä: *”tiedon hankkiminen ja siihen perustuvien tulkintojen tekeminen on kiinteä osa asiakastyön kokonaisuutta”*. Yhteistyöhön liittyen Alatalo nostaa esiin jännitteen: muiden yhteistyötahojen kautta vastaanotettu tieto on hänen tutkimuksensa mukaan jännitteistä suhteessa suoraan asiakkaan kanssa työskennellen muodostuneeseen tietoon. Alatalo näkee, että muiden tahojen tuottama tieto on täydentävää tietoa. Asiakkaiden osallisuuden toteutumisessa keskeiseksi nousee kysymys luottamuksesta, luottamuksellisen suhteen syntyessä yhteinen tiedonmuodostus toteutuu niin nuorten kuin vanhempienkin kanssa. (Alatalo 2017, 35, 80, 82–84.) Hurtig (2003) ei näe Alatalon tavoin jännitettä yhteistyötahoihin liittyvässä tiedonmuodostuksessa, hänen mukaansa jännite on ennemminkin aikuisten ja lasten tiedon välillä. Hurtig pitää

ongelmallisena sitä, että lapsen osuus häntä itseään koskevan tiedon muodostamisessa on vähäinen. Hänen mukaansa *”tieto lapsista on usein suodattunutta, vanhempien ja ammattilaisten kohtaamistilanteiden yhteydessä luomaa”*. (Hurtig 2003, 37–38.) Kääriäinen (2003) nostaa esille vastavuoroisuuden ja tasavertaisuuden ja tuo esiin näkemyksen, jonka mukaan sosiaalityön tiedonmuodostuksen tulisi pohjautua näiden toteutumiseen eri toimijoiden välillä. Hän korostaa myös ajatusta, jonka mukaan pelkkä tieto ei riitä, on osattava yhdistää asioita toisiinsa. Kääriäisen mukaan tiedonmuodostuksen osapuolena eivät toimi vain ihmiset, hän näkee, että myös asiakirjat ja niihin kirjatut tekstit ovat osaltaan muodostamassa ja luomassa uutta tietoa. (Kääriäinen 2003, 24–26.)

Pärnän (2012) tutkimuksessa korostuvat moniammatillisuuden mahdollisuudet. Hän näkee, että valtuutus moniammatilliselle yhteistyölle syntyy suhteessa asiakkaaseen ja merkittävää sille on yhteinen tavoite eli lasten ja vanhempien välisen suhteen vahvistaminen, asiakaan omien voimavarojen vahvistaminen ja perheen hyvinvoinnin lisääminen. Pärnän mukaan *”yksittäinen professio tai yksittäinen ammattilainen tulee asiantuntijaksi vain suhteessa toisiin ammattilaisiin ja osana yhteistyökäytäntöjä”*. Hän nostaa esille myös ammattilaisen roolin ja vastuun asiakkaiden työskentelyyn mukaan vetäjinä *”ammattilaisen erityistä vahvuutta ja asiantuntijuutta on ottaa myös asiakkaat, esimerkiksi lasten vanhemmat, vastuullisiksi ja osaaviksi kumppaneiksi”*. Pärnän tutkimuksessa nousee esille myös monitoimijaiseen tiedonmuodostukseen liitetty salassapidon haaste, johon hän tarjoaa ratkaisuksi asiakkaan läsnäoloa ja osallistumista, jossa yhtä aikaa mahdollistuu myös asiakkaan subjektiivisuuden kokemus liittyen oman tilanteen tarkasteluun, siihen liittyvään tiedonmuodostukseen ja tehtäviin suunnitelmiin. (Pärnä 2012, 30, 47, 137, 217.) Rousun (2007) tutkimuksen tuloksissa nousee esille yhteneviä linjoja Pärnän kanssa. Rousun mukaan hyvin toimivassa lastensuojelussa on nähtävissä toimiva vuorovaikutus, prosessialisuus ja jatkuvuus, moniäänisyyden ja kokemustiedon hyödyntäminen ja asiakaseettisen vastuun toteutuminen. Hurtigin lailla Rousu on huolestunut lapsen osallisuuden toteutumisesta tiedonmuodostuksessa. Hän kuvaa lapsen osallistumisen mahdollisuuden lasta suojelevaksi tekijäksi. (Rousu 2007, 10, 95, 97.)

Läsnäolon tasot tietoa tuottaessa. Hurtig (2003) on tutkimuksensa tuloksena määritellyt läsnäolon tasot, jotka kuvaavat lapsen läsnäolon tilaa tiedonmuodostuksen ja koko lastensuojelun prosessissa. Fyysisellä tasolla Hurtig kuvaa lapsen konkreettista läsnäoloa tilanteissa. *Fyysinen läsnäolo* yksistään ei Hurtigin mukaan takaa lapsen osallisuutta. Fyysinen taso voi rajoittua lapsen osittaiseksi tai satunnaiseksi läsnäoloksi. Hurtig pitää mahdollisena myös sitä, että huolimatta fyysisestä poissaolosta lapsen läsnäolon paikka toteutuu. *Faktinen läsnäolo* kuvaa Hurtigin mukaan tiedon keruuta ja sitä mikä on lapsen osuus tiedon tuottamisessa ja käsittelemisessä. *Diskursiivinen läsnäolo* puolestaan kuvaa sitä, että lapsiin kohdistuvasta huolesta puhutaan vanhempien tai muiden osallisten kanssa, merkittävää on, miten lapsista puhutaan. *Kommunikaatiivinen läsnäolo* kuvaa Hurtigin jäsenyyksessä tilannetta, jossa lasten kanssa puhutaan huolta synnyttävistä asioista ja työn tavoitteista. Tähän läsnäolon tasoon kuuluu olennaisesti myös se, että työntekijä on kiinnostunut kuulemaan ja tavoittelemaan lapsen omia näkemyksiä ja kokemuksia. Tutkimuksessa nousee esille myös työntekijän tehtävä lapsen viestien ja kokemusten herkkänä kuulijana sekä lapsilähtöisen informaation huomioijana. Hurtig korostaa työntekijän velvollisuutta huolehtia siitä, että lasta koskeva tieto muuttuu konkreettiseksi lasta auttavaksi toiminnaksi. (Hurtig 2003, 143–147, 168–169.)

Menetelmät apuna tiedon tuottamisessa. Tiedon muodostamisessa ja tuottamisessa voidaan käyttää apuna monenlaisia työmenetelmiä. Työmenetelmien tarkoituksena on muutoksen edistäminen ja lapsen tarvitseman tuen ja hoivan saamisen turvaaminen (Hietamäki 2016, 28). Rousu (2007) painottaa menetelmien käytön taustalla olevaa kokonaisstruktuuria ja työotetta, mikään menetelmä toimii harvoin yksin. Hän nostaa esille myös toimivuuden ja tehokkuuden näytön merkityksen, joka on huomioitava menetelmiä valittaessa. Rousun mukaan näyttönä voi toimia myös pitkäaikainen käyttökokemus tietoon perustuvuuden rinnalla. (Rousu 2007, 257.) Menetelmien käyttöön liitettävä luotettavuus liittyen tuotettuun tietoon on esillä myös Jaakolan (2020) tutkimuksessa. Esille nousee ajatus menetelmien ja ammatillisen osaamisen välisestä suhteesta: työntekijän reflektiivistä tiedon analysoimisen taitoa ei voi sivuuttaa menetelmien tai manuaalien käytöllä. Jaakolan tutkimuksesta käy ilmi, että 80 prosenttia sosiaalityöntekijöistä kokee, että menetelmien käyttö varmistaa arvioinnin tarkkuutta. Yhtä aikaa tutkimustulokset kuitenkin kertovat, että vain joka kolmas sosiaalityöntekijä käyttää menetelmiä arvioinnin tekemisen apuna lähes aina tai aina. Menetelmien hyödyt siis tunnetaan ja tunnustetaan, mutta niitä ei siitä huolimatta käytetä aktiivisesti. (Jaakola 2020, 59, 102.)

Lapsen osallisuuden toteutuminen tiedon tuottamisessa ei ole aina ongelmatonta. Tulensalon (2015) mukaan *”myös pieni lapsi on tiedollinen toimija ja parhaimmillaan hän on mukana tiedon rakentamisessa kertojana, kuulijana ja kokijana”*. Jotta tämä toimijuus voisi toteutua tarvitaan työntekijöille lisää tiedollisia ja taidollisia valmiuksia eri-ikäisten ja -taustaisten lasten kohtaamiseen sekä tutkittua tietoa menetelmistä, joiden avulla tiedon tavoittaminen toteutuu lasta auttavalla ja vastavuoroisella tavalla. (Tulensalo 2015, 29–31.) Myös Alatalo (2017) kiinnittää huomiota lapsen kohtaamisen vaatimiin erityispiirteisiin. Hän näkee, että luottamuksen syntyminen on erityisen merkittävää työskentelyssä lasten kanssa. Alatalon mukaan on harkittava tarkkaan, kuka on oikea työntekijä työskentelemään lapsen kanssa, kuinka toteutuu se, että lapsi saa kertoa käsityksistään mieluiten spontaanisti ja omilla ehdoillaan ja yhtä aikaa varmistetaan, että työskentely ei kuormita tai haavoita lasta. Tämä vaatii Alatalon mukaan työntekijän, jolla on taito luontevaan lapsesta välittämiseen ja myönteiseen palautteen antamiseen. Hänen tutkimuksessaan nousee esille se, että työntekijät kokevat epävarmuutta lasten kanssa työskentelyssä liittyen sekä kuulemisen konkreettisiin keinoihin että eri-ikäisten mukaan ottamiseen. (Alatalo 2017, 85.)

7.4 Dokumentointi osana lastensuojelua ja perhekuntoutusta

Tiedon siirtyminen ja siirtäminen ovat olennaisia osia lastensuojelun ja perhekuntoutuksen yhteisessä prosessissa. Tiedon tuottamisen hyöty jää saavuttamatta, jos tieto ei siirry asiakkaan mukana eteenpäin. Tiedon siirtymisessä keskeisessä osassa ovat erilaiset asiakirjat ja dokumentit. Vierulan (2017) mukaan asiakirjat ovat kenen tahansa asianomaisen tuottamia tekstejä, piirroksia, valokuvia tai puhetta. Kun tarkastellaan institutionaalista toimintaa niin asiakirjojen kirjoittajina toimivat pääosin asiantuntijat ja ne muodostavat keskeisen osan dokumentoinnissa. Asiakirjojen laatiminen käsitetään yleisesti dokumentoinnin synonyymiksi ja samoin dokumenttia pidetään asiakirjan synonyyminä. (Kääriäinen 2003, 5; Vierula 2017, 18.) Vierula (2017, 16, 41) korostaa asiakirjojen välineel-

listä luonnetta. Ne eivät ole vain tietyssä kontekstissa tuotettuja asiapapereita, vaan niillä on todellisuutta luova ja ylläpitävä luonne. Vierulan mukaan asiakirjat toimivat vallan ja vapautuksen välineinä ja niillä on seurauksellinen luonne.

Kääriäisen (2003) mukaan asiakirjoilla on monia tehtäviä. Ne toimivat apuna tilanteen ja tarpeiden yksilöimisessä, niillä kuvataan palveluprosesseja ja niiden avulla voidaan turvata asiakastyön jatkuvuus. Myös Kääriäinen näkee, että dokumentointi ei ole vain asioiden kirjaamista ja tallentamista vaan se on asiakkaan tilanteeseen vaikuttava prosessi. Huolellinen kirjaus mahdollistaa asiakirjojen käyttämisen tiedonmuodostuksen välineenä. (Kääriäinen 2003, 23, 26.) Dokumentteja voidaan tarkastella myös niiden lainsäädännölliseen tehtävään liittyen, juridishallinnollisesti dokumenttien tehtävänä on toimia lastensuojelussa tehtävien päätösten perusteluna (Vierula 2017, 33).

Dokumentoinnin merkitys ja sisältö. Kääriäinen (2003) kiinnittää tutkimuksessaan huomion siihen, mistä kirjausten sisältö muodostuu. Hän nostaa esille yksityiskohdilla vaikuttamisen, yksityiskohtaisten kuvausten avulla tallennetaan käsityksiä todellisuudesta. Tällainen tieto voi olla käyttökelpoista erilaisten päätösten pohjana ja perusteluna. Kääriäinen kuvaa kahden totuuden strategiaa: ensin asiakas kertoo tilanteestaan omin sanoin ja tämän jälkeen hänen toimintaansa kuvataan yksityiskohtaisesti työntekijän näkökulmasta ja kerrotaan miltä tilanne tästä näkökulmasta vaikuttaa. Oikeutetusti Kääriäinen pohtii, ketä tällainen dokumentointi palvelee, onko sen tavoitteena tukea asiakkaan hyvinvointia ja selviämistä tai toimia tiedonmuodostuksen jäsentämisen apuna. (Kääriäinen 2003, 83–84, 179–180.) Jaakola (2020) nostaa dokumentoinnin merkitykseksi tiedonmuodostamisen rinnalle tiedottamisen. Hän näkee ongelmalliseksi tilanteen, jossa asiakirjoihin kirjataan asioita ilman että asiakas tietää mitä niihin kirjataan. (Jaakola 2020, 117.) Vierula (2017) kiinnittää huomion nonkommunikaatioon ja siihen, kuinka sen myötä merkittävää tietoa jää sanallistamatta ja kirjaamatta. Kirjausten sisältö on väistämättä valikoitunutta ja suhdeperustaisuus tuo siihen oman luonteensa. Tieto, jota kertyy asiakkaan yksilöllisten tilanteiden tuntemiseen perustuvasti voi olla hankalasti muutettavissa dokumentteihin sopivaksi kuvaukseksi. (Vierula 2017, 28–29.)

Dokumentteja laajasti tutkinut Kääriäinen kiinnittää huomion dokumenttien puhujiin. Hänen tutkimuksensa (2003) mukaan dokumenteissa kuuluu moniäänisyys eli ne sisältävät useiden eri henkilöiden puhetta, mielipiteitä, käsityksiä ja mielipiteitä. Kääriäisen mukaan dokumenteissa on kuultavana niin työpuhetta, asiakaspuhetta, viranomaispuhetta kuin yhteisöpuhettakin. Moniäänisyys voidaan liittää myös moniin mahdollisuuksiin tulkita dokumentteja. Moniäänisyys toimii siis dokumenteissa vaikuttamiskeinona. Sen avulla tuodaan esiin ristiriitaisia näkökulmia ja tilanteita. Kääriäisen mukaan erilaisten totuuksien kirjaaminen jättää lukijalle tulkitsijan roolin. Tulkinnan haasteet nousevat esille dokumentoinnissa, Kääriäinen varoittaa kirjaamasta ylös nopeasti muodostuneita käsityksiä. Sen sijaan on keskityttävä asiantuntevaan, ammatilliseen puheeseen ja kuvattava tarkoituksenmukaisesti ja totuudenmukaisesti eri toimijoiden sanomisia ja tekemisiä. Kääriäisen tutkimus nostaa esille myös eri puhujien saaman kuuluvuuden. Hänen mukaansa dokumenteissa kuuluva asiakkaan ääni jää helposti asiantuntijan äänen alle, henkilökunnan tiedontuotanto ohittaa asiakkaan tiedot. (Kääriäinen 2003, 49–50, 66, 166–167.)

Lapsen äänen kuuluminen dokumenteissa ei ole yksiselitteistä. Tulensalon (2015, 24–25) mukaan lapsen voi olla vaikea saada tilaa dokumenteissa. Aikuisen asiakkuuden ja prosessin kuvaus mielle-

tään dokumenttien ensisijaiseksi tehtäväksi ja lapsi jää dokumenttien ulkopuolelle. Kääriäinen (2003) sen sijaan kertoo, että lapset puhuvat asiakirjoissa ja ovat niissä läsnä samalla tavalla kuin vanhemmat ja sukulaisetkin. Hänen tutkimuksestaan käy ilmi, että lasten puhetta ei ole asiakirjoissa paljon, mutta *”missään vaiheessa lasten ääni ei kokonaan katoa”*. (Kääriäinen 2003, 63–64.)

Osallistava kirjaaminen. Dokumentoinnin kehittämisen tarvetta voi perustella monista näkökulmista, yksi niistä on asiakkaan oikeuksien turvaaminen. Kyse voi olla työn jatkuvuuden turvaamisesta, asiakkaan ja työntekijän välisten valtasuhteiden purkamisesta tai asiakkaan osallistamisesta tilanteeseen. (Kääriäinen 2003, 4–5; Vierula 2017, 28–29.) Osallistavasta dokumentoinnista puhuttaessa tarkoitetaan asiakkaan ja työntekijän yhdessä kirjoittamista tai asiakkaalla olevaa mahdollisuutta tutustua itseään koskeviin asiakirjoihin ja kommentoida niitä. Vierula (2017) kuvaa väitöskirjassaan mallin, joka muodostuu neljästä eriasteisesta osallisuuden tasosta. Osallisuus toteutuu mallin mukaan heikkona, kun päätöksestä vain kerrotaan asiakkaalle, asiakkaan konsultointi ja näkemysten huomioon ottaminen ilman todellisia vaikutuksenmahdollisuuksia nostavat osallisuuden tasolle kaksi. Kumppanuustaso tarkoittaa tilannetta, jossa toiminta perustuu yhteiseen neuvotteluun ja näkemykseen asiakkaan ja työntekijän välillä. Osallisuus toteutuu vahvimmillaan, kun asiakas voi kontrolloida päätöksentekoa ja itse arvionsa pohjalta päättää millaista palvelua haluaa ottaa vastaan. Lastensuojelun dokumentoinnissa vahvin taso tarkoittaa tilannetta, jossa asiakas päättää mitä dokumentoidaan ja millä tavoin. (Vierula 2017, 30, 36.)

Osallistava dokumentointi ei ole yksiselitteisesti vain positiivinen asia. Vierula (2017) nostaa esille useita ongelmakohtia siihen liittyen. Hän näkee että *”mikäli yhdessä kirjoittamista toteutetaan ilman dialogia, se voi olla pahimmillaan samanlaista kuin suostumusta painottava lastensuojelu, jossa konfliktia yritetään välttää tilanteessa, jossa se on vääjäämättä olemassa”*. Haasteita osallistavaan dokumentointiin tuovat myös tilanteet, joissa on kyse perhesuhteisiin tai vanhempien perusoikeuksiin puuttumisesta. Lastensuojelun dokumentointiin liittyy usein keskeisesti myös lasten ja vanhempien välinen eturistiriita ja osapuolien käsitykset lastensuojeluasiakkuuden taustalla olevista tapahtumista ja asioista voivat olla hyvinkin poikkeavia keskenään. (Vierula 2017, 33, 101.)

Ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi Vierulan (2017) aineistossa nousee esiin *”ihmettelevä”* ja *”dialoginen lukutapa”*. Vierulan mukaan dokumenttien yhdessä, ihmetellen lukeminen ja niistä nousevien kysymysten selvittely, tehtyjen kirjausten sisältöjen tarkentaminen ja tehtyjen kirjausten kirjaustapojen perustelu voivat auttaa vanhempia ymmärtämään dokumentteja paremmin ja toimia yhteistä ymmärrystä luovasti. Vierulan tutkimus kyseenalaistaa laajojen, yksityiskohtaisten kirjausten merkityksen. Seikkaperäisten ja yksityiskohtaisten kirjausten ongelmaksi hän näkee niiden valtaan liittyvän ulottuvuuden: kirjaukset avaavat näkymän asiakkaan koko elämään ja vaikutukset, joita dokumenteilla on voivat olla pysyviä. Lastensuojelun asiakirjat sisältävät usein runsaasti vanhempiin liittyvää kuvausta. Vierula näkee, että nykyiseen verrattuna suppeampi dokumentointi vähentäisi dokumenttien monitulkintaisuutta, haavoittavuutta ja asiakkaan kohteena olemisen kokemuksia. (Vierula 2017, 16, 84–85, 100.) Kääriäinen (2003) korostaa työntekijän vastuuta dokumenteista. Kontrolli, joka liittyy tekstien tuottamiseen, levittämiseen ja käyttämiseen on työntekijällä. Hänellä on vastuu myös kirjaamisessa käytetyistä retorisisista keinoista, joilla voi on suuri merkitys siihen, kuinka dokumenttia tulkitaan. (Kääriäinen 2003, 59–60, 150.) Dokumenttien asiakasta kunnioittava luonne ja

dialogisuuden toteutuminen kuuluvat Rousun (2007, 286) mukaan osaamiseen, jota lastensuojelussa ajankohtaisesti vaaditaan. Dokumentointiin liittyvien haasteiden ja epäkohtien rinnalle Vierula (2017, 72–73) nostaa havainnon siitä, että dokumentointi voi olla myös vanhemmuutta tukevaa ja sen avulla asiakkaan auttamiseksi laaditut suunnitelmat voivat toteutua.

7.5 Lapsen erityinen asema lastensuojelun kokonaisuudessa

Tavat, joilla tutkimusaineiston muodostavissa tutkimuksissa lähestyttiin lastensuojelua ja perhekuntoutusta olivat vaihtelevia, mukana oli vanhempien ja työntekijöiden näkökulmaa korostavia tutkimuksia ja tutkimuksia, joissa tutkimusaihetta lähestyttiin tietystä lastensuojelun tulokulmasta. Yhteistä näille tutkimuksille oli se, että huolimatta siitä mikä alkuperäinen lähestymiskulma oli tai minäkälaisiksi tutkimuskysymykset oli muodostettu, esille nousi lapsen asema, merkitys tai erityisarvo. Hurtig (2003, 195) kiteyttää esille nousseen toteamalla, että *“...lasten hyödyn tulee olla lastensuojelutyön keskeisin laatukriteeri”*. Jaakolan (2020) mukaan lapsen subjektiluonne tunnustetaan varsin hyvin lastensuojelussa ja lapsikeskeinen lähestymistapa on hänen tutkimuksensa mukaan yleisin, mutta ei vielä vallalla oleva sosiaalityöntekijän arvioinnissa käyttämä työskentelytapa. Jaakola näkee lapsikeskeisen lähestymistavan olevan arvolähtökohta. Hän näkee sen olevan myös yhteydessä lapsen tarpeiden ja hyvinvoinnin huomioivaan orientaatiolähtökohtaan. (Jaakola 2020, 46, 124, 134, 138). Tulensalo (2015, 29) painottaa että *“huolimatta lapsen osallisuutta vahvistavasta käännteestä... lapsen asema työskentelyssä vaatii edelleen runsaasti kehittämistä”*.

Lapsen oikeus suojeluun. Lapsen kokema turvallisuus on Alatalon (2017) mukaan merkittävä huomioon otettava seikka, kun tarkastellaan lapsen kanssa työskentelyä. Hän nostaa esille tiedonmuodostuksen toissijaisuuden suhteessa lapsen suoraan tukemiseen. (Alatalo 2017, 58, 86.) Jaakolan (2020) mukaan lapsen resilienssin tunnistaminen ja huomioiminen on tärkeää. Hän näkee, että lastensuojelun kentällä on meneillään muutos, jossa vanhempi- ja perhekeskeisyys on väistymässä ja lapsen asema nousemassa näkyviin ja keskiöön. (Jaakola 2020, 45–47, 50.) Myös Rousu (2007) korostaa herkkyyttä, jolla suojelua tarvitsevaan lapseen tulee suhtautua. Lapsen havaintojen kuulemisen merkitys on tärkeää lastensuojeluprosessin jokaisessa vaiheessa. Tilaa täytyy olla myös lapsen pelkojen, murheiden ja kokemusten käsittelylle. (Rousu 2007, 283.) Herkkyyden ja joustavuuden merkitys lapsen kanssa työskentelyssä nousee esille myös Archardin ja Skivenesin (2009, 397) kansainvälisessä tutkimuksessa, joka kohdistui Norjassa ja Isossa-Britanniassa tehtävään lastensuojelutyöhön.

Hurtig (2003) korostaa tutkimuksessaan lapsen erityistä oikeutta suojeluun. Hän näkee, että lapsi on haavoittuva, tarvitseva ja aikuisista riippuvainen. Nämä piirteet korostuvat, kun kyse on lapsista, jotka ovat lastensuojelun asiakkaita. Hurtig pitää ongelmallisena tilanteita, joissa lapsi jää yksin selviytymään, hänelle opetetaan selviytymiskeinoja ilman että suojelu toteutuu, arkielämää ja läheissuhteita idealisoidaan ja pahan kokemus ohitetaan positiivisuudella tai lasta vastuutetaan vaikeista olosuhteistaan. Hurtigin mukaan ei riitä, että lapsi selviytyy. Lapsen on oltava lastensuojelun keskiössä ja aikuisten on huolehdittava siitä, että lapsen avun tarve tulee tunnistetuksi ja siihen vastataan. (Hurtig 2003, 35–37, 178.)

Hurtig (2003) kuvaa tutkimukseensa pohjautuen neljä lapsen kohtaamiseen liittyvää estettä. Lapsen voidaan nähdä olevan *pommi*, jonka hajoamista pelätään ja siksi ajatellaan, että lapsen kanssa työskentelyn edellytyksenä on erityisten lapsityön menetelmien hallinta. *Lipas* -ajattelulle on ominaista lapsen kokemusten käsittelyn siirtäminen eteenpäin, kun taas *pakastearkku* -mallissa ajatellaan lapsen säilövän kokemuksensa itseensä. Pakastearkku-mallin kanssa yhteensopiva toimintatapa on näkyvästi oireettoman, ei-häiriköivän lapsen kokemusten mitätöiminen ja jopa kyseenalaistaminen. Kun lapsen nähdään olevan *riiviö*, keskitytään lapsen epäsosiaalisen käytöksen korjaamiseen sen sijaan että etsittäisiin yhteyttä lapsen reagoinnin ja kokemusten yhteyksille. Riiviö-mallille on ominaista vanhempien sympatiseeraaminen ja keskittyminen vanhempia tukevaan työskentelyyn. Kaikkia näitä malleja yhdistäväksi ongelmaksi Hurtig näkee niiden luoman tilanteen, jossa työskentely lasten kanssa ei toteudu. Lapselle ei mahdollisteta tilannetta puhua perheen sisäisistä vaikeista asioista vaan hänet jätetään elämään niiden kanssa. (Hurtig 2003, 184–185.)

Lapsen oikeus tulla kuulluksi. Archard ja Skivenes (2009) ovat määritelleet, että asianmukaisesti toteutuneessa lapsen asian käsittelyprosessissa on nähtävänä neljä toistuvaa piirrettä. Nämä ovat kaikkien osallisten osallistumisen mahdollistuminen, keskustelun toteutumisen mahdollistuminen, kaikkien yhtäläisen osallistumisen mahdollisuus ja prosessin julkisuus. Tutkijat korostavat myös lapsen oikeutta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon todellisesti niin ettei lapsen kuuleminen toteudu vain nimellisesti. (Archard & Skivenes 2009, 397–398.) Tulensalo (2015) kuvaa lapsen rooleja kertojana, kuulijana ja kokijana. Hän näkee, että lapselle on mahdollistettava kertomisen tila, välineet kertomisen avuksi ja mahdollisuus olla mukana prosessissa. Kertominen voi Tulensalon mukaan toteutua myös leikkien tai piirtäen. Oleellista on, että aikuinen ymmärtää lapsen monin tavoin toteutuvaa kerrontaa. (Tulensalo 2015, 15–16, 25–27.) Helavirta (2011) liittyy lapsen tiedontuottamisen oikeuteen tunteiden merkityksen. Hänen tutkimuksessaan tuli esille, että (hyvinvointi)tieto on emotionaalista tietoa: se herättää lapsissa tunteita. Näitä tunteita ei Helavirran mukaan voi ohittaa vaan niille tulee antaa tilaa ja niitä tulee merkityksellistää. (Helavirta 2011, 91–92.) Alatalo (2017) nostaa esille lapsen oikeuden määritellä käsiteltävät asiat. Tiedon hankkimisen sijaan kohtaamisen tavoitteena on lapselle tärkeiden asioiden äärelle pysähtyminen. Lapsen kertomaa ei arvoteta ammattilaisen tiedon tarpeesta käsin. Sen sijaan lapsen kohtaaminen itsessään nähdään merkityksellisenä, lasta vahvistavana tapahtumana. (Alatalo 2017, 93–94.)

8 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella arvioinnin ja tiedon tuottamisen kokonaisuutta lastensuojellisen perhekuntoutuksen näkökulmasta. Aihetta lähestyttiin kolmen tutkimuskysymyksen kautta: mikä on laitosten perhekuntoutuksen merkitys ja tehtävä lastensuojelussa tehtävässä arvioinnissa, mihin arviointi kohdistuu ja kuinka se toteutuu perhekuntoutuksen kokonaisuudessa sekä millainen perhekuntoutuksessa tuotettu tieto on merkityksellistä ja käyttökelpoista arvioinnissa. Tutkimuksen tieteellisistä julkaisuista muodostunut aineisto osoittautui rikkaaksi ja laajaksi. Se tarjosi tutkimuskysymyksiin monipuolisia ja useista näkökulmista asiaa tarkastelevia vastauksia.

Keskeisenä tuloksena tässä opinnäytetyönä tehdyssä tutkimuksessa nousee esille perhekuntoutuksen rooli toimia tiedon tuottajana siinä prosessissa, joka toteutuu monitoimijaisesti lastensuojelun arvioinnissa. Perhekuntoutusprosessissa arviointia tehdään omien tavoitteiden toteutumista tarkasteltaessa ja toiminnan suunnittelua varten. Arviointia ja tiedon tuottamista arviointia varten tehdään sekä hyvinvointiin että riskeihin keskityvistä lähtökohdista, molemmat tavat tuottavat oleellista tietoa ja ovat tarpeellisia sekä perusteltuja. Tiedon tuottaminen tapahtuu suhdeperustaisesti ja yhteistyössä asiakkaan kanssa, lapsi on tiedon tuottamisen keskiössä. Perhekuntoutuksessa tuotetun tiedon hyödynnettävyys on parhaimmillaan silloin, kun tieto kohdistuu lapseen. Tutkimuksen mukaan erityisen merkittävää on tieto, joka koskee sosiaalisia suhteita, vuorovaikutusta ja lapsen kohdistuvaa kasvun ja kehityksen tukemista. Tutkimuksessa muodostui kokonaiskuva, jossa lapsen asema lastensuojelun keskipisteenä ja kaiken toiminnan ja ajattelun keskiössä on merkittävä. Lapsen subjektiivisuus omaa asiakkuuttaan koskien on syytä huomioida niin arviointiin kuin tiedon tuottamiseenkin liittyvissä prosesseissa.

8.1 Keskeiset tulokset

Tämän tutkimuksen kaksi ensimmäistä tutkimuskysymystä kohdistuvat arviointiin, sen toteuttamiseen ja toteuttajiin. Aineiston vastaus toteutuksen suorittajaan liittyen on pääosin yksiselitteinen. Lastensuojelun arvioinnista on vastuussa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, tämä vastuu perustuu lastensuojelulakiin. Tilanne näyttyy siis tutkimuksen perusteella varsin selkeänä, käytännössä se ei sitä kuitenkaan aina ole. Lastensuojelulain tulkinta näyttyy lastensuojelun kentällä moniselitteisenä, lakia tulkitaan monin eri tavoin ja painotuksin. Tulkinnan vaikeuden ja lain uudistamisen tarpeen ovat nostaneet esille niin lapsioikeuslakimies Mirjam Araneva kuin lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinenkin, joka otti asiaan kantaa vuoden 2022 alussa ja esitti lain kokonaisuudistuksen käynnistämistä. (Palsanen 2021; Pekkarinen 2022.)

Lastensuojelulakia ja arviointia koskien apulaisoikeuskansleri on ottanut kantaa tehtyyn kanteluun lokakuussa 2021. Aluehallintovirastot ovat antaneet selvityksensä apulaisoikeuskanslerin käsitellessä julkisen vallan käyttöön liittyvien tehtävien ulkoistamista lastensuojelussa ja selvityksistä käy ilmi, että arviointia on laajasti eri aluehallintovirastoiden alueilla tehty palveluntuottajien toimesta. Kunnat ovat siis ostaneet palveluita, joihin voi liittyä julkisen vallan käyttöä ja jotka lainsäädännön mukaan kuuluvat kunnalle. Valvira on selvitystä antaessaan nostanut esille lainsäädännön epätarkkuuden liittyen siihen, ketä voidaan käyttää apuna palvelutarpeen arvioinnissa. Valviran lausunnossa nostetaan esille moniammatillisuuden ja monitoimijuuden teemat ja peräänkuulutetaan niiden tuottaman

tiedon hyödyntämisen mahdollistamisen tärkeyttä. Apulaisoikeuskansleri ehdottaa päätöksessään, että sosiaali- ja terveysministeriö tekisi selvityksen sosiaalihuollon tehtävien ulkoistamisesta ja ostamisesta yksityisiltä toimijoilta ja tähän liittyvistä epäkohdista. (Apulaisoikeuskanslerin päätös 21.10.2021.) Laitosmuotoisen perhekuntoutuksen osalta arviointi jakautuu kuntoutusjakson tavoitteiden arviointiin ja yhteistyöhön lastensuojelussa tehtävään arviointiin liittyen. Edellä kuvattu lastensuojelun palveluntarpeiden arviointiin liittyvä ongelma voi nousta merkittäväksi, jos palvelunostaja/tilaaja odottaa palveluntuottajan tekevän arviointia, joka ei lakisääteisesti kuulu palveluntuottajalle eikä laki mahdollista palveluntuottajan toimimista arvioinnin toteuttajana.

Tutkimusaineisto tarjosi runsaasti yhteistyöhön, moniammatillisuuteen ja monitoimijuuteen liittyviä ratkaisuja arviointiin liittyen (mm. Pärnä 2012, 217; Alatalo 2017, 90). Esille nousi moniammatillisen tiedon ja havaintojen hyödyntäminen arvioinnin pohjana. Yhdessä käytävä keskustelu, havaintojen jakaminen ja yhteinen tiedonmuodostus nähtiin merkittävänä osana arviointiin tähtäävää tiedonmuodostuksen prosessia. Monitoimijaisuuden mahdollisuudet nähtiin pääosin rajoituksia tai heikkouksia merkittävämpinä. Monitoimijaisuus vaatii toteutuakseen luottamuksellisen ja arvostavan toimintailmapiiirin. Ammatillisen otteen kautta monitoimijaisuus voi toteutua niin viranomais- ja työntekijäyhteistyön kuin asiakasosallisuudenkin mahdollistajana.

Arviointia tutkinut Jaakola (2022, 89) nostaa esille työyhteisön ja taustaorganisaation merkityksen, kun hän korostaa, että arviointiin vaikuttaa työntekijän oman lähestymistavan ohella työyksikön koko, työilmapiiri ja työviihtyvyys. Työnantajaorganisaation kannustus ja tavoitelähtöisyys tukivat Jaakolan tutkimuksen mukaan lapsikeskeisyyden toteutumista. Perhekuntoutuksessa yksittäinen työntekijä toimii osana työryhmää. Työryhmän ja -yhteisön tuella voi olla suuri merkitys työn toteutumisen tapaan, sen systemaattisuuteen, ammatillisuuteen ja jatkuvaan kehittämiseen.

Lapsen rooli arviointiin osallistujana näyttäytyi tutkimuksessa epäselvänä. Esille nousi lapsen oikeus osallistua itseään koskevaan prosessiin ja osallisuuden toteutuminen lasta itseään koskevissa asioissa. Lapsen osallisuuden toteutumattomuuden syinä voivat olla muun muassa halu suojella lasta vaikeilta asioilta, aikuisten tiedon ylivertaisena pitäminen tai ammatillisen osaamisen puute. Lapsen paikan käsite on luotu jo vuosituhaten alussa, lapsen kuuleminen on ollut vuosia kirjattuna lastensuojelulakiin ja silti yhä peräänkuulutetaan lapsen osallisuuden toteutumisen merkitystä. Onko muutos todella näin hidasta? Onko lapsen saama kohtelu ja osallisuuden toteutuminen yhä riippuvainen siitä, minkälaisen työtavan hänen lähellään toimivat työntekijät ovat omaksuneet? Onko lapsen kohdistuva arviointi työntekijän omaksuman työtavan tai näkökulman mukaisesti toteutettua ja kytköksissä siihen, millaisia työmenetelmiä työntekijä tai hänen työyksikkönsä on valinnut? Tutkimus nostaa esiin paljon kysymyksiä ja vahvistaa sitä yhteisten työtapojen ja työnsisältöjen määrittelyn tarvetta, joka on nähty lastensuojelun kentällä jo vuosien ajan. Tarpeeseen on vastattu paikallisesti ja lukuisten hankkeiden avulla, mutta laajoja kaikkia asiakaslapsia palvelevia ratkaisuja ei ole pystytty luomaan ja vakiinnuttamaan valtakunnallisesti käyttöön. Laadukasta työtä ja palvelua on varmasti tarjolla, on lapsia, jotka tulevat ammatillisesti korkealaatuisesti ja sensitiivisesti kohdattua, mutta kaikkien perheiden ja lasten kohdalla tilanne ei näyttäyty tällaisena.

Tutkimuksessa etsittiin myös vastausta arvioinnin kohdistumiseen. Esille nousi kaksi päälinjaa eli hyvinvointiin ja riskeihin keskittyvät tarkastelutavat (Jaakola 2020, 138). Perhekuntoutuksen näkökulmasta nämä molemmat ovat usein läsnä yhtäaikaisesti. Kuntoutusjaksolla tavoitellaan muutosta, joka on hyvinvointiin tähtäävää, katse on eteenpäin ja työskentely kohdistuu voimavarojen tunnistamiseen ja käyttöönottamiseen. Yhtä aikaa kuntoutusjakso, joka toteutuu mahdollisesti ympärivuorokautista tukea tarjoavassa ympäristössä, muodostaa mahdollisuuden tarkastella riskejä, jotka kohdistuvat lapsen turvallisuuteen ja mahdollisuuteen saada tarvitsemaansa hoivaa ja huolenpitoa. Lyyhyiden tapaamisten tai neuvottelujen aikana riskit voivat jäädä piiloon ja tunnistamatta helpommin kuin pitkäkestoisella jaksolla; ongelmakohtien peittely on vaikeaa, kun työskentely kohdistuu laajasti elämän eri osa-alueille ja kaikkia perheenjäseniä ja lähiverkostoja tavataan. Kuntoutusjakso tarjoaa myös mahdollisuuden auttaa vanhempia tunnistamaan muutostarpeita. Kuntoutusjakson aikana vanhempien tieto sensitiivisyyden tai mentalisaatiotaitojen merkityksestä voi kasvaa, vanhemmat voivat oppia näkemään toimintansa vaikutuksia ja riskejä, joita ne lapselle muodostavat. Perhekuntoutuksessa ei tule työskennellä riskejä ja kasvatuksen virheitä etsien, mutta myöskään arkitodellisuudesta vieraantuvaan ja ongelmat kieltävään toiveikkouteen ja yltiöoptimistisuuteen ei voi heittäytyä. Perheiden kanssa työskentelyn on oltava tavoitteellista, ammatillista ja sillä on oltava lapsen keskittyvä suunta ja tavoite.

Petrelius, Tulensalo, Jaakola ja Hietämäki (2016a, 7) ovat määritelleet tekijöitä, jotka muodostavat laadukkaan arvioinnin kokonaisuuden. He näkevät, että lapsikeskeinen ja yhteistyöhön perustuva työskentelyote (1. laatutekijä) muodostuu arviointityöskentelyn lapsikeskeisyydestä, arviointiprosessista, joka on luottamusta rakentava ja yhteinen sekä työmenetelmistä, jotka mahdollistavat monitoimijaisen ja kokonaisvaltaisen tiedon rakentamisen. Tämän tutkimuksen tuloksissa nousevat selkeästi esille samat teemat ja periaatteet.

Tiedonmuodostuksen jäsenytyneisyyden (2. laatutekijä) osalta edellä mainitut tutkijat nostavat esiin lapsikeskeisen arviointiteemojen määrittelyn ja osallistavan, avoimen ja lapsiystävällisen dokumentoinnin. Esille nousevat siis tutut teemat: lapsikeskeisyys, joka nousi korostetusti esille myös tämän opinnäytetyön aineistossa ja osallisuuden merkitys. Huomion kiinnittämisessä dokumentoinnin tavan merkitykseen on yhteneväisyyttä tämän opinnäytetyön tulosten kanssa. Kolmas laadun osatekijä liittyy työyhteisön ja organisaation tapaan sitoutua arviointiin ja tukea sitä. Se toteutuu arviointityöskentelyn yhteisen ja ammatillisen reflektoinnin kautta. Siinä on nähtävissä samoja piirteitä kuin tutkimustuloksissa, joissa esille nousivat systemaattisen, tavoitteellisen ja suunnitelmallisen työskentelyn merkitykset. Tämän osatekijän merkitystä toistaa myös huomiot monitoimijaisuuden ja eri ammattikuntien tuottaman tiedon merkityksistä yhteisessä tiedon muodostamisessa. Kaiken kaikkiaan voi todeta, että tämän opinnäytetyön alkuperäisaineistot ja tulokset ovat samassa linjassa kuvattujen määrittelyn kanssa.

Kolmannen tutkimuskysymyksen avulla tarkasteltiin perhekuntoutuksessa tuotettavaa ja muodostuvaa tietoa ja sen hyödynnettävyyttä. Perhekuntoutusjaksolla perheestä ja lapsesta muodostuu paljon havaintoja ja tietoa. Kaikkien havaintojen ja tiedon siirtäminen ja hyödyntäminen ei ole mahdollista eikä aina tarpeellistakaan. Arvioinnin näkökulmasta tilannetta tarkastellessa on syytä keskittyä

muodostamaan tietoa niiden aihekokonaisuuksien ympärille, jotka ovat merkityksellisiä ja joihin huomio arvioinnissa keskittyy. Jaakolan tutkimuksessa (2020, 87) tiivistyy muidenkin tutkimusten esiintomia huomioita keskeisistä tiedonmuodostuksen kohteista. Lapsen sosiaaliset suhteet on tärkeää huomioida lapsen elämäkokonaisuutta tarkasteltaessa, on syytä tarkastella niiden toteutumisen laajuutta ja laatua. Erityistä huomiota on syytä kiinnittää myös lapsen kasvuympäristöön ja siihen kuuluvien aikuisten toimintaan, onko heillä edellytyksiä tukea lapsen kehitystä ja kasvua. Lapsen vahvuuksien huomioiminen on seikka, johon on myös syytä paneutua. Tämä edellyttää lapsen kanssa työskentelyä ja suhteen luomista lapsen kanssa. Todellinen vuorovaikutus, jossa lapsen vahvuudet voivat nousta esille tai puheisiin, edellyttää luottamuksellista suhdetta.

Tiedontuottamisen kysymys kietoutuu yhteen työskentelyn suunnitelmallisuuden kanssa. Kenen kanssa työskennellen muodostuu tietoa, jota voidaan hyödyntää. Hurtigin (2003) luoma tihkuvuuden käsite on laajalti esillä lastensuojelun julkaisuissa ja tutkimuksissa. Siirtyminen aikuiskeskeisestä työskentelystä lapsikeskeisyyteen näyttää kuitenkin vaativan vielä paljon työtä ja huomion kiinnittämistä lapsen keskeiseen rooliin lastensuojelun ensisijaisena asiakkaana ja tiedontuottajana. Useat tutkijat ovat kiinnittäneet huomion lapsen ohittamiseen ja kuulematta tai huomiotta jättämiseen vaikka lain vaatimus lapsen osallisuudesta on selkeä (Kääriäinen 2003, 63–64; Helavirta 2011, 77; Jaakola 2020, 137).

Tutkimuksessa nousi esille tiedon muodostamisen prosessiin liittyvä yhteistyö jännitteineen ja onnistumisineen. Tiedonmuodostuksessa keskeisellä sijalla on taiteilu välillisesti saadun tiedon, havaintojen perusteella muodostettujen käsitysten ja tarkan, kokonaisvaltaisen tai riittämättömän tiedon välillä (Alatalo 2019, 8). Ammatillaisen on pystyttävä suodattamaan lukuisten havaintojen joukosta oleelliset, liittämään ne ammatilliseen tietopohjaansa ja muodostamaan tästä asiakasta koskevaa, hyödynnettävää ja luotettavaa tietoa. Tiedonmuodostuksessa korostuvat niin yhteistyön, tietoon perustuvien menetelmien kuin tavoitteellisten ja analyttisten toimintatapojen merkitykset. Tarkkakaan havainnointi ei ilman tietopohjaan peilaamista muutu asiakasta palvelevaksi tiedoksi eikä toimivaksi todetun työskentelymenetelmän käyttö muuta automaattisesti lapsen tilannetta. Tarvitaan aktiivista tiedon tuottamista ja hyödyntämistä, joka johtaa toimintaan ja reagointiin ja jonka toteutumisesta on vastuussa työntekijä.

Perhekuntoutuksessa on myös syytä kiinnittää huomio siihen, onko kuntoutusjakson tavoitteiden toteutumiseen pyrkivä työskentely riittävää tuottamaan havaintoja ja tietoa niin, että myös lastensuojelullisten tavoitteiden toteutumiseen liittyvässä arvioinnissa voidaan hyödyntää syntynyttä tietoa. Onko valitut toimintatavat ja -menetelmät sellaisia, joissa syntynyt tieto on siirrettävissä lastensuojelun laajempaan käyttöön. Tutkimukseen tai näyttöön perustuvien toimintamenetelmien käyttö saa tukea tästä näkökannasta, näyttöön perustuvien menetelmien tuloksena muodostuvan tiedon hyödynnettävyys omaa toimintayksikköä laajemmin on sujuvaa, kun luottamusta tiedon muodostumisen tapaan ei tarvitse luoda tai osoittaa. Laajalti tunnettujen menetelmien käytön etuna voidaan pitää myös niiden tuttuuden myötä syntyvää ammattilaisten välisen kommunikoinnin helppoutta, tulosten kautta muodostuneen tiedon muodostaminen yhteistyössä on luontevaa, kun osapuolet tuntevat käytetyn menetelmän sisällön ja tavoitteet. Suomalaisen lastensuojelun kentällä ei ole vielä voimassa olevia käytäntösuosituksia. Tarve näille suosituksille nousee esille professori Tarja Pösön

(2021) sanoittamana, kun hän kuvaa näyttöön perustuvien menetelmien ja käytäntösuositusten yhteyttä ja merkitystä käytäntöjen yhdenmukaistamiseen liittyen. Lastensuojelun laatusuosituksessa nostetaan esille yhteisen viitekehyksen merkitys. Sen avulla mahdollistetaan tilanne, jossa kaikki osapuolet niin lapset, vanhemmat kuin eri ammattilaisetkin hahmottavat, millaisia asioita on tarkoitus käsitellä ja minkä vuoksi. Laatusuosituksessa huomiota kiinnitetään myös siihen, että eri palveluissa päällekkäin tehtäviä, mutta erillisiä arviointeja tulisi välttää. (Malja, Puustinen-Korhonen, Petrelius & Eriksson 2019, 36.)

Tutkimuksen tuloksissa nousee toistuvasti esille lapsikeskeisyyden teema. Lapsikeskeisyys ja lapsen ensisijaisuus lastensuojelun asiakkaana on ollut keskusteluissa esillä jo vuosia. Se on keskiössä vuonna 2003 julkaistussa Hurtigin väitöskirjassa ja yhä vuonna 2020 Jaakola korostaa väitöskirjassaan sen merkityksen huomioimisen tarvetta. Lastensuojelun Keskusliitossa on nostettu esille huoli, joka liittyy nykyisen lastensuojelulain monitulkintaisuuteen. Lukuisten uudistusten kautta ollaan tilanteessa, jossa lapsen oikeus saada erityistä suojelua ei aina toteudu. Liitto peräänkuuluttaa tarvetta luoda lastensuojelun kansallinen visio, joka huomioi sekä lastensuojelun ennaltaehkäisevän että korjaavan näkökulman. Liitossa nähdään merkittävänä, että jatkossa määritellään *”paremmin millaista tulisi olla laadukas lastensuojelun avohuollon työ ja miten rajapinnoilla tehtävä työ edistää lapsen etua ja oikeutta suojeluun”*. (Paasivirta, Lindqvist & Holmi 2022.)

Lapsen edun ja suojelun oikeuden korostaminen ja merkitys nousivat esille myös tässä opinnäytetyössä. Lapsikeskeisyys ja lapsen osallisuuden vahvistaminen toistuivat yhä uudelleen ja uudelleen tutkimusaineistoissa. (mm. Rousu 2007, 20–21; Jaakola 2020 137–138.) Lapsen oikeus laadukkaaseen palveluun ja yksilölliseen huomioimiseen on turvattava myös perhekuntoutuksen piirissä. Perhekuntoutuksessa toteutetaan lastensuojelun avohuoltoa ja sen on pohjattava samoihin lapsen osallisuutta ja merkityksellisyyttä korostaviin lähtökohtiin, joita laadukkaaseen avohuoltoon liitetään. Perhekuntoutuksessa on turvattava myös lapsen suojelun toteutuminen. Kaiken toiminnan on pohjattava lapsen edun toteutumiseen ja toiminta on suunniteltava lapsen etua palvelevaksi. Lapsi on osa perhettään ja lasta voidaan auttaa auttamalla perhettä; avun tarve ja työskentelyn tavoitteet on määriteltävä lapsesta käsin ja lapsikeskeisesti. Perhekuntoutuksessa korostuu suhdekeskeisyys, toiminta ja työskentely toteutuvat luottamuksellisissa suhteissa. Lapsikeskeisen mallin näkökulmasta on oleellista kiinnittää huomiota siihen, että suhde luodaan suoraan lapseen ja huomioidaan lapsen erityisyys: *”lapsi ei ole tavallinen yhteiskunnallisen palvelun käyttäjäasiakas -onhan kyse lapsen koko elämästä”* (Rousu 2007, 19). Myönteinen tunnistaminen on varsin sopiva lähtökohta lapsikeskeisen työskentelyn toteuttamiselle. Sen avulla lapsi tulee kohdatuksi omana itsenään, työskentely keskittyy selvittämään kuka ja millainen lapsi on ja millaisia asioita hän pitää tärkeinä. (Malja, Puustinen-Korhonen, Petrelius & Eriksson 2019, 37.) Oleellista on myös huomioida, että lapsen kanssa työskennellessä tavoitteena ei ole vain tiedon hankkiminen ja tuottaminen. Työskentelyn lähtökohtina ovat lapsen aito kohtaaminen, sensitiivinen ja mentalisoiva ote ja halu auttaa lasta juuri siinä hetkessä.

Tutkimusaineiston analysoinnissa nousi esille edellä käsiteltyjen teemojen ohella dokumentoinnin merkitys ja moniulotteisuus (mm. Kääriäinen 2003, Vierula 2017). Dokumentointi voi parhaimmillaan olla merkittävässä roolissa tavoitteiden saavuttamisessa ja monitoimijaisen työn mahdollistamisessa. Huonosti toteutuessaan dokumentointi voi valuttaa hukkaan suuren määrän hyvää työtä, huonosti

toteutettu dokumentointi jättää jälkensä ja sillä voi olla kielteisiä vaikutuksia asiakkaan elämään vuosien ajan. Dokumentoijan on kannettava ammatillinen vastuu laatimistaan dokumenteista, vastuu ulottuu myös tapaan tulkita tehtyjä dokumentteja. On siis oleellista, että dokumentointiin kiinnitetään huomiota, se on tehtävä laadukkaasti, suunnitelmallisesti ja siihen liittyvä valta tiedostaen. Lastensuojelun kaikilla tasoilla on varmistettava, että dokumenttien laatijoilla on riittävä, tehtävän vaatima osaaminen hallussaan. Laadukas dokumentointi muodostuu tietoisesta menetelmien ja kirjaustapojen valinnasta, riittävästä tietopohjasta ja taidosta muodostaa havainnoista dokumentteja käsitteellistämisen kautta. Laadukkaan, asiakasta palvelevan dokumentoinnin turvaaminen edellyttää siis riittävää koulutusta, tietopohjaa ja asiaan huomion kiinnittämistä kaikilla toimintaan osallistuvilla sektoreilla.

8.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkastella sen luotettavuuskriteerien kautta. Juvakka ja Kylmä (2007) määrittelevät kriteereiksi uskottavuuden, vahvistettavuuden, refleksiivisyyden ja siirrettävyyden. Tässä opinnäytetyössä uskottavuus (credibility) muodostuu tutkimukseen valitun aineiston moninaisuudesta. Alkuperäistutkimusten tutkimusasetelmat olivat ilmiötä eri puolilta ja eri toimijoiden näkökulmista tarkastelevia ja tutkivia. Tutkimuksissa nousivat esille eri toimijoiden (asiakkaat, lapset ja vanhemmat, ammatilliset toimijat, työntekijät, työryhmät) kokemukset, käsitykset ja äänet. Vahvistettavuuteen liittyvän kriteerin (auditability) täyttymisen puolesta puhuu opinnäytetyön toteuttamisen suunnitelmallisuus ja toteuttamisen raportoinnin tarkkuus. Vahvistettavuuden kannalta ongelmallisia ovat valinnat, joita aineistojen valintaan ja niiden sisältöjen käyttöön liittyen on ollut välttämätöntä tehdä. Aineiston hankintaan ja analysointiin liittyvät valinnat on kuvattu ja perusteltu yksityiskohtaisesti tutkimusraportin tutkimuksen suorittamista kuvaavassa luvussa (luku 6). Valintakriteereistä huolimatta on mahdollista, että toisessa tilanteessa tai toisen tekijän toimesta lopullinen tutkimusaineisto olisi sisältänyt nyt valikoituneesta aineistosta poikkeavia alkuperäisaineistoja tai aineistoja olisi tulkittu toisin. (Kylmä & Juvakka 2007, 127–129.)

Refleksiivisyys voi toteutua, kun tutkimuksen tekijä on tietoinen niistä lähtökohdista, joista hän tutkimusta suorittaa. Tätä opinnäytetyötä tehdessä refleksiivisyys nousi erityisesti esille, kun pohdin, mikä on oman esiyymmärrykseni vaikutus niihin valintoihin, joita tein tutkimusaineistoa analysoidessani. Tunnistin lapsen asemaa koskevissa kysymyksissä mahdollisuuden aiheen saamaan liialliseen painoarvoon liittyen omaan koulutus- ja työtaustaan. Aineistojen analysointivaiheessa kiinnitin asiaan erityistä huomiota ja tarkistin useaan kertaan painoarvon, joka alkuperäistutkimuksissa aiheelle annettiin ja totesin, että tekemäni huomiot olivat todellisia ja alkuperäistutkimuksissa esille nousseita. Aineistoa analysoidessa jätin myös tietoisesti tilaa aineistosta nouseville keskeisille teemoille ja huomioille, en siis ennakolta päättänyt tarkalleen mitä tietoa tai millaisia havaintoja etsin. Pyrin huomioimaan kaiken alkuperäisaineistojen sisällön, joka oli tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta olennaista. Tutkimustulosten siirrettävyys (transferability) on luotettavuuden kannalta olennaista. Tässä opinnäytetyössä tutkimusaineisto muodostui lastensuojelun piirissä tehdyistä tutkimuksista. Tutkimuksen näkökulmana oli lastensuojelullinen perhekuntoutus, arvioin alkuperäisaineiston muodostuneen riittävän samankaltaisissa ja osin yhteenkuuluvissa prosesseissa kuin missä perhekuntou-

tus toteutuu. Muodostuneiden tutkimustulosten siirrettävyyden kannalta olennaista on niiden muodostuminen riittävän laajan aineiston pohjalta. Tämän tutkimuksen tulokset eivät perustu yksittäisen toimintayksikön tai organisaation toimintaan tai havaintoihin. Tutkimusaineisto oli tutkittavien teemojen sekä julkaisuajankohtien perusteella laaja ja osoittautui monipuoliseksi ja rikkaaksi. Näiden seikkojen perusteella arvioin tulosten siirrettävyyden kriteerin täyttyvän. (Kylmä & Juvakka 2007, 129.)

Tutkimusaineiston muodostumisessa näen virhearvioiden mahdollisuuksia tilanteissa, joissa alkuperäisaineisto ei ollut suomenkielistä. Tietokantahakuja tehtäessä poissulun kohdistuessa englanninkieliseen materiaaliin ulkopuolinen henkilö tarkisti muutamissa tapauksissa poissulkukriteerin täyttymisen mahdollisen käännösvirheen poissulkemiseksi. Käännösvirheiden mahdollisuutta ei voi poissulkea myöskään tutkimusaineistoon valittuun kansainväliseen aineistoon ja sitä koskevaan tulkintaan liittyen. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta huomioitavaa on myös oma kokemattomuuteni tutkimuksen tekijänä. En voi varmuudella sanoa työni olevan moitteeton, on mahdollista ja jopa todennäköistä, että olen tehnyt joitakin virhearviointeja ja vääriä valintoja tai tulkintoja työtä toteuttaessani.

Tutkimuksen eettisyyden arvioinnin yhtenä lähtökohtana on lainsäädäntö, tutkimuksen toteutus ei voi olla ristiriidassa voimassa olevan lainsäädännön kanssa. Tämän työn kohdalla lainsäädäntöön liittyviä ongelmia ei ilmennyt, sillä tutkimusaineisto muodostui jo julkaistuista tutkimuksista tai artikkeleista, joiden eettisyys on arvioitu ja huomioitu jo niiden tekoprosesseihin liittyen. Tutkimusaiheen valintaan ja tutkimuksen toteuttamiseen liittyy eettisiä normeja. Kun tutkimus kohdistuu ihmisten yksityisyyden piiriin kuuluviin asioihin ja kun on kyse arkaluonteisen tai haavoittavan aihealueen tutkimisesta, on huomioitava sensitiivisyys tutkimukseen osallistujiin liittyen. Lastensuojeluun liittyvässä tutkimuksessa liikutaan aihealueilla, joissa sensitiivisyyden huomioiminen on merkittävää. Se ei kuitenkaan saa olla tutkimusta rajoittavaa, sillä tutkimuksella on merkittävä uuden tiedon tuottamisen tehtävä, jonka toteutuminen voi vaarantua liiallisen kontrollin alla. (Kylmä & Juvakka 2007, 139, 144–145.) Tutkimuksen eettisyyden mittarina voi toimia myös se, mitä tutkimuksella tavoitellaan. Tämä tutkimus täyttää eettisyyden ehdon, kun se määrittää pyrkimykseksi saada aikaan hyviä asioita sen kohteena oleville ihmisille. (Juuti & Puusa 2020, 167–168.)

Tämä opinnäytetyönä tehty tutkimus on toteutettu huomioiden Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat tutkimuseettiset ohjeet liittyen hyvään tieteelliseen käytäntöön. Tutkimus on toteutettu noudattaen rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä. Edellä mainitut seikat on huomioitu myös tulosten tallentamiseen ja arviointiin liittyen. Tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmät, joita on käytetty, ovat eettisesti kestäviä. Tutkimusta tehdessä on kunnioitettu muiden tutkijoiden työtä ja asianmukaisesti käytetty viittausmerkintöjä, kun tutkimuksessa on hyödynnetty muiden tuottamia julkaisuja ja tutkimuksia. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021.)

8.3 Jatkotutkimusaiheet

Tätä opinnäytetyötä tehdessä huomio kiinnittyi lastensuojelun kentällä jo vuosia esillä olleeseen tarpeeseen muodostaa yhtenäisiä arviointikäytäntöjä ja toimintatapoja tehtävän työn tueksi ja yhtenäistämiseksi. Toistuvasti esillä oli myös tarve määritellä niin lastensuojelun kentällä tehtävän työn

sisältöjä kuin nimikkeitäkin ja näin mahdollistaa toimintoihin liittyvä keskustelu ja kehittäminen yhteisten sisällönmäärittelyjen pohjalta ja niihin nojautuen.

Perhekuntoutuksen kenttää koskevaa tutkimusta on tehty varsin vähän, lähdemateriaaleja hankittaessa ja niihin tutustuttaessa esille nousi lähinnä perhekuntoutusta sivuavia lastensuojelua laajemmin käsitteleviä aineistoja ja muutamia Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpapereita, joissa perhekuntoutus oli keskeisen tarkastelun kohteena (mm. Petrelius, Tulensalo, Jaakola & Hietämäki 2016b; Alatalo, Lappi & Petrelius 2017). Perhekuntoutukseen liittyen mielenkiintoisia ja tarpeellisia jatkotutkimusaiheita voidaan löytää koskien lapsen kanssa työskentelyä, lapsen osallisuuden toteutumista ja lapsen kokemuksia perhekuntoutusjaksoon liittyen. Perheen ja vanhempien näkökulmasta mielenkiintoista olisi selvittää muun muassa vanhempien kasvatus- ja vanhemmuusajattelussa tapahtuvia muutoksia perhekuntoutusjaksolla, perheiden kuntoutusjakson tavoitteisiin sitoutumista tai kokemuksia, joita vanhemmat liittävät verkosto- tai moniammatilliseen työskentelyyn. Tilaaja-asiakkaan (lastensuojelupalvelua ostavan kunnan) näkökulmasta jatkotutkimusta olisi hyvä kohdentaa tilaajan perhekuntoutukselle asettamiin odotuksiin ja tavoitteisiin, niiden toteutumiseen ja palvelun vaikuttavuuteen. Tavoitteellisuuden toteutuminen kuntoutusprosesseissa, ammatillisten valmiuksien ja taitojen kohtaavuus työn vaativuuden kanssa ja erilaisten menetelmien käyttöön liittyvät tutkimukset tai kehittämistyöt ovat esimerkkejä palveluntuottajan ja toimintaa toteuttavan henkilökunnan näkökulmasta nousevista jatkotutkimusaiheista. Merkillepantavaa on, että tarkasteltaessa jatkotutkimusaiheita mistä tahansa näkökulmasta, esille nousee tavoitteellisuutta ja yhteistyötä tai osallisuutta sivuavia teemoja.

LÄHTEET

- Aaltio Elina 2022. Strukturoitujen arviointivälineiden soveltuvuudesta tarvitaan tutkittua tietoa. Lastensuojelu lapsen etuna -tutkimuksen blogi. 14.2.2022. https://www.socca.fi/tutkimus/lastensuojelu_lapsen_etuna_tutkimushanke_%28etu%29/blogi. Viitattu 1.4.2022.
- Aaltio, Elina & Isokuorti, Nanne 2019. Systemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi. Valta-kunnallinen arviointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 3/2019. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-289-5>. Viitattu 15.12.2021.
- Alatalo, Marjo 2017. Suhdeperustaisen tiedonmuodostuksen jännitteet lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Lisensiaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto, Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201806123136>. Viitattu 18.12.2021.
- Alatalo, Marjo, Lappi, Kari & Petrelius, Päivi 2017. Lapsikeskeinen suojeleminen ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa, Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Työpaperi 21/2017. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-859-3>. Viitattu 15.12.2021.
- Apulaisoikeuskanslerin päätös 21.10.2021. Julkisen vallan käyttöön liittyvien tehtävien ulkoistaminen lastensuojelussa. <https://www.okv.fi/fi/ratkaisut/id/1577/>. Viitattu 21.3.2022.
- Araneva, Mirjam 2016. Lapsen suojeleminen ja päätöksentekoa, Käsikirja lapsen asioista päättävälle. Alma Talent Oy. E-kirja.
- Archard, David & Skivenes, Marit 2009. Hearing the child. *Child and Family Social Work* 14 (4), 391-399.
- Bardy, Marjatta 2001. "Koko kylä"- yhteinen vastuu ja palvelut. Teoksessa: Bardy, Marjatta, Salmi, Minna & Heino, Tarja 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES: Raportteja 263/2001. 61-122. <http://www.julkari.fi/handle/10024/75472>. Viitattu 13.12.2021.
- Baumeister, Roy & Leary, Mark 1997. Writing Narrative Literature Reviews. *Review of General Psychology* 3 (1), 311-320.
- Coughlan, Michael & Cronin, Patricia 2017. *Doing a literature review in nursing, health and social care*, 2nd edition. Sage Publications Ltd.
- Eriksson, Pia, Nelimarkka, Siiri, Paasivirta, Annukka, Tiili, Anna & Yliruka, Laura 2021. Koronan vaikutukset lastensuojeluun – osa 2. Tutkimuksesta tiiviisti 16/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-597-1>. Viitattu 15.12.2021.
- Günther, Kirsi & Hasanen, Kirsi 2021. Tutkimuksen suunnittelu. Teoksessa: Vuori, Jaana (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-prosessi/tutkimuksen-suunnittelu/>. Viitattu 31.3.2022.
- HE 164/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140164>. Viitattu 15.12.2021.
- Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi 2009. Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa: Bardy, Marjatta (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos.
- Helavirta, Susanna 2011. Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8604-3>. Viitattu 18.12.2021.

- Hietämäki, Johanna 2015. Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6257-9>. Viitattu 18.12.2021.
- Hietämäki, Johanna 2016. Työmenetelmien kehittämisen tietopohjan rakentaminen ja arviointitutkimus lastensuojelussa. Teoksessa: Petrelius, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) 2016. Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. THL Työpöytä 33/2016. Helsinki. 28–40. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>. Viitattu 30.3.2022.
- Hiitola, Johanna 2015. Hallittu vanhemmuus, Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9721-6>. Viitattu 18.12.2021.
- Hurtig, Johanna 2003. Lasta suojelemassa -etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111131012>. Viitattu 18.12.2021.
- Hurtig, Johanna 2010. Lasten suojelua ja perheen kuntoutusta -lastensuojelullisen kuntoutuksen tavoitteet ja niiden saavuttaminen. Teoksessa: Törrönen, Maritta & Pärnä, Katariina (toim.) 2010. Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. 237–249.
- Iitla 2021. Kasvun tuki -verkkosivusto. <https://kasvuntuki.fi/> Viitattu 13.12.2021.
- Jaakola, Outi 2016. Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityö. Ammatillinen lisensiaatintutkimus. <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=c43db2e7-53af-41ef-ba2e-9f3a2fa0c7f1>. Viitattu 28.2.2022.
- Jaakola, Anne-Mari 2020. Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Väitöskirja. Itä-Suomen Yliopisto, Yhteiskuntatieteiden laitos. Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 229. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3435-2>. Viitattu 18.12.2021.
- Jaakola, Anne-Mari 2022. Lapsen tilanteen arvioinnin tekemisen tavat lastensuojelussa. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 30 (1), 87–91. <https://doi.org/10.30668/janus.109519>. Viitattu 1.4.2022.
- Johansson, Kirsi 2007. Kirjallisuuskatsaukset -huomio systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen. Teoksessa: Johansson, Kirsi, Axelin, Anna, Stolt, Minna & Ääri Riitta-Liisa (toim.) 2007. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun Yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja tutkimuksia ja raportteja, sarja A51. 3–9.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu 2020. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa: Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. E-Kirja. 166–168.
- Kallio, Tomi J. 2006. Laadullinen review -tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. Hallinnon tutkimus 25 (2), 18–28.
- Kananoja, Aulikki & Ruuskanen, Kristiina 2019. Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4026-0> Viitattu 30.3.2022.
- Kangasniemi, Mari & Pölkki, Tarja 2016. Aineiston käsittely: Kirjallisuuskatsauksen ydin. Teoksessa: Stolt, Minna, Axelin, Anna & Suhonen, Riitta (toim.) 2016. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turun

- Yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja tutkimuksia ja raportteja, sarja A73. 2. korjattu painos. Turku. 80–93.
- Kangasniemi, Mari, Utriainen, Mari, Ahonen Sanna-Mari, Pietilä Anna-Maija, Jääskeläinen, Petri & Liikanen, Eeva 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. *Hoitotiede* 25 (4), 291–301.
- Kela/kuntoutus. Kansaneläkelaitoksen verkkosivusto. Päivitetty 3.2.2020. <https://www.kela.fi/laku-perhe-kuntoutus>. Viitattu 13.12.2021.
- Kettunen, Pekka 2017. Vaikuttavuuden arviointi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Turun kaupunki, kaupunkitutkimusohjelma. Tutkimusraportteja 2/2017. Julkaistu 6/2017. https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/tutkimusraportti_2-2017.pdf. Viitattu 12.12.2021.
- Korhonen, Satu, Julkunen, Ilse, Karjalainen, Pekka, Muuri, Anu & Seppänen-Järvelä, Riitta 2007. Arviointi ja hyvät käytännöt sosiaalipalveluissa. Asiantuntijoiden pohdintoja tulevasta. Helsinki: Stakes. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193600>. Viitattu 11.12.2021.
- Kylmä, Jari & Juvakka, Taru 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita. E-kirja.
- Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa 1999. Sisällön analyysi. *Hoitotiede* 11 (1), 3–12.
- Käypä hoito -suositukset. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim ylläpitämä verkkosivusto. <https://www.kaypahoito.fi/> Viitattu 13.12.2021.
- Kääriäinen, Aino 2003. Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina: Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Akateeminen väitöskirja. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Sosiaalipolitiikan laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-5114-2>. Viitattu 18.12.2021.
- Lahtinen, Pia, Männistö, Leena & Raivio, Marketta 2017. Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. THL:n työpaperi 7/2017. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-827-2>. Viitattu 9.12.2021.
- Laki toimeentulotuesta 1412/1997. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>. Viitattu 17.12.2021.
- Lastensuojelulaki 417/2007. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu 15.12.2021.
- Lastensuojelu lapsen etuna? -tutkimuksen ja hankkeen verkkosivusto. http://www.socca.fi/tutkimus/lastensuojelu_lapsen_etuna_-tutkimus. Viitattu 11.12.2021.
- Linnakangas, Ritva, Seppälä, Ullamaija, Suikkanen, Asko & Lehtoranta, Pirjo 2014. Monitoimisuus lapsen perhekuntoutuksessa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 299–324. E-kirja.
- Malja, Marjo, Puustinen-Korhonen, Aila, Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia 2019. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3>. Viitattu 22.3.2022.
- Muukkonen, Tiina 2016. Luottamus lastensuojelussa –monitoimijaisen yhteistyön rakentuminen. Teoksessa Satka, Mirja, Julkunen, Ilse, Aino Kääriäinen, Poikela, Aino Ritva, Yliruka, Laura & Muuri-nen, Heidi (toim.) *Käytäntötutkimuksen taito*. Helsinki: Heikki Waris –instituutti & Mathilda Wrede – institutet. 227–261. <http://hdl.handle.net/10138/166389>. Viitattu 13.12.2021.
- Niela-Vilen, Hannakaisa & Hamari, Lotta 2016. Kirjallisuuskatsauksen vaiheet. Teoksessa: Stolt, Minna, Axelin, Anna & Suhonen, Riitta (toim.) 2016. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turun Yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja tutkimuksia ja raportteja, sarja A73. 2. korjattu painos. Turku. 23–34.

Paasio, Petteri 2006. Yleinen ja erityinen viitekehys arvioinnista. Artikkel. Hallinnon tutkimus 3(26), 92–107.

Paasio, Petteri 2014. Näyttöön perustuva sosiaalityön käytäntö –järjestelmällinen katsaus vuosina 2010–2012 julkaistuista tutkimuksista. Ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Sosiaalityö. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201410142983>. Viitattu 12.12.2021.

Paasivirta, Annukka, Lindqvist, Jonna & Holmi, Laura 2022. Lastensuojelu kaipaa vision kirkastamista ennen lain kokonaisuudistusta. Lastensuojelun Keskusliiton verkkosivusto, blogikirjoitus. 16.2.2022. www.iskl.fi/blog/lastensuojelu-kaipaa-vision-kirkastamista-ennen-lain-kokonaisuudistusta/. Viitattu 22.3.2022.

Palsanen, Kati 2021. Lastensuojelulaki on juristillekin vaikea tulkita -Mirjan Araneva: Tarvitsemme kokonaisuudistuksen lastensuojelulaille. SOScast. SOS-Lapsikyläsäätiön julkaisema podcast. 16.6.2021. www.sos-lapsikyyla.fi/blog/2021/06/16/lastensuojelulaki-on-juristillekin-vaikea-tulkita-mirjam-araneva-tarvitsemme-kokonaisuudistuksen-lastensuojelulaille/. Viitattu 31.3.2022.

Pekkarinen Elina 2022. Lapsiasiavaltuutettu esittää muutoksia perustuslakiin, lastensuojeluun ja koulutusresursseihin. Lapsiasiavaltuutetun tiedote, julkaistu 8.2.2022. <https://lapsiasia.fi/-/tiedote-eduskuntakertomus2022>. Viitattu 31.3.2022.

Pekkarinen, Elina, Heino, Tarja & Pösö, Tarja 2013. Lastensuojelusta tietäminen on moraalinen velvoite. Yhteiskuntapolitiikka 78 (3), 337–341.

Petrelus, Päivi 2016. Lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaisen arvioinnin kansainvälinen tutkimus. Teoksessa: Petrelus, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) 2016. Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. THL Työpäpaperi 33/2016. Helsinki. 132–156. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>. Viitattu 18.12.2021.

Petrelus, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna 2016a. Kohti lapsikeskeistä ja kokonaisvaltaista lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointia. Teoksessa: Petrelus, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) 2016. Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. THL Työpäpaperi 33/2016. Helsinki. 5–26. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>. Viitattu 18.12.2021.

Petrelus, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakola, Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) 2016b. Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. THL Työpäpaperi 33/2016. Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>. Viitattu 17.3.2022.

Purssel, Edward & McCrae, Niall 2020. How to perform a systematic literature review? A guide for healthcare researchers, practitioners and students. Springer.

Puusa, Anu 2020. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa; Juuti, Pauli & Puusa, Anu (toim.) 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus. E-Kirja. 141–152.

Pärnä, Katariina 2010. Perhekuntoutuksen arviointi ja tuloksellisuus. Teoksessa: Törrönen, Maritta & Pärnä, Katariina (toim.) 2010. Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö. 251–276.

Pärnä, Katariina 2012. Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina: Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet. Akateeminen väitöskirja. Turun yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Sosiaalitieteiden laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5086-7>. Viitattu 18.12.2021.

Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus 2021. Socca-Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen verkkosivusto. [https://www.socca.fi/tutkimus/lastensuojelu_lapsen_etuna_tutkimus-hanke_\(etu\)](https://www.socca.fi/tutkimus/lastensuojelu_lapsen_etuna_tutkimus-hanke_(etu)). Viitattu 30.3.2022.

Pösö, Tarja 2021. Miten käytännölle annetaan suosituksia? Lastensuojelu lapsen etuna tutkimuksen -blogi. 9.9.2021. www.socca.fi/tutkimus/lastensuojelu_lapsen_etuna_tutkimus-hanke_%28etu%29/blogi/blogin_syottosivu/miten_kaytannolle_annetaan_suosituksia.9119.blog. Viitattu 1.4.2022.

Raunio, Kyösti 2009. Olennainen sosiaalityössä. Toinen, uudistettu laitos. Helsinki: Gaudeamus. E-kirja.

Rousu, Sirkka 2007. Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa, Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunta. Acta nro 197. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Räty, Tapio 2019. Lastensuojelulaki -käytäntö ja soveltaminen. 4., uudistettu painos. Helsinki: Edita.

Salminen, Ari 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan Yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62, Julkisjohtaminen 4. Vaasa: Vaasan Yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-349-3>. Viitattu 22.11.2021.

Simola, Tiina 2018. Perhekuntoutuksen vaikuttavuuden arviointi: Vaikuttavan perhekuntoutuksen tulokset, edellytykset ja mekanismi. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20181402>. Viitattu 18.12.2021.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>. Viitattu 17.12.2021.

SOS-Lapsikylä 2021. SOS-Lapsikylän verkkosivusto. <https://www.sos-lapsikyla.fi/>. Viitattu 15.12.2021.

Suhonen, Riitta, Axelin, Anna & Stolt, Minna 2016. Erilaiset kirjallisuuskatsaukset. Teoksessa: Stolt, Minna, Axelin, Anna & Suhonen, Riitta (toim.) 2016. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turun Yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja tutkimuksia ja raportteja, sarja A73. 2. korjattu painos. Turku. 7–22.

TEPA-Termipankki, erikoisalojen sanastojen ja sanakirjojen kokoelma. Sanastokeskus. <https://termipankki.fi/tepa/fi/haku/>. Viitattu 2.2.2022.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021. Lastensuojelun sähköinen käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivusto. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>. Viitattu 11.12.2021.

Tilastoraportti 19/2021. Lastensuojelu 2020. Koronavuosi ei korostunut lastensuojelun tilastoissa - vaikutusten odotetaan näkyvän viiveellä. Julkaistu 7.6.2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021060734321>. Viitattu 15.12.2021.

Tulensalo, Hanna 2015. Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Ammatillinen lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201604151428>. Viitattu 18.12.2021.

Tulensalo, Hanna, Kumpulainen, Kirsti & Kekkonen, Marjatta 2017. Monitoimijainen arviointi. Teoksessa Erityis- ja vaativan tason palvelujen työpajaprosessin raportit, Osana Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. THL:n työpaperi 26/2017. 11–38. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-874-6>. Viitattu 13.12.2021.

Tulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina 2016. Lapsikeskeisyys lastensuojelun tilannearviossa - 2000-luvun kehityksen ja nykytilan arviointia. Teoksessa: Petrelius, Päivi, Tulensalo, Hanna, Jaakola,

Anne-Mari & Hietämäki, Johanna (toim.) 2016. Lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeiden lapsikeskeinen, monitoimijainen arviointi. Tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. THL Työpöytäkirja 33/2016. Helsinki. 101–114. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-749-7>. Viitattu 18.12.2021.

Tulevaisuuden lastensuojelu -hanke -verkkosivusto. Länsi- ja Keski-Uudenmaan sosiaalialan osamiskeskus. <https://sosiaalitalo.fi/tulevaisuuden-lastensuojelu/>. Viitattu 28.2.2022.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). Verkojulkaisu. Sivusto päivitetty 7.7.2021. <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>. Viitattu 15.3.2022.

Varhaiskasvatustalaki 540/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>. Viitattu 17.12.2021.

Vierula, Tarja 2012. Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa. Vanhempien näkökulma. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 20 (2), 149–167.

Vierula, Tarja 2014. Lastensuojelun asiakirjakäytäntöjen tahattomat seuraukset vanhempien kokemina. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 272–298. E-kirja.

Vierula, Tarja 2017. Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0565-9>. Viitattu 18.12.2021.

Vilen, Marika, Seppänen, Paula, Tapio, Nina & Toivanen, Riikka (toim.) 2014. Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. 2.painos. Helsinki: Kirjapaja.

Virtanen, Niina 2021. Rakenteinen kirjaaminen tulee -Oletteko valmiita sosiaalihuollon organisaatioissa? Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 3.12.2021. <https://thl.fi/documents/10531/7378604/YEE+rakenteinen+kirjaaminen+tulee+Nina+Virtanen+%281%29.pdf/6381576b-50ae-c36d-2a3b-2bf1e4e89156?t=1639146829535>. Viitattu 31.3.2022.

Westman, Riikka, Haverinen, Riitta, Ristikartano, Veera, Koivisto, Juha & Malmivaara, Antti 2005. Perheinterventioiden vaikuttavuus. Järjestelmällinen kirjallisuuskatsaus. Stakes, FinSoc Arviointiraportteja 5/2005. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193955>. Viitattu 13.12.2021.

Whittaker James K., Holmes Lisa, del Valle Jorge, Ainsworth Frank, Andreassen Tore, Anglin James, Bellonci Christopher, Berridge David, Bravo Amaia, Canali Cinzia, Courtney Mark, Curey Laurah, Daly Daniel, Gilligan robbie, Grietens Hans, Harder Annemiek, Holden Martha, James Sigrid, Kendrick Andrew, Knorth Erik, lausten Mette, Lyons John, Martin Eduardo Mcermid Samatha, McNamara Patricia, Palareti Laura, Ramsey Susan, Sisson Kari, Small Richard, Thoburn June, Thompson Ronald & Zeira Anat 2016. Therapeutic Residential Care for Children and Youth: A Consensus statement of the International Work Group on Therapeutic Residential care. RESIDENTIAL TREATMENT FOR CHILDREN & YOUTH 33 (2), 89–106.

LIITE 1: TAULUKKO TUTKIMUSAINEISTOSTA

Tutkimuksen tekijä, julkaisija ja ajankohta	Tutkimuksen nimi	Tutkimuksen tarkoitus	Tutkimusmenetelmä ja -aineisto	Tutkimuksen keskeiset tulokset
Alatalo, Marjo Jyväskylän yliopisto, 2017.	Lisensiaatintyö: Suhdeperustaisen tiedonmuodostuksen jännitteet lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä.	Tutkimus selvittää millaisia tiedonmuodostus käytäntöjä on lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkimuksessa tarkastelu kohdentuu erityisesti suhdeperustaisen tiedonmuodostuksen jännitteisyyteen.	Tutkimuksen aineisto muodostuu haastatteluista, joita on tehty 19 sosiaalityöntekijälle kaksi kullekin. Haastatteluaineisto on analysoitu käyttäen laadullista, teoriaohjaavaa teemoittelua.	Tiedonmuodostuksen jännitteisyys tulee tutkimuksen mukaan esille asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kohtaamisissa. Jännite on esillä myös, kun tarkastellaan muilta ammattilaisilta välillisesti saatua tietoa. Tutkimus tuo esille myös kokonaisvaltaisen, tarkan ja riittämättömän tiedon sekä ennakoivan ja kokeillen saadun tiedon väliset erot. Tutkimus osoittaa yhteisen ymmärryksen luomisen tärkeiden tiedonmuodostuksessa. Tutkimus vahvistaa aiempien tutkimusten havaintoa kontrollin ja tuen jännitteen esiintymisestä sosiaalityön asiakassuhteissa.
Archard, David & Skivenes, Marit Child and Family Social Work, 2009.	Tieteellinen artikkeli: Hearing the child.	Tutkimus selvittää lapsen mahdollisuutta tulla kuuluksi lastensuojeluprosessissa Norjassa ja Iso-Britanniassa. Keskeisenä on kysymys siitä, kuinka toimitaan tilanteissa, joissa lapsen näkemys on ristiriidassa ammatillisen näkemyksen kanssa.	Tutkimus perustuu aineistoon, joka muodostuu haastatteluista, joihin osallistui 53 lastensuojelun ammattilaista Norjassa ja Iso-Britanniassa.	Tutkimuksen mukaan lapsen kuulemisprosessin toteutumisessa on tärkeää huomioida, että siinä toteutuu sekä lapsen aito kuuleminen että lapsen mielipiteen todellinen vaikutus päätöksentekoprosessiin. Asianmukaisesti toteutuneessa prosessissa on tutkimuksen mukaan nähtävissä 4 tekijää: kaikki asiaan liittyvät osapuolet saavat mahdollisuuden osallistua, keskustelun toteutuminen mahdollistuu, kaikilla osallistujilla on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua ja prosessit ovat julkisia. Tutkimuksen mukaan lapsen kuulemisessa toteutuu lapsen todellinen mahdollisuus osallistua itseään koskevaan päätöksen tekoon ja yhtä aikaa kuuleminen tuottaa tietoa päätöksen teon tueksi.

Helavirta, Susanna Tampereen yliopisto, 2011.	Akateeminen väitöskirja: Lapset hyvinvointitiedon tuottajina.	Tutkimus selvittää sosiaalityön kentällä saatavien lasten hyvinvointitietojen ehtoja ja soveltamista. Tutkimuksessa tarkastellaan hyvinvoinnin rakentumista lapsen käsityksessä ja lapsen hyvinvointitiedon tutkimuksen metodologisia haasteita.	Laadullinen tutkimus, joka koostuu neljästä artikkelista. Aineisto muodostuu kysely- ja eläytymismenetelmätarina-aineistosta sekä haastatteluaineistosta.	Lapsen hyvinvointitiedon muodostamisessa keskeisiä tekijöitä ovat käsitykset sosiaalisesta ongelmasta ja hyvinvoinnista, tiedosta ja tiedontuottamisesta sekä lapsesta ja lapsuudesta. Toisiaan täydentävät kokemuksellinen ja keskimääräisyyttä mittaava tieto muodostavat yhdessä pohjan, jolle lapsen hyvinvointitieto rakentuu.
Hietämäki, Johanna Jyväskylän yliopisto, 2015.	Akateeminen väitöskirja: Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta.	Tutkimuksessa selvitetään sosiaalityöntekijän tekemän alkuarvioinnin vaikutuksia. Tarkoituksena on luoda kattava kuva siitä mitä vaikutuksia arviointiprosessissa ilmenee ja mitkä tekijät vaikuttavat niiden saavuttamiseen.	Realistinen arviointitutkimus. Tutkimusaineisto on kerätty kyselytutkimuksen avulla ja osin strukturoitujen haastattelujen avulla.	Tutkimuksen mukaan alkuarvioinnin vaikutukset toteutuvat parhaiten silloin kun arviointiin sisältyy hyvän asiakassuhteen luominen, siinä tarkastellaan asiakkaan voimavaroja, arviointi sisältää useita tapaamisia ja kun asiakas saa työskentelystä yhteenvedon. Asiakasnäkökulmasta vaikuttavuuden kannalta on merkitystä myös sillä, että asiakkuuden taustalla on lapsen ongelmat ja että asiakkuus on alkanut lastensuojeluilmoituksesta. Myönteinen, yhteistyöhön perustuva asiakaskokemus parantaa arvioinnin vaikutuksia.
Hiitola, Johanna Tampereen yliopisto, 2015.	Akateeminen väitöskirja: Hallittu vanhemmuus Sukupuoli, luokka ja etnisyyshuostaanottoasiakirjoissa.	Tutkimus käsittelee vanhemmuuden ja perheen määrittelyä tilanteissa, joissa huostaanotto on hallinto-oikeuden käsittelyssä. Tutkimuksessa selvitetään huostaanottopäätösten perusteluna olevien normien sisältöä eli sitä millaisien kulttuuristen arvokäsitysten varassa vanhemmuutta arvioidaan.	Tutkimusaineisto muodostuu hallinto-oikeuden päätösaasiakirjoista. Aineistoa analysoidaan sekä määrällisesti että diskurssianalyysin keinoin.	Tutkimuksen mukaan hallinto-oikeuksien huostaanotto-päätöksiin liittyvät arvioinnit eivät sisällä vain lasten laiminlyönnin arviointia, vaan niihin sisältyy myös perheen kunnollisuuden arviointia. Perheen kunnollisuuden arviointi perustuu normatiivisiin käsityksiin ja huostaanottoista päätettäessä vanhempien ja perheiden eroilla (mm. ydinperhenormatiivisuus, kansallisuus) on vaikutusta päätökseen.

<p>Hurtig, Johanna Lapin yliopisto, 2003.</p>	<p>Akateeminen väitöskirja: Lasta suojelemassa -etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä.</p>	<p>Tutkimuksessa selvitetään, miten lapsen paikka lastensuojelun tilanteissa rakentuu ja millainen se on. Tutkimus käsittelee lapsen oikeutta saada suojelua ja lastensuojelun tehtävään lapsen viimesijaisena auttaja.</p>	<p>Etnografinen tutkimus. Tutkimusaineisto koostuu havainnointi ja keskusteluaineistoista; perhetyömuodon kuvauksista, perhetyömuodon asiakastilanteiden havainnoineista sekä perhetyöntekijöiden kanssa käydyistä keskusteluista.</p>	<p>Lasten hyödyn tulee olla lastensuojelutyön keskeisin laatu-kriteeri. Lasten suojelutehtävän onnistumisen kannalta on merkittävää, että lasten auttaminen ja hyvinvoinnin turvaaminen ovat lastensuojelutyön ensisijaisina tehtävinä. Tutkimuksen mukaan lasten auttaminen organisoidaan vanhempien auttamisen ympärille; tiheän auttamisen malli ei takaa avun ulottumista lapseen. Lapsen paikka muodostuu fyysisestä, diskursiivisesta, faktisesta ja kommunikatiivisesta läsnäolosta. Paikan muodostumiseen ei aina tarvita kaikkia näitä, mutta aidoin ja ehjin paikka muodostuu, jos kaikki nämä ulottuvuudet saavutetaan.</p>
<p>Jaakola, Anne-Mari Itä-Suomen yliopisto, 2020.</p>	<p>Akateeminen väitöskirja: Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä.</p>	<p>Tutkimus käsittelee sosiaalityöntekijöiden tapaa tehdä lapsen tilanteen arviointia lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkimuksen keskiössä ovat sosiaalityöntekijän huomiot lapsesta, vanhemmista ja kasvuolosuhteista, arvioinnin orientaatio sekä lapsikeskeinen arviointi.</p>	<p>Tutkimus on toteutettu kyselytutkimuksena. Laaja aineisto (N=506) on analysoitu useiden erilaisten analyysimenetelmien keinoin (mm. risitiintaulukointi ja keskiarvoihin perustuvat analyysit sekä pääkomponenttianalyysi, varianssi- ja regressioanalyysi sekä logistinen regressioanalyysi).</p>	<p>Tutkimuksen mukaan lapsen tilanteen arvioinnissa korostuu lapsen arviointihetken tilanne ja siinä vaikuttavat sosiaaliset tekijät. Lapsen sosiaalisen kasvuympäristön merkitys lapsen kasvua ja kehitystä tukevana tekijänä näytetään tutkimuksen mukaan arvioinnin keskeisenä kohteena. Tutkimuksessa arviointiin liitettäviksi yleisimmiksi ulottuvuuksiksi nousivat systemaattisen ja analyttisen arvioinnin tekemisen tavat. Esillä olivat myös lapsen kehitystä koskevan tiedon ja osaamisen ulottuvuus. Tutkimustulosten mukaan vahvin arviointia ohjaava lähtökohta on lapsen tarpeiden ja hyvinvoinnin tukemisen orientaatio. Arviointiin sisältyy myös suojele- ja näyttöperusteinen orientaatio. Lapsikeskeisen arvioinnin lähestymistapa liittyy tutkimuksen mukaan ensin mainittuun orientaatioon. Muina lapsikeskeiseen arviointiin liittyvinä seikkoina esille nousivat mm. sosiaalityöntekijän ikä ja kokemus lapsen kehitystiedon osaamisen riittävydestä sekä arviointiin käytettävän ajan riittävyys.</p>

Kääriäinen, Aino Helsingin yliopisto, 2003.	Akateeminen väitöskirja: Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina: Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka.	Tutkimuksessa selvitetään mitä sosiaalityöntekijät dokumentoivat asiakirjoihin, miten dokumentointi tehdään ja miten dokumentoitava tieto valikoituu.	Tutkimus on laadullinen tutkimus, joka on toteutettu diskursisianalyttisin keinoin. Tutkimusaineisto muodostuu sosiaalityöntekijöiden asiakastietojärjestelmään tallentamista muistiinpanoista ja huostaanottopäätöksistä.	Tutkimuksen mukaan lastensuojelun asiakirjat sisältävät vaihdellen niin sisällöllisiä kuin kokemuksellisiakin teemoja. Näiden yhtäaikaisten teemojen käsittelyjen avulla muodostuu ammatillinen ymmärrys asiakkaan tilanteesta. Sisällölliset teemat koostuvan arjen hallinnan, yhteistyön ja lapsen hoivan kuvauksista, kun taas kokemuksellisissa teemoissa näyttäytyy vastuun, yhteyden ja moraalin osa-alueet. Tutkija kiinnittää huomion siihen, että asiakirjat ovat keskeinen osa sosiaalityön työkäytäntöä. Dokumentoinnilla on merkittävä tehtävä yhteisen ammatillisen ymmärryksen luomisessa ja ylläpitämisessä.
Pärnä, Katarina Turun yliopisto, 2012.	Akateeminen väitöskirja: Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina: Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet.	Tutkimuksessa tarkastellaan kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä ja sen kehittämistä. Tässä tutkimuksessa moniammatillinen yhteistyö nähdään organisaatiokulttuurisena ilmiönä, joka kannustaa yliammatti- ja organisaatiotöiden tehtävään yhteistyöhön tai rajoittaa sitä.	Tutkimusaineisto muodostuu haastatteluista, ryhmähaastatteluista, hankedokumenteista ja tutkijan muistiinpanoista. Aineisto on analysoitu laadullisen sisällönanalyysin keinoin.	Tutkimuksen mukaan asiakaslähtöisen yhteistyötarpeen tunnistaminen ja yhteistyötahto ovat edellytyksiä yhteistyön käynnistämiseksi. Toiminnan tavoitteellisuus toteutuu prosessimaisesti ja muodostuu etenevästi käytännöiksi. Yhteistyöprosessi suuntautuu tavoitteiden konkretisoinnin kautta ja tavoitteet muodostavat mahdollisuuden toiminnan arvioinnille. Asiakastyön yhteistoiminnallisuuden merkityksen tunnistaminen on tutkimuksen kolmas keskeinen tulos. Yhteistyö muodostuu resurssien, vastuun ja osaamisen jakamisesta.

Rousu, Sirkka Tampereen yliopisto, 2007.	Akateeminen väitöskirja: Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa: Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi.	Tutkimuksessa selvitetään mitä tuloksellisuudella tarkoitetaan lastensuojelussa, kuinka tuloksellisuutta arvioidaan ja mihin tietoihin tämä arviointi perustuu. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole arvioida tutkimukseen osallistuneiden yksittäisten lastensuojelutahojen tuloksellisuutta.	Tutkimus on toteutettu laadullisin tutkimusmenetelmin Tutkimuksessa on käytetty arviointikäytänteiden tarkastelun lisäksi aineistona haastatteluja, joita on tehty lastensuojelussa toimivien tahojen johtojen teemahaastatteluina sekä moniasiantuntijaisina focus group -haastatteluina.	Tutkimuksen mukaan tuloksellisen lastensuojelun toteutumisen edellytyksiä ovat asiakaslähtöisen organisaation olemassaolo, ajankohtaisten vaatimusten mukainen osaaminen ja asiakkaan voimavaraistumista edistävät toimintaprosessit. Oleellista on myös, että asiakas kokee elämänlaadun kohentumista ja lapsen kasvun riskiolosuhteet vähenevät. Tutkimuksessa nousee korostetusti esille asiakassuhteen vuorovaikutuksen laadun ja ihmissuhteiden jatkuvuuden merkitykset. Myös asiakkaan kanssa laaditun hoito- ja palvelusuunnitelman olemassaolo ja arviointi ovat tutkimuksen mukaan vaikuttavia tekijöitä.
Tulensalo, Hanna Tampereen yliopisto, 2015.	Lisensiaatintyö: Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä.	Työssä luodaan kuva siitä mitä on lapsen tieto ja millaisena tietäjänä ja toimijana lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi näytetään.	Tapaustutkimus, jossa tarkastellaan kolmea erillistä tapausta. Aineisto muodostuu dialogisista arviointikeskusteluista, joissa arvioidaan lapsen asiakkuuden kulkua, suhdetta tietoon ja paikkaan tietäjänä. Keskustelut on käyty tutkijan, lapsen, vanhempien ja lapsen sosiaalityöntekijöiden välillä.	Tutkimuksen mukaan alle 12-vuotiaat ovat kyvykkäitä kuulemaan, kertomaan ja käsittelemään itseään ja omaa elämänsä koskevaa tietoa. Lapsen tiedollisen toimijan asemassa on nähtävissä vaihtelua, kun tarkastellaan lapsen oman asiakkuuden vaihteita tai kun tarkastellaan toimijapositioita lastensuojelussa.
Vierula, Tarja Tampereen yliopisto, 2017.	Akateeminen väitöskirja: Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta	Tutkimuksessa käsitellään lastensuojelun asiakkaina olevien tai olleiden lasten vanhempien suhteita itseään koskeviin asiakirjoihin ja asiakirjakäytäntöihin. Tutkimuksen teemoja ovat henkilökohtaisen tiedon muuntuminen institutionaaliseksi asiakirjatiedoksi, asiakirjojen tahattomat seuraukset, vanhempien kokemukset lastensuojelun asiakkuudesta ja asiakirjoista sekä lastensuojelun asiakirjojen luku- ja luettavuus ja pysyvyys.	Tutkimus muodostuu 4 artikkelista. Tutkimusaineisto koostuu haastatteluista, joiden sisältöä on analysoitu aineistolähtöisen sisällönanalyysin ja temaattisen luennan keinoin. Haastattelut ovat kerronnallisesti painottuneita ja niissä on kuultu lasten vanhempia. Aineiston koko on 19 haastattelua.	Tutkimuksen mukaan lastensuojelun asiakirjoissa tulee esille vanhempien alisteisuus viranomais- ja asiantuntijatoiminnalle. Keskeistä on, että tiedon transformaatio eli muutos merkitse vanhemmille heidän henkilökohtaista elämänsä koskevan tiedon kielellistä, käsitteellistä sekä hallinta- ja omistussuhteissa tapahtuvaa muutosta. Tämän muutoksen vanhemmat kokevat hyvin eri tavoin; asiakkaan ja asiakirjan valtasuhteet näyttävät tutkimuksessa niin positiivisina, neutraaleina kuin negatiivisinkin ja vallan muodoissa on nähtävänä seurauksiltaan kannattelevia, merkityksettömiä ja kielteisiä vallan muotoja. Tutkimustulosten valossa lastensuojelun asiakkaita osallistavien dokumentointikäytäntöjen kehittäminen on merkittävää.